

Taustalla rikos, edessä muutos

Suosituksset viranomaisten saumattomalle yhteistyölle
rikostaustaisten yhteiskuntaan kiinnittymisessä

Taustalla rikos, edessä muutos

Suosituksset viranomaisten
saumattomalle yhteistyölle
rikostaustaisten yhteiskuntaan
kiinnittymisessä

Julkaisujen jakelu

Distribution av publikationer

**Valtioneuvoston
julkaisuarkisto Valto**

Publikations-
arkivet Valto

julkaisut.valtioneuvosto.fi

Julkaisumyynti

Beställningar av publikationer

**Valtioneuvoston
verkkokirjakauppa**

Statsrådets
nätbokhandel

vnjulkaisumyynti.fi

Publication distribution**Institutional Repository
for the Government
of Finland Valto**

julkaisut.valtioneuvosto.fi

Publication sale**Online bookstore
of the Finnish
Government**

vnjulkaisumyynti.fi

Oikeusministeriö

© 2021 tekijät ja oikeusministeriö

ISBN pdf 978-952-259-844-8

ISSN pdf 2490-1172

Taitto Valtioneuvoston hallintoyksikkö, Julkaisutuotanto

Helsinki 2021

Taustalla rikos, edessä muutos

Suositukset viranomaisten saumattomalle yhteistyölle rikostaustaisten yhteiskuntaan kiinnittymisessä

Oikeusministeriön julkaisu, Mietintöjä ja lausuntoja 2021:3		Teema	Mietintöjä ja lausuntoja
Julkaisija	Oikeusministeriö		
Tekijät	Minna Piispa, Heidi Lind		
Kieli	suomi	Sivumäärä	80
Tiivistelmä	<p>Pääministeri Sanna Marinin hallitusohjelman mukaan kriminaalipolitiikka tähtää kokonais- ja uusintarikollisuuden vähentämiseen, vaikuttavan kuntouttavan toiminnan vahvistamiseen sekä rikosseuraamusviranomaisten ja muiden sektoreiden välisen yhteistyön lisäämiseen. Hallitusohjelmakirjauksen mukaan vankilasta ja yhdyskuntaseuraamuksista vapautuvat ohjataan sosiaali- ja terveystalouteen sekä rikollisuutta ehkäiseviin kuntoutuspalveluihin.</p> <p>Oikeusministeriö asetti työryhmän Rikosseuraamuslaitoksen ja muiden viranomaispalveluiden yhteensovittamiseksi ajalle 15.5.–31.12.2020. Työryhmän tehtävänä oli selvittää yhteistyön ja tiedonvaihdon haasteet, määrittellä toimintamallit ja hyvät käytännöt rikosseuraamusasiakkaiden tukemisessa, päivittää Rikoksista rangaistujen tuen tarve -suositukset vuodelta 2006 ja laatia ehdotus suositusten toimeenpanosta työtä ohjaavalle oikeusministeriön alaiselle rikosten ennaltaehkäisyhankkeen ohjausryhmälle.</p> <p>Työryhmä laati suositukset Rikosseuraamuslaitoksen ja muiden viranomaispalveluiden yhteensovittamisesta rikostaustaisten tukemiseksi. Suosituksissa esitetään mm. alueellisten viranomaisyhteistyön koordinaattoritehtävien luomista, Rikosseuraamuslaitoksen ja muiden yhteistyökumppaneiden laatimien asiakas-, kuntoutus- ja palvelusuunnitelmien yhteensovittamista sekä vankeus- ja yhdyskuntaseuraamuksiin liittyvien palveluiden työnjaon tarkentamista. Lisäksi suosituksissa ehdotetaan viranomaisten yhteistyön tiivistämistä sakkovankien sekä alaikäisen ja ulkomaalaistaustaisen rikosseuraamusasiakkaiden tukemisessa. Raportissa esitellään viranomaisten yhteistyö rangaistusajan suunnitelman prosessissa ja rikostaustaisten yhteiskuntaan kiinnittymisessä sekä rikostaustaisille suunnattu kuntouttava toiminta niin rikosseuraamusten yhteydessä kuin rangaistuksen suorittamisen jälkeen.</p>		
Asiasanat	rikosseuraamusala, uusintarikollisuus, rikoksen uusiminen, ennaltaehkäisy, viranomaisyhteistyö		
ISBN PDF	978-952-259-844-8	ISSN PDF	2490-1172
Hankenumero	VN/13551/2020		
Julkaisun osoite	http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-844-8		

Från brott till förändring

Rekommendationer för ett smidigt myndighetssamarbete som främjar anpassningen till samhället

---

Justitieministeriets publikationer, Betänkanden och utlåtanden 2021:3	Tema	Betänkanden och utlåtanden
Utgivare	Justitieministeriet	

Författare	Minna Piispa, Heidi Lind		
Språk	finska	Sidantal	80

Referat	<p>Enligt regeringsprogrammet för statsminister Sanna Marins regering är målen för kriminalpolitiken att minska den totala brottsligheten och återfallsbrottsligheten, att stärka den effektiva rehabiliterande verksamheten och att öka samarbetet mellan brottspåföljdsmyndigheterna och andra sektorer. Enligt regeringsprogrammet ska de personer som avtjänat fängelsestraff och samhällspåföljder hänvisas till social- och hälsovårdstjänster och rehabiliteringsprogram för förebyggande av kriminalitet.</p> <p>Justitieministeriet tillsatte en arbetsgrupp (15.5-31.12.2020) med uppgift att samordna de tjänster som tillhandahålls av Brottspåföljdsmyndigheten och övriga myndigheter. Arbetsgruppen har utrett utmaningarna med samarbetet och informationsutbytet, definierat verksamhetsmodeller och god praxis för stödet för brottspåföljdsklienterna, uppdaterat rekommendationerna om stödet för brottslingar från år 2006 samt framställt ett förslag om verkställandet av rekommendationerna för den styrgrupp vid justitieministeriet som leder projektet för förebyggande av brott.</p> <p>Arbetsgruppen har utarbetat rekommendationer för hur Brottspåföljdsmyndigheten och andra myndigheter kan samordna tjänsterna med syftet att stödja människor med brottslig bakgrund. I rapporten behandlas myndigheternas samarbete vid den planeringsprocess under strafftiden som syftar till att stödja brottslingarnas anpassning till samhället samt den rehabiliteringsverksamhet för personer med brottslig bakgrund som erbjuds både i samband med brottspåföljder och efter avtjänande av straff. I rekommendationerna föreslås bland annat regionala strukturer för samordning av myndighetssamarbetet, samordning av Brottspåföljdsmyndighetens och övriga samarbetspartners kund-, rehabiliterings- och serviceplaner samt tydligare arbetsfördelning vad gäller tjänsterna i anknytning till fängelsestraff och samhällspåföljder. Dessutom föreslås det att myndigheterna ska intensifiera det samarbete som syftar till att stödja bötesfångar och de brottspåföljdsklienter som är minderåriga eller har utländsk bakgrund.</p>		
Nyckelord	brottspåföljdsområdet, återfallsbrottslighet, återfall i brott, myndighetssamarbete, förebyggande		

ISBN PDF	978-952-259-844-8	ISSN PDF	2490-1172
Projektnr.	VN/13551/2020		

URN-adress	http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-844-8		
-------------------	---	--	--

Crime in the past, change ahead

Recommendations on seamless inter-authority collaboration to promote the social reintegration of offenders

Publications of the Ministry of Justice, Memorandums and statements 2021:3		Subject	Memorandums and statements
Publisher	Ministry of Justice, Finland		
Authors	Minna Piispa, Heidi Lind		
Language	Finnish	Pages	80
Abstract	<p>According to the Government Programme of Prime Minister Sanna Marin's Government, criminal policy aims to reduce the total crime rate and recidivism, strengthen effective rehabilitative activities, and increase cooperation between the authorities responsible for criminal sanctions and other sectors. According to the Government Programme, people released from prison and community sanctions will be referred to health and social services and crime-prevention rehabilitation programmes.</p> <p>The Ministry of Justice appointed a working group (from 15 May to 31 December 2020) to reconcile the services of the Criminal Sanctions Agency and other relevant authorities. The working group was tasked with identifying challenges in the cooperation and exchange of information between the authorities, determining operating models and good practices for supporting offenders, updating the Recommendations on joint action to respond to the need of support among convicted offenders from 2006, and preparing a proposal for the implementation of the recommendations, to be submitted to the steering group of the crime prevention project at the Ministry of Justice, which was responsible for steering the work.</p> <p>The working group drew up recommendations on the reconciliation of the services of the Criminal Sanctions Agency and other relevant authorities with the aim of supporting people with a criminal background. The recommendations propose that regional structures for coordinating inter-authority collaboration be created, that the client, rehabilitation and service plans drawn up by the Criminal Sanctions Agency and its partners be reconciled with each other, and that the division of duties when it comes to services related to imprisonment and community sanctions be specified, among other things. Furthermore, the recommendations propose closer cooperation between the authorities when it comes to supporting prisoners serving a conversion sentence for unpaid fines, underage offenders, and offenders of foreign origin. The report also includes a presentation of inter-authority collaboration in the sentence planning process and in the efforts for the social reintegration of offenders and a presentation of the rehabilitative activities targeted at offenders both during and after their sentence.</p>		
Keywords	criminal sanctions field, recidivism, reoffending, inter-authority collaboration, prevention		
ISBN PDF	978-952-259-844-8	ISSN PDF	2490-1172
Project no.	VN/13551/2020		
URN address	http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-844-8		

Sisältö

Lyhenneluettelo	10
Kuviot.....	11
1 Johdanto.....	12
2 Suositukset.....	13
2.1 Suositusten toimeenpano ja seuranta	16
2.2 Viranomaisten yhteistoiminnan edistyminen vuoden 2006 yhteistoimintasuositusten pohjalta.....	17
2.3 Yhteistoimintaa kartoittavan kyselyn tuloksia	21
2.3.1 Yhteistyön ylläpitäminen.....	22
2.3.2 Yhteistyön haasteet ja kehittämiskohteet	23
3 Rikosseuraamusasiakkaat.....	25
3.1 Rikosseuraamusasiakkaiden erityiskysymykset.....	26
3.1.1 Lapsi- ja perhetyö.....	27
3.1.2 Asunottomuus.....	27
3.2 Erityisryhmät	28
3.2.1 Lapset ja nuoret.....	28
3.2.2 Naiset	29
3.2.3 Ulkomaalaistaustaiset vangit.....	31
3.2.4 Lyhytaikais- ja sakkovangit.....	31
4 Yhteistyö rikostaustaisten yhteiskuntaan kiinnittämisessä	33
4.1 Rangaistusajan suunnitelma	34
4.2 Viranomaisyhteistyö rangaistusajan suunnitelman prosessissa	38
4.2.1 Asiakkuuksien ja suunnitelmien kartoitus Rikosseuraamuslaitoksessa	39
4.2.2 Rikosseuraamuslaitoksen tiedonvaihto muiden viranomaisten kanssa	44
4.2.3 Palvelutarpeen arvio ja yksilöllisen verkoston kokoaminen asiakkaan tukemiseksi.....	45

4.2.4	Yhteinen asiakassuunnitelma – sosiaalihuollon asiakassuunnitelma ohjaa rangaistusajan suunnitelmaa.....	47
4.2.5	Suunnitelmien toteutumisen arviointi seuraamuksen aikana ja seuraamuksen päättyessä.....	49
4.2.6	Ohjaus sovittuihin jatkumoihin yhteisessä suunnitelmassa sovitun työnjaon mukaisesti.....	50
5	Kuntouttava toiminta uusintarikollisuuden vähentämisessä	55
5.1	Päihteet ja riippuvuus.....	57
5.2	Arvot, ajattelu ja toiminta.....	58
5.3	Arkielämän taidot	59
5.4	Koulutus ja työelämän taidot	60
5.5	Terveys ja hyvinvointi.....	60
5.6	Yhteiskuntaan kiinnittyminen ja rikoksettomuus.....	61
6	Esimerkkejä hyvistä yhteistoimintamalleista	64
6.1	Vantaan kaupungin vankisosaalityön malli.....	64
6.2	Verkostoasiakkuuksia koskeva yhteistyömalli.....	65
6.3	Nopean reagoinnin malli.....	66
6.4	Kansaneläkelaitoksen ja Rikosseuraamuslaitoksen yhteistyö	68
6.5	TE-toimistojen ja Rikosseuraamuslaitoksen välinen yhteistyö.....	69
	Lähteet.....	71
	Liite 1: Rikosseuraamuslaitoksen täytäntöönpanemat rikosoikeudelliset seuraamukset	74

OIKEUSMINISTERIÖLLE

Oikeusministeriö asetti 7.5.2020 työryhmän, jonka tehtävänä on yhteen sovittaa Rikosseuraamuslaitoksen ja muiden viranomaisten palveluita. Työryhmän toimikausi oli 15.5.–31.12.2020. Työryhmän tehtävänä oli selvittää yhteistyön ja tiedonvaihdon haasteet, määrittellä toimintamallit ja hyvät käytännöt rikosseuraamusasiakkaiden tukemisessa, päivittää Rikoksista rangaistujen tuen tarve -suositukset vuodelta 2006 ja laatia ehdotus suositusten toimeenpanosta ohjausryhmälle. Työryhmä raportoi työstään oikeusministeriön rikosten ennaltaehkäisyhankkeen (VN/10989/2019) ohjausryhmälle.

Työryhmän kokoonpanossa olivat mukana Minna Piispa, neuvotteleva virkamies, oikeusministeriö, kriminaalipolitiikka- ja rikosoikeusosasto (puheenjohtaja), Virva Juurikala, erityisasiantuntija (varapuheenjohtaja, sijaisena 1.8.–23.11.2020 Mikko Hytönen), varalla Soila Karreinen, ylilääkäri, sosiaali- ja terveysministeriö, Hanna Liski-Wallentowitz, neuvotteleva virkamies, varalla Lari Anttonen, neuvotteleva virkamies, työ- ja elinkeinoministeriö, Tuula Tiainen, erityisasiantuntija, ympäristöministeriö, Kaisa Rainakari, suunnittelun asiantuntija, varalla Petri Hassel, suunnittelun asiantuntija, Kansaneläkelaitos, Eila Lempiäinen, ylitarkastaja, varalla Päivi Hannula, ylitarkastaja, Rikosseuraamuslaitos, Jussi Korkeamäki, johtaja, varalla Mika Rautanen, osastonylilääkäri, Terveysten ja hyvinvoinnin laitos, vankiterveydenhuolto, Hannele Häkkinen, erityisasiantuntija, varalla Annika Korpela, lakimies, Suomen Kuntaliitto ja Minna Ryhänen, sosiaalityön esimies, Vantaan kaupunki, varalla Larissa Franz-Koivisto, sosiaalityön esimies, Keski-Uudenmaan sote-kuntayhtymä. Työryhmän sihteerinä toimi erityisasiantuntija Heidi Lind oikeusministeriöstä.

Työryhmä kokoontui yhdeksän kertaa, minkä lisäksi puheenjohtaja ja sihteeri kokoon-
tuivat erikseen. Työryhmä kuuli työssään seuraavia asiantuntijoita: Katja Reiman, Ri-
kosseuraamuslaitos (Verkostoasiakkuuksia koskeva yhteistyömalli), Minna Ryhänen,
Vantaan aikuisten ja perheiden suunnitelmallinen sosiaalityö (Vantaan vankisosaali-
työn mallin esittely), Marjaana Pajunen, Kansaneläkelaitos (Ammatillinen kuntoutus),
Heidi Lehtovaara, Helsingin TYP (Rise-yhteistyön esittely) ja Aila Ronkanen, Helsingin
päihdepalvelut (Huomioita yhteistyöstä Risen kanssa) sekä Anne Hartoneva, oi-
keusministeriö (Tietosuoja tiedonvaihdon esteenä vai mahdollistajana). Lisäksi työryh-
män edustajat esittelivät omasta näkökulmastaan yhteistyötä Rikosseuraamuslaitok-
sen kanssa.

Suosittelujen laatimisen taustaksi työryhmä toteutti kyselyn Rikosseuraamuslaitoksen
henkilöstölle, Vankiterveydenhuollon työntekijöille ja TYP-verkostojen jäsenille. Kyse-
lyssä selvitettiin verkostoyhteistyön muotoja, keskeisiä verkostoyhteistyötahoja, miten
ja missä yhteistyön roolituksesta on sovittu ja onko sitä kirjattu prosesseihin, miten yh-
teistyötä ylläpidetään, mitä vaikeuksia ja ongelmia yhteistyössä on ja vastaavasti mitä
hyötyjä yhteistyöstä syntyy sekä kehittämisehdotuksia Rikosseuraamuslaitoksen
kanssa tehtävälle yhteistyölle.

Helsingissä 15.2.2021

	Minna Piispa	Heidi Lind
Virva Juurikkala	Hanna Liski-Wallentowitz	Tuula Tiainen
Kaisa Rainakari	Eila Lempiäinen	Jussi Korkeamäki
Hannele Häkkinen	Minna Ryhänen	Soila Karreinen
Mikko Hytönen	Larissa Franz-Koivisto	Petri Hassel
Päivi Hannula	Mika Rautanen	Annika Korpela
Lari Anttonen		

Lyhenneluettelo

AA	anonyymit alkoholistit
ADD	Attention Deficit Disorder
ADHD	Attention Deficit Hyperactivity Disorder
ESR	Euroopan sosiaalirahasto
KELA	Kansaneläkelaitos
Migri	Maahanmuuttovirasto
NA	nimettömät narkomaanit
OM	oikeusministeriö
Rise	Rikosseuraamuslaitos
sote-palvelut	sosiaali- ja terveysterveyst
STM	sosiaali- ja terveysministeriö
TEM	työ- ja elinkeinoministeriö
TE-palvelut	työ- ja elinkeinopalvelut
TE-toimisto	työ- ja elinkeinotoimisto
THL	Terveysten ja hyvinvoinnin laitos
TYP	työllistymistä edistävä monialainen palvelu
VN	valtioneuvosto
VTH	Vankiterveydenhuollon yksikkö
YKS	yhdyskuntaseuraamus
YKS-toimisto	yhdyskuntaseuraamustoimisto
YM	ympäristöministeriö

Kuviot

- Kuvio 1: Vankien ja yhdyskuntaseuraamusasiakkaiden (YKS) määrä vuosina 2010–2019
- Kuvio 2: Viranomaisten välinen yhteistyö vankeusrangaistukseen tuomitun rangaistusajan suunnitelmaprosessissa
- Kuvio 3: Viranomaisten välinen yhteistyö yhdyskuntaseuraamukseen tuomitun rangaistusajan suunnitelmaprosessissa
- Kuvio 4: Rangaistusajan suunnitelmaprosessi
- Kuvio 5: Rikosseuraamuslaitoksen palvelukartan teemat
- Kuvio 6: Asiakassuunnitelmien yhdensuuntaisuus ja yhteensovittaminen
- Kuvio 7: SikSak-projektin prosessikuvaus

1 Johdanto

Pääministeri Sanna Marinin hallitusohjelman mukaan kriminaalipolitiikka tähtää kokonais- ja uusintarikollisuuden vähentämiseen, vaikuttavan kuntouttavan toiminnan vahvistamiseen sekä rikosseuraamusviranomaisten ja muiden sektoreiden välisen yhteistyön lisäämiseen. Hallitusohjelmakirjauksen mukaan vankilasta ja yhdyskuntaseurauksista vapautuvat ohjataan sosiaali- ja terveystalviin sekä rikollisuutta ehkäiseviin kuntoutuspalveluihin.

Rikosseuraamusasiakkaiden syrjäytymistä ja uusintarikollisuutta on mahdollista ehkäistä sosiaali- ja terveydenhuollon ja muiden yhteiskunnan normaalipalveluiden kautta. Näitä palveluja ovat muun muassa mielenterveys- ja päihdepalvelut, työllistymistä edistävät palvelut tai asumista tukevat palvelut. Vankilan tai yhdyskuntaseurauksimustoin, kunnan sosiaali- ja terveystoimen ja muiden palvelujärjestelmien yhteistyöhön liittyy erityisesti asiakkaan rikoksetonta elämää edistävän toiminnan yhteinen suunnittelu rangaistuksen alussa sekä vapautumisen valmistelussa ja asiakassuunnitelmien yhteensovittaminen.

Oikeusministeriö asetti työryhmän, jonka tehtävänä on yhteen sovittaa Rikosseuraamuslaitoksen ja muiden viranomaisten palveluita. Työryhmän toimikausi oli 15.5.–31.12.2020. Työryhmän tehtävänä oli selvittää yhteistyön ja tiedonvaihdon haasteet, määrittellä toimintamallit ja hyvät käytännöt rikosseuraamusasiakkaiden tukemisessa, päivittää Rikoksista rangaistujen tuen tarve -suositukset vuodelta 2006 ja laatia ehdotus suositusten toimeenpanosta ohjausryhmälle. Työryhmä raportoi työstään oikeusministeriön rikosten ennaltaehkäisyhankkeen (VN/10989/2019) ohjausryhmälle.

2 Suositukset

Nämä suositukset perustuvat monialaisen työryhmän työskentelyyn ja kerättyyn asiantuntijatietoon. Suosituksia varten on toteutettu kysely yhteistyön nykytilasta ja kehittämistarpeista Rikosseuraamuslaitoksen ja Vankiterveydenhuollon henkilöstölle sekä TYP- ja Ohjaamo-verkostojen toimijoille. Tältä pohjalta työryhmän tehtävänä oli valmistella suositukset Rikosseuraamuslaitoksen ja muiden viranomaispalveluiden yhteensovittamisesta rikosseuraamusasiakkaiden tukemiseksi niin vankeuden aikana kuin yhdyskuntaseuraamuksia suoritettaessa. Työryhmä pitää tärkeänä, että suosituksiin liittyvässä kehittämissä kuullaan ja hyödynnetään mahdollisuuksien mukaan myös kolmatta sektoria ja erityisesti kokemusasiantuntijoita. Kunkin suosituksen jälkeen on listattu suosituksen toimeenpanosta vastaavat tahot.

Työryhmän suositukset:

1. Verkostoyhteistyölle luodaan koordinaatorakenteet perustamalla alueelliset moniammatilliset yhteistyöverkostot tai hyödynnetään olemassa olevia alueellisia verkostoja rikosseuraamusasiakkaiden tukemiseen alueellisen verkostokartoituksen perusteella. Verkostot kootaan alueellisista Rikosseuraamuslaitoksen yhteistyötahoista¹. Verkostot kokoontuvat säännöllisesti, ja niissä välitetään tietoa osallistujatahojen toiminnasta ja palveluista, kehitetään yhteisiä toimintatapoja asiakkaiden ohjaamisesta ja järjestetään yhteistä koulutusta. Yhteistyötahot nimeävät verkostoon Rise-yhdyshenkilön ja vastaavat yhteystietojen ajantasaisuudesta. (Rise ja alueelliset yhteistyötahot¹)
2. Rikosseuraamuslaitoksen sisällä kehitetään verkostojohtamista ja verkostoyhteistyön osaamista sekä nimetään valtakunnallinen vastuuhenkilö sidosryhmäyhteistyön kehittämiseen ja koordinointiin. Rekrytoinnissa kiinnitetään huomioita verkostoyhteistyön osaamiseen. Jokaisessa yksikössä kirjataan verkostotyön kehittäminen ja koordinoiminen vähintään yhden esimiestason henkilön työnkuvaan. (Rise)
3. Rikosseuraamuslaitoksen ja muiden yhteistyökumppaneiden laatimat asiakas-, kuntoutus- ja palvelusuunnitelmat sovitetaan yhteen. Rikosseuraamuslaitoksen kuntouttavat toiminnot rakentuvat hoitojatkumoiksi sosiaali- ja terveydenhuollon palveluiden kanssa. Yhteistyö koulutus-, työvoima-, asumis-, sosiaali- ja terveystalvituista järjestävien tahojen

---

¹ Esimerkiksi VTH, Kela, TE, TYP, sosiaali- ja terveystoimi (aikuissosiaalityö, päihdepalvelut, mielenterveyspalvelut, lastensuojelu, asumispalvelut jne.) ammatillinen oppilaitos, Ohjaamo, Nuorten työpaja tai järjestöt.

kanssa aloitetaan seuraamuksen aloitusvaiheessa palvelutarpeen arvioimiseksi ja palveluiden yhteensovittamiseksi sekä seuraamuksen aikana, että sen jälkeen jatkumoiden varmistamiseksi. Rikosseuraamuslaitos päivittää säännöllisesti kuvaukset yksikkökohtaisista toiminnoista ja palvelutarjonnasta. Huolehditaan siitä, että erityistä tukea tarvitsevat rikosseuraamusasiakkaat sisällytetään muiden viranomaispalveluiden toimintaprosesseihin varmistuen sosiaalihuoltolain mukainen asiakkuus. (Rise, kunnat², kuntayhtymät, TE-toimistot)

4. Sovitaan Rikosseuraamuslaitoksen ja yhteistyötahojen¹ yhteistyövelvoitteiden käytännön toteutuksesta ja molemminpuolisesta osaamisen lisäämisestä. Rikosseuraamuslaitos laatii kumppanuuksien johtamisen tueksi sidosryhmäyhteistyön linjaukset, jonka pohjalta laaditaan sopimuksia keskeisten yhteistyötahojen kanssa. (Rise, yhteistyötahot¹)
5. Tarkennetaan (yhdessä muiden toimijoiden kanssa) yhteistyötä ja työnjakoa seuraamukseen sisältyvien toimintojen ja palvelujen sekä sosiaalisen kuntoutuksen, kuntouttavan työtoiminnan, Kelan ammatillisen kuntoutuksen, työvoimapalveluiden ja kunnan työllisyyspalveluiden kesken. Työ- ja toimintakyvyn arvioinnin lisäksi kehitetään yhteistyössä sosiaalihuollon kanssa sosiaalisen toimintakyvyn ja kuntoutustarpeen arviointia. (Rise, VTH, Kela, kunnat, kuntayhtymät, TYP-verkosto)
6. Vakinaistetaan jalkautuva toimintamalli erilaisten palveluiden³ esittäytymiseksi vankeuden ja yhdyskuntaseuraamuksen aikana sekä mahdollistetaan ulkopuolisten palveluiden asiakasvastaanotot. Rikosseuraamuslaitos jalkautuu yhteistyötahojen toimipisteisiin asiakkaiden tavoittamiseksi. (Rise, yhteistyötahot¹)
7. Kehitetään ja laajennetaan toimintavelvoite- sekä palvelupaikkaverkoston tekemällä työtä tunnetuksi, kehittämällä palvelupolkuja ja suunnittelemalla rikosseuraamusasiakkaan jatkotyöllistymistä tai kouluttautumista palvelusuhteen jälkeen. Jatkuoissa huomioidaan niin vankeuden kuin yhdyskuntaseuraamuksen suorittamisen työ-, opiskelu- tai kuntoutuspaikat. (Rise)

---

² Jatkossa raportissa tarkoitetaan kunnilla myös kuntayhtymiä ja tulevaisuuden sote-mallin mukaisia hyvinvointialueita.

³ Esimerkiksi Kelan palvelut, TYP- ja Ohjaamo-palvelut, ennakoiva velkaneuvonta tai päihdepalvelut.

8. Rikosseuraamuslaitoksen ja Vankiterveydenhuollon rangaistusajan suunnitelmat sovitetaan yhteen vankilähtöisesti. Kehitetään kumppanuutta yhteisen tekemisen näkökulmasta sekä perehdytetään henkilökuntaa molempien organisaatioiden tehtävistä ja toimintaa ohjaavasta lainsäädännöstä. (Rise, VTH)

9. Vankiterveydenhuoltoon järjestetään riittävät resurssit vapautuvien vankien työ- ja toimintakyvyn arviointia sekä palveluohjausta varten. Vangin terveydenhuollon jatkuvuudesta vapautumisen jälkeen huolehditaan yhteistyössä jatkohoidosta vastaavan tahon ja vangin kanssa. Hoidon jatkuvuuden turvaaminen on erityisen tärkeää päihde- ja mielenterveys-työssä, mutta myös somaattisten sairauksien hoidossa. (STM, THL, VTH, kunnat, kuntayhtymät)

10. Asumiseen liittyviä yhteistyörakenteita ja toimintamalleja Rikosseuraamuslaitoksen ja muiden viranomaisten kesken kehitetään edelleen ja vahvistetaan niiden vakiintumista. Rikostaustaisten asunnottomuuden vähentämiseksi ja ennaltaehkäisemiseksi tulee laatia konkreettinen suunnitelma, jonka pitää sisällään liikkuvan tuen ja matalan kynnyksen sote-palvelun kehittämisen sekä selkeitä ja toteutettavia ratkaisuja tavalisessa asuntokannassa. Lisäksi kuvataan paikalliset asunnottomuustyön yhteistyöverkostot. Tavoitteena on jakaa informaatiota ja hyviä toimintatapoja, vahvistaa toimijoiden yhteistyötä ja vakiinnuttaa asunnottomuusverkostoja kunta- ja aluetasolla. Huolehditaan siitä, että rikostaustaisille on tarjolla entistä monipuolisempia tuetun asumisen vaihtoehtoja. (Rise, YM, kunnat, kuntayhtymät)

11. Lisätään sakkovankien sijoittamista ulkopuoliseen päihdelaitokseen suorittamaan rangaistustaan sekä jatketaan sakkovankien siviilissä aloitettua kuntoutusta rangaistuksen täytäntöönpanon aikana. Lisäksi turvataan hoidon jatkuminen seuraamuksen päätyttyä yhteistyössä kuntien ja palveluntuottajien kanssa.⁴ (Rise, kunnat, kuntayhtymät)

12. Tiivistetään viranomaisten välistä yhteistyötä niiden ulkomaalaistaustaisten rikosseuraamusasiakkaiden kohdalla, joilla tuomio vaikuttaa oleskeluluvan perusteisiin. Huolehditaan asiakkaan oikeusturvasta ja riittävästä yksilöllisestä tuesta karkotustilanteissa. (Rise, Migri, kunnat, kuntayhtymät)

---

⁴ Sakon muuntorangaistuksen palauttamisen yhteydessä eduskunta antoi lausuman, jonka mukaan Rikosseuraamuslaitoksen tulee selvittää mahdollisuudet kehittää ja laajentaa muuntorangaistukseen tuomittujen sijoittamista ulkopuoliseen laitokseen päihdehoitoon ja mahdollisuudet varmistaa tarvittavien päihde- ja sosiaalipalvelujen jatkuvuus riittävän ajan laitossijoituksen ja muuntorangaistuksen suorittamisen jälkeen.

13. Alaikäisten vankien osalta tulee arvioida mahdollisuus vankilan ulkopuoliseen sijoitukseen lapsen edun periaatteen mukaisesti. Lastensuojelulaitokseen sijoittamista harkittaessa on tehtävä yhteistyötä vangin asuin-kunnan lastensuojeluviranomaisten kanssa. Alaikäinen vanki voidaan sijoittaa lastensuojelulaitokseen lastensuojelulain nojalla, jolloin sijoitus edellyttää lastensuojelulain mukaista päätöksentekoa. Alaikäistä tulee kuulla häntä itseään koskevissa asioissa niin vankeuden kuin yhdyskuntaseuraamusten osalta. Rikosseuraamuslaitos kehittää lasten ja nuorten kuulemista sekä vankiloiden nuoriso-osastojen toimintaa yhteistyössä lastensuojelun toimijoiden kanssa. (Rise, kunnat, kuntayhtymät)

2.1 Suositusten toimeenpano ja seuranta

Suosituksen vieminen käytäntöön, onnistuminen ja vaikuttavuus syntyvät monen tahon ja tekijän yhteistyönä. Suosituksia viedään eteenpäin Rikosseuraamuslaitoksen toiminnassa. Rikosseuraamuslaitoksessa on käynnistynyt työ sidosryhmäyhteistyön kehittämiseksi. Oikeusministeriön ja Rikosseuraamuslaitoksen väliseen tulossopimukseen on kirjattu tavoite verkostoitua ja integroitua yhteiskunnan palveluihin. Tavoitteen toteuttamiseksi Rikosseuraamuslaitos tulee kehittämään verkostoyhteistyötä tavoitteenaan rikosseuraamusasiakkaiden tuen ja palveluiden yhteensovittaminen yhteiskunnan palveluihin sekä monitoimijaisen yhteistyön ja palvelujatkumoiden kehittäminen. Toimenpiteinä ovat muun muassa asiakassuunnitelmayhteistyön kehittäminen ja jatkumoiden turvaaminen.

Rikosseuraamuslaitoksen sidosryhmäyhteistyön kehittämisessä tärkeänä pohjana ovat tässä raportissa esitetyt viranomaisyhteistyön suositukset ja työssä viedään suosituksia eteenpäin (suositukset 1, 3–8 ja 12–13). Rikosseuraamuslaitoksen tulostavoitteena vuosille 2021–2024 on lisätä lyhytaikais- ja sakkovankien sijoittamista ulkopuoliseen kuntoutukseen tässä raportissa kirjatun suosituksen mukaisesti (suositus 11). Vankiterveydenhuollon resurssien turvaamisesta vastaavat STM ja THL julkisen talouden suunnittelussa (suositus 9). Rikosseuraamuslaitoksen ja sosiaali- ja terveyspalveluiden yhteensovittamista ja yhteistyön kehittämistä edistetään suositusten mukaisesti tiedottamalla ja kouluttamalla yhteistyössä kuntia ja tulevaisuuden hyvinvointialueita muun muassa sosiaali- ja terveysministeriön sote-hankkeita toimeenpantaessa (suositukset 1, 5–7 ja 10–13). Rikosseuraamuslaitos osallistuu sosiaalihuollon kehittämishjelmaan.

Suosituksen laadunvarmistus ja seuranta ovat tärkeitä koko niiden elinkaaren ajan. Oikeusministeriön asettama rikoksia ennaltaehkäisevän hankkeen poikkihallinnollinen ohjausryhmä (VN/10989/2019) seuraa suositusten etenemistä toimikaudellaan

1.12.2019–30.4.2023. Seurannassa kiinnitetään huomiota palvelutarpeen arviointien, verkostoyhteistyönä tehtyjen vapauttamissuunnitelmien, asunnottomina vapautuvien, alaikäisen ja sakkovankien ulkopuolisiin sijoituksiin sekä Vankiterveydenhuollon tekemien vankien työ- ja toimintakyvyn arviointien määrien kehitykseen Rikosseuraamuslaitoksen ja Vankiterveydenhuollon tilastoinnin pohjalta. Ohjausryhmän tavoitteina on edistää rangaistuksiin tuomittujen pääsyä normaalien viranomaispalvelujen piiriin, kuten päihde- ja mielenterveyspalveluihin, koulutuspalveluihin ja työllistymistä tukeviin palveluihin sekä tukea rangaistuksen täytäntöönpanon ja muiden viranomaispalvelujen yhteensovittamista sekä ohjata valtakunnallisen moniviranomaisyhteistyönä toteutettavan tuetun vapauttamisen mallin kehittämistä. Työryhmä suosittelee, että Rikosseuraamuslaitos huomioi suositusten seurannan myös sidosryhmäyhteistyön kehittämiseen liittyvässä työskentelyssä.

2.2 Viranomaisten yhteistoiminnan edistyminen vuoden 2006 yhteistoimintasuositusten pohjalta

Oikeusministeriö, sosiaali- ja terveysministeriö ja Kuntaliitto julkaisivat vuonna 2006 yhteistoimintasuositukset Rikoksista rangaistujen tuen tarve (Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2006:6). Suositusten tavoitteena oli aikaisempaa suunnitelmallisempi rangaistusaika ja vapautuminen sekä tarvittavan tuen järjestäminen vankeinhoitoon, työ- ja elinkeinohallintoon, kuntien sosiaali- ja terveydenhuollon ja muiden toimialojen yhteistyönä. Tässä luvussa tarkastellaan, mitä yhteistyössä on tapahtunut vuoden 2006 yhteistoimintasuositusten jälkeen.

Suositusten julkaisemisen jälkeen sosiaalihuollossa on tapahtunut lukuisia muutoksia, muun muassa perustoimeentulotuen toimeenpano on siirretty kunnilta Kelalle ja sosiaalihuoltolakia on uudistettu. Sosiaalihuoltolain vuonna 2014 tehdyssä uudistuksessa vahvistettiin merkittävästi asiakaslähtöistä ja monialaista viranomaistyötä. Myös rangaistusten täytäntöönpanolainsäädäntöä on vuoden 2006 jälkeen uudistettu. Yksi suurimmista palveluiden järjestämisestä koskevista muutoksista on sosiaali- ja terveydenhuolto- ja palveluiden rakennemuutos, joka edelleen on kesken. Siinä keskeisinä tavoitteina on ollut muun muassa kaventaa hyvinvointi- ja terveyseroja, turvata yhdenvertaiset ja laadukkaat sosiaali- ja terveyspalvelut kaikille suomalaisille, ja vastata yhteiskunnallisten muutosten mukanaan tuomiin haasteisiin ja hillitä kustannusten kasvua. Tämän raportin valmistumisvaiheessa hallituksen ehdotus hyvinvointialueiden perustamisesta sekä sosiaali- ja terveydenhuollon ja pelastustoimen järjestämisen uudistamisesta on juuri annettu eduskunnan käsittelyyn. Sote-rakennemuutoksessa ei

ehdoteta muutoksia vankiterveydenhuollon tai vankiloissa tehtävän sosiaalityön sisältöön tai tuottamistapaan.

Rakenneuudistuksen lisäksi pääministeri Sanna Marinin hallitusohjelmassa edistetään Tulevaisuuden sosiaali- ja terveyskeskusohjelman valtionavustushankkeiden kautta maakuntien laaja-alaisten sosiaali- ja terveyskeskusten muodostamista. Tämä tarkoittaa panostusta palvelujen saatavuuden parantamiseen, monialaisuuteen, integraatioon sekä painotusta ennaltaehkäisevään työhön.

Vankien terveys ja sosiaalinen tilanne ovat usein vastaavan ikäistä muuta väestöä huonompia, joten palvelujen integraatio ja monialaisuus ovat heille ja muille Rikosseuraamuslaitoksen asiakkaille erityisen tärkeitä. Vaikka sote-uudistukseen liittyy vielä epävarmuuksia, tulee vangeille taata laaja-alaista sosiaali- ja terveyspalvelut yhdenvertaisesti muihin kansalaisiin verrattuna. Vankien palveluja kehitettäessä on siksi huomioitava yleiset kehityssuunnat väestön palvelujen kehittämisessä.

Vuoden 2006 suosituksissa esitettiin, että kuntien asiakas- ja kuntoutussuunnitelmat, vankiloissa tehdyt rangaistusajan- ja vapauttamissuunnitelmat sekä Kriminaalihuoltolaitoksen suunnitelmat nivotaan yhteen ennen rangaistuksen suorittamista sekä sen jälkeen. Vaikka yhteistyö eri toimijoiden välillä onkin lisääntynyt, on tämän tavoitteen saavuttamiseen vielä matkaa. Oikeusministeriön ja Rikosseuraamuslaitoksen väliseen tulossopimukseen on kirjattu tavoite verkostoitua ja integroitua yhteiskunnan palveluihin. Tavoitteen toteuttamiseksi Rikosseuraamuslaitoksessa kehitetään asiakassuunnitelmayhteistyötä vuosina 2021–2024. Vuonna 2020 kaikista vapauttamissuunnitelmista noin 40 % tehtiin verkostoyhteistyönä.

Vuoden 2006 suosituksissa kiinnitettiin huomioita rikosseuraamusasiakkaiden asunnottomuuteen ja siihen, että riittävästi tuettujen asuinyksiköiden puute on yksi keskeisiä rikosseuraamusasiakkaiden selviytymisen ja yhteiskuntaan integroitumisen esteitä. Asunnottomuutta on vähennetty kolmen asunnottomuusohjelman (PAAVO I, PAAVO II ja AUNE) avulla. Pitkäaikaisasunnottomuuden vähentämishojelmien aikana (PAAVO I & II 2008–2015) Asunto ensin -periaate vakiinnutettiin asunnottomuustyöhön ja asuntolat korvattiin tuettuun vuokra-asumiseen perustuvilla asumisyksiköillä. Vuosina 2016–2019 toteutettiin asunnottomuuden ennaltaehkäisyn toimenpideohjelma (AUNE), jonka tavoitteena oli jatkaa asunnottomuuden vähentämistä vahvistamalla asunnottomuuden ennaltaehkäisyä sekä torjumalla asunnottomuuden uusiutumista. Rikosseuraamuslaitos osallistui hallituksen toimenpideohjelmaan omalla AUNE-hankkeellaan. Hankeaikana niin vankilasta vapautuvien kuin yhdyskuntaseuraamusta suorittavien asunnottomuus kääntyi hienoiseen laskuun. Tärkeämpänä tulokseksi voitaneen kuitenkin pitää asumissosiaalisen työotteen vakiintumista rikosseuraamusalan työhön.

Sanna Marinin hallituksen tavoitteena on puolittaa asunnottomuus vuoteen 2023 mennessä. Ympäristöministeriö on käynnistänyt kolmivuotisen asunnottomuusohjelman suurimpien kaupunkiseutujen, palvelutuottajien ja järjestöjen kanssa. Ohjelman tavoitteena on lisätä kohtuuhintaisten ja valtion tukemien asuntojen tarjontaa asunnottomille, vahvistaa asunnottomuustyötä kuntien peruspalveluissa, parantaa asumisneuvonnan saatavuutta ja vakiinnuttaa asunnottomuuden parissa toimivien tahojen yhteistyö erityisesti kunta- ja aluetasolla.

Suosituksissa esitettiin, että työhallinnon, kuntien ja Kansaneläkelaitoksen yhteisiä työvoiman palvelukeskuksia käytetään nykyistä tehokkaammin rikosseuraamusasiakkaiden työhön sijoituksen tukena. Vuoden 2015 alussa TE-toimiston, kunnan ja Kelan yhteinen toimintamalli lakisääteistettiin. Koska kyse on yhteistoimintaverkostosta eikä organisaatiosta, nimi palvelukeskus muutettiin työllistymistä edistäväksi monialaiseksi yhteispalveluksi (TYP). Työllistymistä edistävän monialaisen yhteispalveluverkoston asiakkuuteen ohjataan joko TE-toimistosta tai sosiaalitoimesta.

Rikosseuraamuslaitoksessa yhteistyötä on edistetty TEM:n kanssa solmituilla yhteistyön linjauksilla vuosina 2007 ja 2013. Vuoden 2013 alussa voimaan tulleet uudistetut työvoimapalvelut (laki julkisesta työvoima- ja yrityspalvelusta 916/2014) paransivat henkilöasiakkaiden yhdenvertaista kohtelua ja siten vahvistivat yhteistyön kehittämistä. Linjaukset ovat koskeneet työvoima- ja yrityspalveluita TE-toimistoissa ja TYP-verkostoissa. Vuosina 2016–2019 toteutettiin ESR-rahoituksella Vankeusaika mahdollisuutena -hanke, jossa työstettiin muun muassa yhteistyötä TYP-verkostojen kanssa. Rikosseuraamuslaitoksen aluekeskukset ovat kuvanneet yhdessä joidenkin alueellisten TYP-verkostojen kanssa yhteistyön toimintamallin alueellaan. Vankien mahdollisuutta työvoimapalvelujen käyttöön on lisätty TE-hallinnon vastaanotoilla vankilassa ja vankien sähköisen asioinnin laajentamisella. Yhdessä Vankiterveydenhuollon yksikön kanssa on ohjattu vankeja Kelan ammatilliseen kuntoutukseen. Yhteistyössä on järjestetty myös Kelan vastaanottoja vankiloissa ja lisätty sähköisten palveluiden käyttöä.

Vuoden 2006 suosituksissa kehoitettiin vankila-aikana selvittämään asiakkaan työkyky ja mahdollinen eläke-edellytysten täytyminen yhteistyössä vankilaterveydenhuollon sekä työvoiman palvelukeskuksen kesken. Työ- ja toimintakyvyn arviointia on kehitetty yhteistyössä Vankiterveydenhuollon ja Rikosseuraamuslaitoksen kanssa viime vuosina sote-uudistuksen integraatioperiaatteen mukaisesti ja osana Kelan ammatilliseen kuntoutukseen ohjaamista. Vankilan henkilökunta kokoaa toiminnallisesta työkyvystä ja taustoista aineistoa hyödynnettäväksi VTH:n laatimassa lääkäriinlausunnossa. Rikosseuraamuslaitokseen on tähän mennessä koulutettu yli 20 työkykykoordinaattoria. Rikosseuraamuslaitoksen ja Vankiterveydenhuollon yhteinen palvelukuvaus työ- ja toimintakyvyn arvioinnista ja Kelan kuntoutukseen ohjaamisesta valmistui 2020.

Vankiterveydenhuollon osalta esitettiin vuonna 2006, että sen tulee varmistaa opioidiriippuvaisten vankien hoidon tarpeen arviointi sekä yhtäläinen vieroitus-, korvaus- ja ylläpitohoitojen toteutuminen, mihin tulisi sisältyä myös psykososiaalinen tuki. Suomessa opioidiriippuvaisen korvaushoito voidaan asetuksen (33/2008) mukaan aloittaa vankilassa. Aloituksia on tähän mennessä tehty vähän, mutta viime vuosina suunta on ollut nouseva. Vankilassa pääsääntöisesti jatketaan siviilissä aloitettua korvaushoitoa, sillä kovin lyhyttä tuomiota suorittaville hoitoa ei vankilassa ehditä aloittamaan. Vankiterveydenhuolto tekee lähetteen kotipaikkakunnan hoitopaikkaan tuomion jälkeiselle ajalle, mikäli vankilassa oloaika ei riitä hoidon aloittamiseen. Opioidiriippuvaisen hoidon tulee perustua hoitosuunnitelmaan, jossa lääkehoidon lisäksi määritellään hoidon tavoite, potilaan muu lääketieteellinen ja psykososiaalinen hoito, kuntoutus ja seuranta. Vankilassa psykososiaalisesta tuesta huolehtii joko Vankiterveydenhuolto tai potilaan luvalla vankilan päihdetyön ohjaaja.

Vuoden 2006 suosituksissa esitettiin parannuksia vangin mahdollisuuksiin pitää yllä suhteita perheeseensä ja läheisiinsä sekä painotettiin lasten oikeutta turvalliseen lapsuuteen vanhemman rangaistuksen aikana. Uudistettuun sosiaalihuoltolakiin lisättiin huhtikuusta 2015 lukien velvoite (44 §) selvittää asiakkaan hoidossa olevan lapsen tai muun henkilön hoidon ja tuen tarve, kun asiakas aloittaa tutkintavankeuden tai vankeusrangaistuksen suorittamisen. Säännöksen mukaan riittävän hoidon ja tuen saaminen on tarvittaessa varmistettava tapaamalla lasta. Samassa yhteydessä säädettiin Rikosseuraamuslaitoksen palveluksessa olevan velvollisuudesta ilmoittaa sosiaalihuollon tarpeesta kunnan sosiaalihuollosta vastaavalle viranomaiselle (35 §). Vangin mahdollisuutta pitää yhteyttä perheeseen tuetaan lastensuojelun kanssa tehtävällä yhteistyöllä silloin, kun lapsi on esimerkiksi sijoitettuna ja hän pitää yhteyttä vankilassa olevaan vanhempaan. Lastensuojelun lisäksi yhteistyötä tehdään kolmannen sektorin sekä seurakuntien kanssa järjestämällä muun muassa perheleirejä, vankilassa toteutettavia perhepäiviä ja tapahtumia. Vuonna 2019 päivitettyyn Rikosseuraamuslaitoksen lapsi -ja perhetyön linjauksiin on kirjattu erityisesti viranomaisyhteistyön tärkeys vankeusaikaisen perheiden tukemisen sekä vapautumisen jälkeisten perhepalveluiden varmistamisen osalta. Vankiloissa olevia perhetapaamistiloja on lisätty ja paranneltu vuoden 2006 jälkeen lapsiystävällisemmiksi.

Suosituksissa esitettiin, että lähisuhdeväkivaltaan tulee puuttua rangaistuksen suorittamisen aikana yhteistyössä vankilaviranomaisten ja sosiaaliviranomaisten kesken. Lähisuhdeväkivaltaan ja sen riskiin on pyritty kehittämään (laitoskohtaisia) toimintamalleja ja puheeksiotto-malleja. Vankiloissa on huomioitu perhetyössä ja valvonnassa erityisesti varhainen puuttuminen ja puheeksiotto-osaaminen. Yhteistyötä laitoksen sisällä eri työntekijöiden kesken sekä sosiaalityön kanssa on kehitetty.

Vanajan vankilassa on toiminut perheosasto vuodesta 2010 alkaen. Perheosastosta vastaa tällä hetkellä Kanta-Hämeen perhetyö ry, joka on Ensi- ja turvakotien liiton jäsenjärjestö. Perheosasto on Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen alainen lastensuojeluyksikkö. Perheosastolla on 10 vankipaikkaa vanhemmille, jotka tulevat vankilaan yhdessä lapsen kanssa. Alle 2-vuotias lapsi voidaan sijoittaa perheosastolle lastensuojelulain (417/2007) mukaisena avohuollon tukitoimena (37 §) yhdessä vanhemman kanssa. Lapsi voi olla perheosastolla 3-vuotiaaksi asti, jos lapsen etu sitä välttämättä vaatii. Lastensuojelu vastaa lapsen sijoituksesta osastolle. Lastensuojelu arvioi lapsen etua sijoituspäätöstä tehdessä yhdessä Rikosseuraamuslaitoksen kanssa. Vanhemman vapautuessa vankilasta yhdessä lapsen kanssa, tehdään lastensuojelun kanssa yhteistyössä suunnitelma vapautumisesta ja mahdollisesta jatkotuesta siviiliin. Vankilan henkilökunta (perhetyön ohjaaja) tekee tiivistä yhteistyötä perheosaston henkilökunnan kanssa ja osallistuu lastensuojelun asiakassuunnitelmien laatimiseen ja yhteistyöhön.

Vuoden 2006 suosituksissa puututtiin yhteistoimintatahojen tietojenvaihdon käytäntöjen selkeyteen ja yksinkertaisuuteen. Tietojenvaihdon selkeyttäminen ei ole toiseksi merkittävästi edennyt. Rikosseuraamuslaitoksen tietojen käsittelyä tullaan selkeyttämään ja yhdenmukaistamaan hallituksen esityksessä eduskunnalle laeiksi henkilötietojen käsittelystä Rikosseuraamuslaitoksessa sekä vankeuslain ja eräiden muiden seuraamusten täytäntöönpanosta annettujen lakien muuttamisesta. Lain on tarkoitus tulla voimaan 1.5.2021.

2.3 Yhteistoimintaa kartoittavan kyselyn tuloksia

Työryhmä toteutti 26.6.–18.8.2020 kyselyn Rikosseuraamuslaitoksen ja Vankiterveydenhuollon henkilöstölle sekä TYP- ja Ohjaamo-verkostojen työntekijöille. Kyselyssä selvitettiin verkostoyhteistyön muotoja, keskeisiä verkostoyhteistyötahoja sekä sitä, miten ja missä yhteistyön roolituksesta on sovittu ja onko sitä kirjattu prosesseihin. Lisäksi kysyttiin, miten yhteistyötä ylläpidetään, mitä vaikeuksia ja ongelmia yhteistyössä on ja vastaavasti mitä hyötyjä yhteistyöstä syntyy. Kyselyssä kerättiin myös kehittämisehdotuksia Rikosseuraamuslaitoksen kanssa tehtävälle yhteistyölle.

Kyselyyn vastasi 100 Rikosseuraamuslaitoksen työntekijää, 15 Vankiterveydenhuollon työntekijää ja 126 TYP- tai Ohjaamo-verkostojen edustajaa. Rikosseuraamuslaitoksen vastaajien nimikkeinä olivat rikosseuraamustyöntekijä, erityisohjaaja, rikosseuraamus-esimies, erikoissuunnittelija, apulaisjohtaja/johtaja, ohjaaja, vartija ja suunnittelija. Vastaajia oli kattavasti kaikilta rikosseuraamusalueilta ja yksiköistä. Vankiterveyden-

huollosta vastaajina oli muun muassa sosiaalityöntekijä, osastonhoitaja, sairaanhoitaja, suuhygienisti ja ylilääkäri. TYP- tai Ohjaamo-verkostoja kyselyssä edustivat muun muassa TE-asiantuntija, sosiaalityöntekijä, palvelujohtaja, koordinaattori, nuorisohjaaja, uraohjaaja, psykologi, työllisyyspäällikkö, ohjaamokoordinaattori ja -työntekijä, vastaava valmentaja, etsivä nuorisotyöntekijä, palveluvastaava ja -esimies, koulutuspäällikkö ja opinto-ohjaaja. Vastaajat edustivat TE-toimistoa, kunnan eri hallinnonaloja (mukaan lukien sosiaali- ja perhepalvelut) sekä Kelaa ja heitä oli kattavasti eri puolelta Suomea noin 34 eri toimipisteestä.

Verkostoyhteistyön tekeminen liittyi Rikosseuraamuslaitoksen työntekijöillä yleensä vapautuvan vangin asioihin, yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanoon ja palvelupaikkayhteistyöhön ja koevapauden valmisteluun. Yhteistyötä tehtiin muun muassa päihde-, mielenterveys, toimeentulo-, opiskelu-, asumis-, ja velka-asioissa ja kuntouttavassa työtoiminnassa sekä laajasti asiakkaan elämäntilanteen selvittelyssä. Keskeisiä yhteistyöviranomaisia olivat sosiaalitoimi ja poliisi. Muita usein mainittuja tahoja olivat päihdehuolto, nuorisotoimi, mielenterveyspalvelut, palvelupaikkaverkosto, Kela, työllisyyspalvelut, rajavartiolaitos, tullit, maahanmuuttajavirasto, syyttäjät ja oikeuslaitos.

Vankiterveydenhuollon ja Rikosseuraamuslaitoksen välinen yhteistyö liittyi tyypillisesti potilassiirtoihin, turvallisuuteen ja hoitoon ohjaukseen, terveystarkastuksiin ja lääkkeiden jakamiseen sekä valvotun koevapauden suunnitteluun. TYP-verkoston ja Rikosseuraamuslaitoksen välistä yhteistyötä tehtiin puolestaan kattavasti vapautuvan vangin tai yhdyskuntaseuraamusasiakkaan asioissa ja valvotun koevapauden valmistelussa. Asioita, joissa yhteistyötä tehtiin, olivat kuntouttava työtoiminta, työkokeilu, palkkatukityön järjestäminen, koulutus, asumiseen liittyvät asiat, henkilön elämäntilanteen ja nykyisten palvelujen selvittämissuunnitelmaa tai aktivointisuunnitelmaa, palvelutarvearviot, työkyvyn arviointi, sosiaaliohjaus ja seuraamusselvitykset. Lisäksi TE-toimiston asiantuntijat tapaavat asiakkaita vankiloissa kuukausittain ajanvarauksella. Jossakin vastauksissa TYP-verkostosta tuotiin esiin, että viranomaisien välistä yhteistyötä ei varsinaisesti ole, mutta asiakas voi tavattaessa ilmoittaa olevansa Rikosseuraamuslaitoksen asiakas.

2.3.1 Yhteistyön ylläpitäminen

Jokaisen kolmen tahon vastauksista tuli esiin, että yhteistyötä pidettiin hajanaisena ja sattumanvaraisena. Yhteistyöstä sopiminen on usein kahden keskistä ja prosessista ei tarkemmin tiedetä työntekijätasolla. Vankiterveydenhuollon ja Rikosseuraamuslaitoksen kumppanuussopimuksessa on määritelty joitain asioita hyvin yleisellä tasolla.

Hallinnonalasiirron yhteydessä on tehty Vankiterveydenhuollon ja Rikosseuraamuslaitoksen yhteistyökartta, mutta siitä huolimatta vastausten mukaan ilmenee asioita, joista ei ole joko sovittu tai joita ei toteuteta kyseisen kartan mukaisesti. TYP:n vastajista osa tunnisti TEM:n ja Rikosseuraamuslaitoksen välisen yhteistyösopimuksen vuodelta 2013 ja esimerkiksi Uudenmaan TE-toimisto on sopinut yhteistyöstä kirjallisesti yhdessä Risen kanssa.

Rikosseuraamuslaitoksen ja kuntien välistä yhteistyötä pidettiin yllä työryhmillä, verkostopalavereilla, projekteilla, sopimuksilla ja yhteisillä asiakassuunnitelmilla. Yhteydenpitoa toteutettiin matalalla kynnyksellä ja usein asiakaskohtaisesti. Joidenkin kuntien kanssa on tehty yhdyskuntapalveluun liittyviä sopimuksia. Yhteistyötä Rikosseuraamuslaitoksen ja Vankiterveydenhuollon yksikön välillä pidettiin yllä säännöllisin yhteistyöpalaverein noin kaksi kertaa vuodessa ja VTH:n työntekijöillä oli lupa osallistua vankilan viikkopalavereihin. Toisaalta yksiköiden käytännöt vaihtelivat paljonkin. Yhteistyöstä sopiminen on ollut satunnaista ja suunnittelematonta sekä perustunut omaan kiinnostukseen.

TYP-verkoston ja Rikosseuraamuslaitoksen välisen yhteistyön muotoja olivat muun muassa säännölliset yhteistyötapaamiset noin kolme kertaa vuodessa, TE-toimiston pitämät infot tai asiakaspalvelu vankiloissa, yhteiset verkostopalaverit, nimetyt yhteishenkilöt ja esimerkiksi Ohjaamon osallistuminen vankilamessuille. Asiakaskohtaisista yhteydenpidoista sovitaan asiakaskohtaisesti ja se voi pitää sisällään vaikkapa vankiloiden yhteydenottopyyntöjä työnhaun aloittamisesta, palvelutarpeen selvittämistä tai suunnitelman laatimista.

2.3.2 Yhteistyön haasteet ja kehittämiskohteet

Yhteistyö koettiin kaikissa vastaajaryhmissä hyödylliseksi. Rikosseuraamuslaitoksen vastaajien mukaan tiedon jakaminen mahdollistaa kokonaisvaltaisemman kuvan asiakkaan tilanteesta ja parhaimmillaan verkoston kaikki osat tukevat asiakkaan tilannetta. Tiedonvaihdon helpottuminen ja päällekkäisen työn poistuminen tuotiin yhteistyön etuina esille Vankiterveydenhuollon ja TYP-verkoston vastauksissa. TYP-verkosto korosti yhteistyön etuna sitä, että vangille saadaan vapauttamissuunnitelma laadittua joko jo ennen koevapautteen pääsemistä tai viimeistään varhaisessa vaiheessa sen alettua, ja näin edistetään asiakkaan työllistymistä. Hyötyinä nähtiin myös asiakaiden tilanteiden huolellinen ja monialainen arviointi, työ- ja toimintakyvyn arviointi- ja eläkeprosessit, niin sanottu saattaen vaihtuen -työskentely, valmius tunnistaa asiakaiden palvelutarve nykyistä paremmin ja tarjota asiakkaan palvelutarvetta vastaavia palveluja oikeaan aikaan. Lisäksi pidettiin tärkeänä sitä, että vankeusaikana voidaan

kartoittaa asiakkaan kyvyt ja kiinnostuksen kohteet, jotka voidaan huomioida suunniteltaessa palvelukokonaisuutta yhdessä asiakkaan kanssa.

Yhteistyön haasteina mainittiin kaikilta tahoilta toisen työn heikko tuntemus, yhteishenkilöiden vaihtuvuus ja vaikeus löytää yhteystietoja, yhteisten aikataulujen löytäminen, asiakkaan sitouttaminen, tiedonsiirto ja alueellinen erilaisuus. Vankiterveydenhuollon henkilökunta mainitsi, että organisaatioiden eriytyminen on hankaloittanut yhteistyötä. Vastauksissa mainittiin yhteistyön esteiksi myös se, että terveydenhuollon tietojen jakamiseen tarvitaan vangin suostumus. TYP:n vastauksissa tuotiin esiin lisäksi ymmärrys asioiden velvoittavuuksista ja vaikutuksista esimerkiksi asiakkaan taloudelliseen, asumis- ja työllistymistilanteeseen, papereiden toimittamisen vaikeudet, eri lakien yhteensovittaminen, asiakkaan haluttomuus kertoa Rikosseuraamuslaitoksen asiakkuudesta tai se, ettei tieto yhdyskuntaseuraamusasiakkaasta tule työhallinnolle.

Kyselyn lopuksi pyysimme vastaajia esittämään toiveita tai kehittämissuhteita Rikosseuraamuslaitoksen kanssa tehtävästä yhteistyöstä. Kaikkien kolmen tahon vastauksissa tuli esiin tarve lisätä tietoisuutta toisen toiminnasta ja asiakkaille tarjottavista palveluista kehittämällä verkostoyhteistyötä, järjestämällä säännöllisiä tapaamisia sekä parantamalla toimintamalleja ja asiakastyön prosesseja. Rikosseuraamuslaitoksen vastaajat kaipasivat nimettyjä yhdyshenkilöitä ja tiedonvaihdon haasteiden selättämistä. Työhön kaivattiin asiakaskeskeisyyttä, joustavuutta ja myönteistä tapaa suhtautua asiakkaisiin vaikeissakin tilanteissa sekä motivaatiota löytää palveluja jo moneen kertaan epäonnistuneille ihmisille. Vankiterveydenhuollon vastauksia kehittämisehdotuksina nousivat esiin perehdytys molempien organisaatioiden perustehtävästä, arvoista, laeista ja asetuksista sekä terveydenhuollon tietosuojasta vankilaympäristössä, terveydenhuollon ja Rikosseuraamuslaitoksen kuntouttavien toimintojen rakentaminen hoitojatkumoiksi, tiedonkulun parantaminen ja yhteydenpito matalalla kynnyksellä.

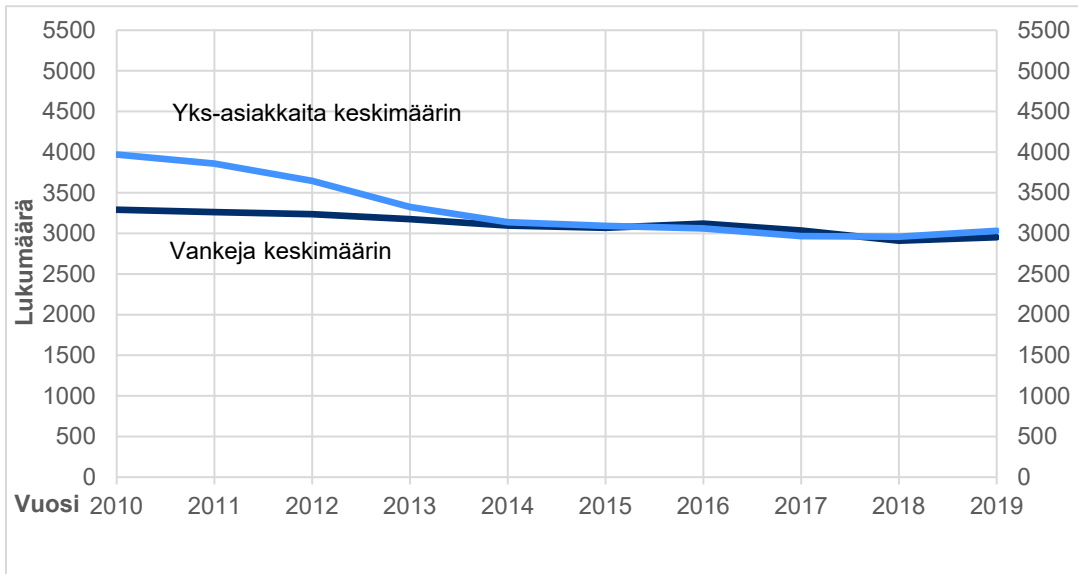
TYP-verkoston vastauksissa toivottiin tietoisuuden lisäämistä TYP-, Ohjaamo- ja Nuorten työpajapalveluista Rikosseuraamuslaitoksessa. Asiakassuunnitelman osalta toivottiin, että suunnitelma tehtäisiin yhteistyössä ja TE-toimistoon oltaisiin yhteydessä hyvissä ajoin ennen vangin vapautumista tai koevapauden aloittamista, jotta aktivointisuunnitelmien työstäminen asiakkaan kanssa voitaisiin aloittaa jo vankeusaikana. Myös TYP:n vastaajat toivoivat nimettyä rikosseuraamusyhdyshenkilöä TYP:iin sekä lisää resursseja Rikosseuraamuslaitokseen arvioida laajemmin asiakkaiden työ- ja toimintakykyä.

3 Rikosseuraamusasiakkaat

Vuonna 2019 vankeja oli keskimäärin 2 952 ja yhdyskuntaseuraamusta suorittavia keskimäärin 3 031 päivässä. Vuositasolla vankilassa tai yhdyskuntaseuraamuksissa on kaikkiaan noin 10 000 henkilöä. Suomessa vankiluku, yhdyskuntaseuraamuksia suorittavien määrä ja tilastoidun rikollisuuden määrä ovat olleet viime vuosina laskusuunnassa, mutta vuonna 2019 vankiluku nousi (ks. kuvio 1). Nousu johtui tutkintavankien määrän lisääntymisestä. Tämä johtui muun muassa vuoden 2019 alusta lukien voimaan tulleesta tutkintavankeutta koskevasta lainsäädäntöuudistuksesta, jonka mukaisesti tutkintavankien säilyttämisaikaa poliisin tiloissa lyhennettiin enintään seitsemään vuorokauteen vangitsemisoikeudenkäynnin jälkeen. Lähivuosina tutkintavankien määrä kasvaa edelleen. (Rikosseuraamuslaitoksen tilastoja.)

Ulkomaalaisten vankien osuus kaikista vangeista oli 17 prosenttia (n = 499) vuonna 2019. Tutkintavangeista ulkomaalaisten osuus on noin kolmannes. Ulkomaalaiset rikoksentehtäjät vangitaan suomalaisia useammin korkeamman maastapoistumisriskin vuoksi. Yhdyskuntaseuraamusasiakkaista ulkomaalaisia on vain noin viisi prosenttia. Erilaisista kulttuuriympäristöistä saapunut ulkomaalaistaustainen väestö asettaa monenlaisia esimerkiksi kulttuuriin, uskontoon ja kommunikaation liittyviä haasteita Rikosseuraamuslaitoksen henkilöstölle ja lisää henkilöstön osaamisvaateita ja koulutus-tarvetta.

Kuvio 1. Vankien ja yhdyskuntaseuraamusasiakkaiden (YKS) määrä vuosina 2010–2019 (lähde: Rikosseuraamuslaitoksen tilastoja)

3.1 Rikosseuraamusasiakkaiden erityiskysymykset

Paljon palveluja tarvitsevien kohderyhmään kuuluu niin lapsia, nuoria, aikuisia ja ikääntyviä kuin yhdyskuntaseuraamuksia suorittavia ja vankilassa olevia henkilöitä. Vuonna 2006 toteutetun vankien terveystutkimuksen (Joukamaa ym. 2010) mukaan yli 80 prosentilla vangeista ja yhdyskuntaseuraamusasiakkaista oli hoitoa vaativa päihdeongelma ja yli kolmanneksella hoitoa vaatinut mielenterveyden häiriö. Naisvankeilla mielenterveyden häiriöiden osuus on vielä korkeampi, kaksi kolmasosaa. Noin 60 prosentilla vangeista puuttui toisen asteen koulutus. Kolmasosa vangeista vapautui asunnottomana.

Noin 40 prosenttia rangaistusta suorittavista vangeista on vankilassa enintään kolme kuukautta. Lyhyttä tuomiota suorittavat palaavat usein takaisin vankilaan ja heidän saattamisensa palveluiden piiriin on haastavaa. Tämän vuoksi on tärkeää, että heille turvataan sote-maakunnan tarjoavat palvelut ja sovitetaan ne yhteen rangaistuksen täytäntöönpanon kanssa. Näin turvataan palvelujen jatkuminen siirtymävaiheessa vankilasta vapauteen. Yhdyskuntaseuraamuksissa tiiviillä rangaistuksenaikaisella verkostoyhteistyöllä edistetään niin ikään rangaistuksensa suorittaneiden mahdollisuuksia seuraamuksen suorittamisen jälkeiseen kuntoutukseen, tukeen ja palveluihin. Pal-

velujatkumot toimivat sitä paremmin, mitä varhaisemmassa vaiheessa niin rangaistus-aikana kuin vapautumisvaiheessa tietoja vaihdetaan ja yhteistyö eri toimijoiden välillä aloitetaan.

3.1.1 Lapsi- ja perhetyö

Rikosseuraamuslaitoksen strategiassa todetaan, että rangaistukseen tuomitun yhteydenpitoa yhteiskunnan palveluverkostoon, sosiaalisiin verkostoihin, perheeseen ja lapsiin tuetaan. Perhesuhteita ylläpitävä ja tukeva työ ovat Rikosseuraamuslaitoksen strategian mukaista toimintaa ja sen tavoitteiden toteuttamista. Lapsen edun ja oikeuksien huomioiminen sisältyy lastensuojelu-, sosiaalihuolto- ja vankeuslakiin, lakiin yhdyskuntaseuraamuksista ja sitä edellyttävät myös useat kansainväliset sopimukset ja suositukset. Yleisesti voidaan todeta, että Rikosseuraamuslaitoksessa lapsi- ja perhetyön tavoitteena on vähentää seuraamuksesta aiheutuvia haittavaikutuksia ja edistää tuomitun sijoittumista yhteiskuntaan.

Rikosseuraamuslaitoksen asiakkaina on myös alaikäisiä eli alle 18-vuotiaita asiakkaita, joiden huoltajien ja tarvittaessa lastensuojelun kanssa tehdään tiivistä yhteistyötä koko rikoksettomuuteen tukevaa verkostoa hyödyntäen. Nuorten kohdalla kasvua ja kypsymistä tukevat toimenpiteet ja perhetyö ovat erityisen tärkeitä työmuotoja. Tärkeässä roolissa Rikosseuraamuslaitoksen lapsi- ja perhetyössä on verkosto- ja muu viranomaisyhteistyö. Lapsen oikeus turvalliseen lapsuuteen tulee varmistaa vanhemman vankeusrangaistuksen aikana rikosseuraamusalan sosiaalityön ja kunnallisen sosiaalitoimen yhteistyönä. Verkostotyötä tehdään aktiivisesti myös kolmannen sektorin toimijoiden, kuten Kriminaalihuollon tukisäätiön ja Ensi- ja turvakotien liiton kanssa.

3.1.2 Asunnottomuus

Tilastojen mukaan asunnottomana vapautuu vuosittain noin kolmannes vangeista ja asunnottomia yhdyskuntaseuraamuksia suorittavia on noin 10–15 prosenttia kaikista yhdyskuntaseuraamusasiakkaista. Käytännössä tämä tarkoittaa noin 1 200 rikosseuraamusasiakasta joka vuosi. Erityisessä riskiryhmässä ovat naiset, nuoret ja lyhyttä tuomiota suorittavat, joiden tilanteeseen ei ehditä puuttua vankilatuomion aikana. Tutkimusten mukaan syyllistyminen uusiin rikoksiin heti vapautumisen jälkeen korostuu erityisesti asunnottomana vapautuneiden kohdalla.

Asunnottomuuden ennaltaehkäisyssä onnistuminen vaatii Rikosseuraamuslaitokselta koordinoituja toimenpiteitä ennaltaehkäisyn näkökulmasta toiminnan kaikilla tasoilla.

Tähän liittyen yksi keskeisistä toimenpiteistä on asunnottomuustyön liittäminen osaksi Rikosseuraamuslaitoksen syrjäytymisen ennaltaehkäisyä ja yhteiskuntaan integroitumista Asunto ensin -periaatteen pohjalta. Käytännössä tämä vaatii asumistilanteen huomioimista ja asumisen varmistamista jokaisen rikosseuraamusasiakkaan kohdalla kaikissa nivelvaiheissa sekä entistä tiiviimpää yhteiskehittämistä eri toimijoiden kanssa, toisilta oppimista ja hyvien käytäntöjen mallintamista.

Naiset ovat asunnottomina erityisen haavoittuvassa asemassa, koska he ovat tällöin usein toisten armoilla ja väkivallan uhka on läsnä koko ajan. Asunnottomat naiset ovat yleensä niin sanottuja piiloasunnottomia, sillä he välttelevät asunnottomille tarkoitettuja hätämajoituspalveluita. Tässäkin tilanteessa palvelujärjestelmän tiivis yhteistyö ja nopea reagointi naisten kohtaamaan asunnottomuuteen ehkäisisi mahdollisia traumaattisia tapahtumia ja vähentäisi negatiivista kierrettä.

Eryteisesti asunnottomuustyössä yhteiskehittäminen on tärkeässä roolissa. Rikosseuraamuslaitoksen kannattaa hyödyntää yhdessä tekemistä myös tulevaisuudessa ja varmistaa rikosseuraamustaustaisten asunnottomuuden ennaltaehkäisyä yhdessä kaupunkien, kuntayhtymien ja kolmannen sektorin toimijoiden kanssa. Mikään taho ei yksin kykene poistamaan asunnottomuutta, mutta se on mahdollista hyvin organisoitulla yhteistyöllä ja hyödyntäen Asunto ensin -periaatetta.

3.2 Erityisryhmät

Rikosseuraamusasiakkaisiin lukeutuu erityisryhmiä, kuten vähemmistöjen edustajat sekä naisasiakkaat ja -vangit. Myös heidän kanssaan tehtävän viranomaisyhteistyön tarpeet pyritään ottamaan huomioon rikosseuraamuksia kehitettäessä. Tässä luvussa tarkastellaan tarkemmin erityisryhminä lapsia ja nuoria, naisia, ulkomaalaistaustaisia, lyhytaikais- ja sakkovankeja sekä niitä erityispiirteitä, jotka on huomioitava yhteistyötä rakennettaessa.

3.2.1 Lapset ja nuoret

Vuonna 2019 vankeusvangeista 11 prosenttia oli alle 25-vuotiaita ja tutkintavangeista puolestaan yli viidennes (21 %). Viime vuosina noin viidennes kaikista yhdyskunta-seuraamusasiakkaista on ollut alle 21-vuotiaita (vuonna 2019 heitä oli kaikkiaan 18 % eli 546 lasta tai nuorta). Keskeisimmät uusimista ennustavat tekijät ovat vangin rikoshistoria ja ikä: moninkertaisilla vangeilla riski syyllistyä uusiin rikoksiin on suuri ja nuoret palaavat vankilaan todennäköisemmin kuin vanhat. (Rikosseuraamuslaitoksen tilastoja.)

Kun edes osa rikoksista on tehty alle 21-vuotiaana, asetetaan vapautuva vanki lähtökohtaisesti ehdonalaisen vapauttamisen yhteydessä valvontaan, joka toimeenpannaan kotikunnan mukaisessa yhdyskuntaseuraamustoimistossa. Tavoitteena on tukea nuoren sosiaalista selviytymistä vapautumisen jälkeen. Vapauttamista suunnitellaan yhteistyönä vankilan, yhdyskuntaseuraamustoimiston ja vapautuvan kesken. Tarvittaessa lapsen tai nuoren huoltaja otetaan mukaan suunnitteluun. Alaikäisen kohdalla verkostoyhteistyöllä on erityisen keskeinen merkitys. Siksi on tärkeä ottaa vapautumisvaiheen suunnitteluun mukaan myös sosiaalitoimi, työ- ja opetusviranomaiset sekä kolmannen sektorin toimijat mahdollisimman varhaisessa vaiheessa.

Nuoret tai nuoret aikuiset lainrikkojat ovat usein päihderiippuvaisia. Monella heistä on lisäksi joko puutteita tavanomaisissa arjen toimintavalmiuksissa tai jopa mielenterveyshäiriöitä. Nämä tekijät vaikuttavat melko usein myös yhteisöllisiin valmiuksiin, työ- ja toimintakykyyn sekä käsitykseen omasta asemasta ja roolista yhteisössä tai yhteiskunnassa. Tästä johtuen nuoren ja nuoren aikuisen lainrikkojan minäkuvaan ja elämänhallintaan liittyvä palvelutarve on varsin moninaista. Yhteistyötä eri toimijoiden välillä on tarpeen tehdä erittäin laajasti.

3.2.2 Naiset

Rikosseuraamusasiakkaina naiset ovat selvä vähemmistö. Kaikista vangeista naisten osuus on ollut viime vuodet vain 7,5–8 prosenttia. Naisvankeja on päivittäin 230–250, joista 50–60 henkilöä on tutkintavankeja. Naisten osuus yhdyskuntaseuraamusasiakkaista on ollut vuodesta 2011 vuoteen 2019 varsin vakaasti 11 prosentin tuntumassa (vuonna 2019 oli kaikkiaan 336 naisasiakasta). Ehdonlaiseen vapauteen päästetyn valvonnassa naisia on tyypillisesti vähemmän kuin muissa yhdyskuntaseuraamuksissa. (Rikosseuraamuslaitoksen tilastoja.)

Naisten osuus kaikista vangeista on kansainvälisesti ollut kasvussa. Suomessa naisvankien osuus vangeista on kasvanut 15 vuodessa 3,5:stä seitsemään prosenttiin. Naisvankien yleisin rikostyyppi on väkivaltarikos, johon heistä on syyllistynyt vajaa puolet. Vuoden 2019 poikkileikkaustilaston mukaan 53 prosenttia naisvangeista oli ensikertaisia, kun miesvangeista ensikertaisia oli 38 prosenttia. Vankien uusintarikollisuutta selvittäneet tutkimukset (Tyni 2015, Hypén 2004) ovat osoittaneet, että naisten uusimisprosentti on miehiä pienempi.

Joukamaan ym. (2010) tutkimuksen mukaan 59 prosenttia naisvangeista ilmoitti olevansa parisuhteessa ja 67 prosentilla oli alaikäisiä lapsia, kun taas miesvangeista lapsia oli 52 prosentilla. Noin neljännes sekä nais- että miesvangeista oli tullut sijoitetuksi

perheen ulkopuolelle ennen 15. ikävuottaan. Koulutuksen ja työllisyyden suhteen vangit ovat taustaltaan yhteiskunnan heikko-osaisimpia. Naisvangeista 55 prosentilta puuttui kokonaan ammattikoulutus. Miesvangeilla vastaava osuus oli 36 prosenttia. Miesvangeista työssä oli ennen vankilaa ollut 23 prosenttia, mutta naisista työssä olleiden joukko oli vain kuusi prosenttia. Mies- ja naisvankeja yhdisti työhistorian rikkoisuus, mutta kaiken kattavasti naisvankien työllisyys oli miehiä merkittävästi huonompi, sillä 14 prosenttia naisvangeista ei ollut koskaan ollut työssä.

Naisvangeista 85 prosentille todettiin tutkimushetkellä jokin mielenterveyden häiriön diagnoosi. Psykiatrisessa avohoidossa ennen rikosta ja vankilaan joutumista naisvangeista oli ollut 70 prosenttia (53 % miehistä) ja osastohoidossa 43 prosenttia (31 % miehistä). Traumaperäinen stressireaktio diagnosoitiin elämänaikaisena 18 prosentille naisvangeista (3 % miehistä). Tutkimushetkellä traumaperäisestä stressireaktiosta kärsi kahdeksan prosenttia naisvangeista, miesvangeista yksi prosentti. Naisvangeilla mielenterveyden häiriöt olivat hyvin yleisiä. Yleisimmin ne kuuluivat ahdistuneisuushäiriöiden luokkaan. Naisvangit olivat tutkimuksen mukaan ylivoimaisesti sairain rikosseuraamusasiakasryhmä.

Naisvangeilla on usein taustallaan seksuaalisen kaltoinkohtelun ja väkivallan kokemuksia ja väkivallan kokemukset olivat usein alkaneet jo varhain lapsuudessa. Naisiin kohdistuvan väkivallan tekijät ovat useammin naisen lähipiiristä ja väkivaltaiset tapahetumat ovat jatkuneet eri lähisuhteissa ja niihin on usein liittynyt seksuaaliväkivaltaa. Joukamaan ym. 2010 tutkimuksen mukaan lapsuudessa pahoinpideltyjä oli 25 prosenttia naisista (15 % miehistä), kumppanin fyysisen pahoinpitelyn kohteeksi oli joutunut 70 prosenttia (8 % miehistä) ja seksuaalisen kaltoinkohtelun kohteeksi 19 prosenttia (0,3 % miehistä). Lähisukulaisen taholta seksuaalista kaltoinkohtelua oli kokenut 16 prosenttia ja muun henkilön taholta 31 prosenttia.

Sekä nais- että miesvangeilla on monenlaisia palvelutarpeita vapautuessa. Vajaa kolmannes naisista tarvitsi apua asunnon hankinnassa. Valtaosa tarvitsi työvoimahallinnon palveluita ja useille olisi tärkeä selvittää mahdollisuuksia eläkkeeseen tai koulutukseen. Muita yleisiä naisten palvelutarpeita ovat velkatilanteen selvittäminen ja päihdekuntoutus. Naisvankien parissa tehtävässä päihdekuntoutuksessa korostuu moniammatillisen yhteistyön merkitys, jotta kyettäisiin aidosti vastaamaan päihde- ja mielenterveysongelmien toisiinsa kietoutumiseen. Yleisesti naisvangeille tarkoitettuja toimintoja ja jatkumoa leimaa niiden vähäisyys ja kuntoutuksen järjestämisen satunnaisuus, mikä vaikeuttaa naisten rangaistusajan suunnitelmien toteuttamista.

3.2.3 Ulkomaalaistaustaiset vangit

Ulkomaalaisten vankien määrä on kasvanut lähes 30 prosenttia kymmenen viime vuoden aikana, mutta vuonna 2018 määrä kääntyi laskuun ja oli samalla tasolla kuin 2010-luvun puolivälissä. Vuonna 2019 ulkomaalaisia vankeja oli päivittäin keskimäärin 499, hieman enemmän kuin vuotta aikaisemmin. Ulkomaalaisten osuus kaikista vankeista oli 17 prosenttia. (Rikosseuraamuslaitoksen tilastoja.)

Ulkomaalaiset muodostavat vain vähäisen osuuden kaikista yhdyskuntaseuraamusasiakkaista. Toukokuun 1. päivän asiakasrakennekartoituksessa heitä oli kaiken kaikkiaan noin 150, joten viisi prosenttia asiakkaista oli muita kuin Suomen kansalaisia. Suurimmat ulkomaalaisten ryhmät olivat virolaiset ja irakilaiset, joiden yhteenlaskettu osuus ulkomaalaisista oli 40 prosenttia. (Rikosseuraamuslaitoksen tilastoja.)

Pajuoja (2019) nosti esille laitossajan lyhytkestoisuuden korostumisen erityisesti ulkomaalaistaustaisten tutkintavankien kohdalla. Ulkomaalaiset ovat selkeästi yliedustettuina tutkintavankien ryhmässä, ja monesti myös vapautuminen tapahtuu tutkintavankiudesta käsin. Tämä tarkoittaa usein sitä, että rangaistusajan suunnittelua ei ehditä tehdä tutkintavankina vapautuvien osalta. (Pajuoja 2019.) Asiakaskunnan kansainvälistyminen vaatii Rikosseuraamuslaitoksessa uusia ajattelutapoja, joustavuutta ja jatkuvaa oppimista. Maahanmuuttoon liittyvien uusien ilmiöiden näkyminen vankiloissa ja yhdyskuntaseuraamustoimistoissa haastaa niin henkilökunnan ammatillista osaamista kuin uudenlaisten yhteistyötapojen ja -verkostojen miettimistä. (Ks. Luhta 2012.)

3.2.4 Lyhytaikais- ja sakkovangit

Vuonna 2019 reilut 40 prosenttia vankeusvangeista suoritti enintään kolmen kuukauden rankaistusta, kun vastaavasti 12 prosentilla rangaistusaika oli yli kaksi vuotta. Sakkovankeja oli vuonna 2019 päivittäin keskimäärin 66 eli hieman enemmän kuin vuotta aikaisemmin, jolloin vastaava luku 59. Päivittäiset keskimääräiset sakkovankien lukumäärät eivät kuitenkaan kovin hyvin kuvaa ilmiön laajuutta. Vuoden 2019 aikana sakkovankina oli yhteensä yli 1300 henkilöä. Sakkovangilla tarkoitetaan henkilöä, joka ei ole maksanut hänelle määrättyjä sakkoja, vaan sakot on tuloksettoman perinnän jälkeen muunneltu oikeuden määräyksellä vankeudeksi. (Rikosseuraamuslaitoksen tilastoja.) Lyhytaikaisvangin määritelmä vaihtelee tutkimuksen ja käyttötarkoituksen mukaan, mutta pääsääntöisesti sillä tarkoitetaan kolmen, korkeintaan kuuden kuukauden tuomiota.

Pajuoja (2019) esittää selvityksessään keskeisenä havaintona, että Rikosseuraamuslaitoksen asiakaskunta painottuu vuositasolla lyhytaikaisasiakkaisiin. Jopa puolet vankeusvangeista vapautuu alle viidessä kuukaudessa, tutkintavangeista puolestaan noin puolet hieman yli kuukaudessa ja sakkovangeista saman verran kahdessa viikossa. Lyhytaikaisvankien rikollisuus on tiiviisti yhteydessä elämäntilanteen ongelmallisuuteen. Tämä koskee erityisesti niitä vankeja, jotka on tuomittu useaan kertaan lyhyisiin vankeusrangaistuksiin. Ongelmalliseksi tämän ryhmän tilanteen tekee myös se, että he saattavat jäädä vankeusaikana ilman erilaisia kuntouttavia ja muita integroivia toimenpiteitä tuomion lyhyiden vuoksi. Tämän takia useat lyhytaikaista vankeutta suorittavat kokevat vaikeuksia kiinnittyä normaaliin elämään ja yhteiskunnan palveluihin, mikä ajaa heitä takaisin rikolliseen elämäntapaan.

Laurilan ym. (2021) tutkimuksen mukaan selkeä enemmistö sakon muuntorangaistukseen tuomituista on pienituloisia ja yleisimmät rikosnimikkeet vankeudeksi muunnettujen sakkujen taustalla ovat näpistys, pahoinpitely ja rattijuopumus. Yli 60 prosenttia tuomitaan uudesta rikoksesta sakkoon tai muuhun rangaistukseen kolmen vuoden kuluessa vankilasta vapautumisen jälkeen. Rikoksen uusimisen riskiä lisääviä taustatekijöitä ovat muun muassa tuomitun nuori ikä, aiempi vankeushistoria sekä tuomiot varkaus- tai huumausainerikoksista. Sakkovangit ovat monelta osin yhteiskunnasta syrjäytyneitä ihmisiä. Heillä on paljon vaikeuksia ja ongelmia, mitkä edistävät edelleen syrjäytymistä, minkä lisäksi fyysinen ja henkinen terveydentila on monella heikko. Joukossa on vankeja, joilla on selkeästi vakavia mielenterveyden ongelmia. Heillä on sosiaalisia vaikeuksia, asunnottomuutta ja/tai kurjissa oloissa asumista/elämistä, toivottomuutta ja kyvyttömyyttä hoitaa asioitaan. Lisäksi valtaosa sakkovangeista on varattomia ja päihdeongelmaisia, jotka tarvitsisivat vankilan sijasta tukitoimia. Usein nämä ihmiset eivät jaksaa, osaa tai kykene hakeutumaan palveluiden piiriin, vaikka juuri he niitä yhteiskunnassa ehkä eniten tarvitsevat.

4 Yhteistyö rikostaustaisten yhteiskuntaan kiinnittymisessä

Rikosseuraamuslaitoksen vaikuttavuustavoitteena on vähentää rangaistusta suorittavien riskiä syyllistyä uusiin rikoksiin. Uusintarikollisuuden ehkäisy ei onnistu Rikosseuraamuslaitokselta yksin, vaan tärkeässä roolissa ovat sosiaali- ja terveydenhuolto ja muut yhteiskunnan palvelut. Asiakkaalla voi olla samanaikaisesti monenlaisia palvelutarpeita, kuten tarve sosiaalihuollon peruspalveluihin, perhekeskuspalveluihin, mielen-terveys- ja päihdehuollon palveluihin tai terveydenhuollon palveluihin. Lisäksi kyseen voivat tulla oppilashuollon palvelut sekä työllistymistä edistävät tai asumista tukevat palvelut. Vankilan tai yhdyskuntaseuraamustoimiston, kunnan sosiaali- ja terveystoimen ja muiden palvelunjärjestäjien yhteistyöhön liittyy erityisesti asiakkaan kuntoutumista edistävän toiminnan yhteinen suunnittelu niin rangaistuksen alussa kuin vapautumisen valmistelussa. Tällä hetkellä käytössä olevat eri rangaistusmuodot on kuvattu tarkemmin liitteessä 1.

Rikosseuraamusasiakkaan sosiaali- ja terveystalouden järjestämisestä on pääsääntöisesti vastuussa hänen kotikuntansa. Kotikunta määräytyy kotikuntalain perusteella. Kotikuntalain pääsäännön mukaan henkilön kotikunta on se kunta, jossa hän asuu. Jokaisella kunnassa oleskelevalla henkilöllä on kuitenkin oikeus saada kiireellisessä tapauksessa yksilölliseen tarpeeseensa perustuvat sosiaalipalvelut siten, ettei hänen oikeutensa välttämättömään huolenpitoon ja toimeentuloon vaarannu (Sosiaalihuoltolaki 12 §). Myös terveydenhuollossa on kiireellinen sairaanhoito, mukaan lukien kiireellinen suun terveydenhuolto, mielenterveyshoito, päihdehoito ja psykososiaalinen tuki, annettava potilaalle hänen asuinpaikastaan riippumatta (Terveydenhuoltolaki 50 §).

Perustuslaki takaa jokaiselle oikeuden riittäviin sosiaali- ja terveystalouden palveluihin. Hallintolaissa säädetään hyvän hallinnon perusteissa ja hallintoasiassa noudatettavasta menettelystä. Sosiaalihuoltolaissa säädetään, miten ja mitä sosiaalipalveluja kunnassa on oltava tarjolla. Sosiaalihuollolla tarkoitetaan sosiaalihuollon ammatillisen henkilöstön yksilön, perheen ja yhteisön toimintakykyä, sosiaalista hyvinvointia, turvallisuutta ja osallisuutta edistäviä ja ylläpitäviä toimia, sosiaalipalveluja ja niihin sisältyviä tukipalveluja. Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista määrittelee keskeisiä menettelytapoja asiakastyössä ja tietosuojakysymyksissä. Näiden lisäksi on sosiaalihuollon erityislainsäädäntöä, kuten lastensuojelulaki, päihdehuoltolaki, laki vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista, laki kehitysvammaisten erityishuollosta ja laki toimeentulotuesta. Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista (5 §) velvoittaa sosiaalihuollon henkilöstöä selvittämään asiakkaalle hänen oikeutensa ja velvollisuutensa sekä erilaiset vaihtoehdot ja niiden vaikutukset.

Tämä tulee selvittää niin, että asiakas ymmärtää esitettyjen vaihtoehtojen sisällön ja merkityksen, tarvittaessa tulkin avustuksella.

Rikosseuraamusasiakkaiden kohdalla on huomioitava erityisesti erilaiset siirtymät vaikkapa vankilasta toiseen sekä jatkumoiden turvaaminen siviiliin, joka vaatii aitoa palveluiden yhteensovittamista rikosseuraamusasiakkaiden tueksi. Näitä palveluja ovat muun muassa sosiaalityö sekä terveystyöt (kuten päihde- ja mielenterveyspalvelut) sekä asumiseen tai työllistymiseen liittyvät palvelut. Perheellisen rikosseuraamusasiakkaan osalta yhteistyötä voi olla tarpeen tehdä myös hänen perheensä sekä perhesosiaalityön tai lastensuojelun kanssa. Alaikäisten kanssa työskentelyn edellytyksenä on aina yhteistyö lastensuojelun kanssa.

4.1 Rangaistusajan suunnitelma

Rikosseuraamuslaitoksen vaikuttavuustavoitteena on vähentää rangaistusta suorittavien riskiä syyllistyä uusiin rikoksiin. Tähän pyritään muun muassa valmentamalla rangaistusta suorittavia rikoksettomaan elämään tukeutuen yhteiskunnan yleisiin palvelujärjestelmiin. Myös suunnitelmallisella ja asteittaisella vapauttamisella tavoitellaan uusintarikollisuuden vähenemistä ja huolehditaan sitä kautta yhteiskunnan turvallisuudesta. Eri viranomaisten välistä asiakassuunnitelmien yhteensovittamista vankeusrangaistukseen tuomitun rangaistusajan suunnitelmaprosessin yhteydessä on kuvattu tarkemmin kuviossa 2, jossa toimijoiden välinen yhteistyö kulkee rinnakkain rangaistusajan aloitus-, täytäntöönpano- ja vapautumisvaiheiden kanssa.

Kuvio 2. Viranomaisten välinen yhteistyö vankeusrangaistukseen tuomitun rangaistusajan suunnitelmaprosessissa (lähde: Rikosseuraamuslaitos)

Rangaistuksen täytäntöönpanon aikainen ja tavoitteiden mukainen toiminta suunnitellaan yhdessä vangin kanssa rangaistusajan suunnitelmassa, jota varten pidempiaikaisille vangeille tehdään riski- ja tarvearvio sijoittajayksikössä. Arvioinnilla selvitetään niitä tekijöitä, joihin vaikuttamalla henkilön uusintarikollisuutta voidaan vähentää. Arviossa esiin tulleisiin vangin elämänhallinnan, koulutustaustan ja työ- ja toimintakyvyn ongelmiin pyritään vaikuttamaan sijoittamalla vanki tarkoituksenmukaiseen toimintaan. Vangeilla on usein tarvetta osallistua varsinkin päihteiden käyttöä vähentävään toimintaan. Rangaistusajan suunnitelmaa laadittaessa ja päivitettäessä on tärkeää turvata siviilissä aloitettujen toimintojen jatkuvuus rangaistuksen aikana sekä varmistaa yhteistyössä vangin kotikunnan viranomaisten kanssa toimintojen jatkuvuus vapaudessa. Vapautumisvaiheessa rangaistusajan suunnitelmaan kirjataan vapautumisen valmistelu yhteistyössä muiden toimijoiden kanssa.

Valtioneuvoston asetus vankeudesta (548/2015) 15 §: Rangaistusajan suunnitelman sisältö

Rangaistusajan suunnitelmaa laadittaessa otetaan huomioon:

- 1) tuomitun tai vangin aikaisempi rikollisuus, tuomitun tai vangin tekemän rikoksen tai tekemien rikosten laatu ja tuomitun rangaistuksen pituus;
- 2) tuomitun tai vangin sosiaaliset olosuhteet, yksilölliset tarpeet ja voimavarat;
- 3) arvio tuomitun tai vangin työ- ja toimintakyvystä;
- 4) tekijät, jotka lisäävät todennäköisyyttä syyllistyä uusiin rikoksiin;
- 5) tekijät, joilla todennäköisyyttä syyllistyä uusiin rikoksiin voidaan vähentää;
- 6) turvallisuuteen vaikuttavat tekijät.

Rangaistusajan suunnitelma sisältää:

- 1) vankeusajan keskeiset tavoitteet;
- 2) tietoja osallistumisvelvollisuuden sisältyvän toiminnan laadusta, sisällöstä ja vaativuustasosta;
- 3) turvallisuuden ylläpitämiseksi asetettavat vaatimukset;
- 4) tiedon sijoitusvankilasta;
- 5) suunnitelman mahdollisen poistumisluvan ajankohdasta ja edellytyksistä;
- 6) suunnitelman mahdollisen valvotun koevapauden ajankohdasta ja edellytyksistä;
- 7) vapauttamissuunnitelman ja valvontaan määrättävän osalta lisäksi valvontasuunnitelman.

Kun suunnitelma laaditaan edellä 7 §:n 1 momentissa tarkoitettussa tapauksessa ennen rangaistuksen täytäntöönpanon alkamista, suunnitelman tulee sisältää ainakin tietoja toiminnasta rangaistusaikana sekä mahdolliseen koevapauteen ja ehdonalaiseen vapauttamiseen liittyvistä asioista. Suunnitelmasta on ilmentävä myös tiedot vankilasta, johon tuomitun on saavuttava tai johon hänet on toimitettava sekä rangaistuksen suorittamisen aloittamispäivä.

Yhdyskuntaseuraamuksissa arviointi on jatkuva prosessi, joka alkaa seuraamusselvitysvaiheessa ja jatkuu tarkemmalla kartoituksella tuomion alkaessa, kestäen läpi koko tuomion suorittamisen. Yhteistyön keskiössä ovat monia palveluja tarvitsevat sekä sitä kautta eri toimijoiden välinen yhteinen arviointi, rangaistus- ja palveluprosessien yhteensovittaminen ja toimivan palvelukokonaisuuden rakentaminen. Yhdyskuntaseuraamukseen liittyvien eri viranomaisten välisten asiakassuunnitelmien yhdensuuntaisuutta tuomitun rangaistusajan suunnitelmaprosessin kanssa on kuvattu kuviossa 3.

Kuvio 3. Viranomaisten välinen yhteistyö yhdyskuntaseuraamukseen tuomitun rangaistusajan suunnitelmaprosessissa (lähde: Rikosseuraamuslaitos)

Seuraamusselvityksen yhteydessä laadittavassa alustavassa rangaistusajan suunnitelmassa pyritään määrittelemään juuri kyseiselle tuomitulle yksilöllisesti hänen tilannettaan ja tarpeitaan vastaavat tavoitteet. Tarvittaessa Rikosseuraamuslaitoksen tulee kartoittaa rikoksesta epäillyn elinolosuhteita ja tukitoimenpiteiden tarvetta yhteistyössä sosiaali- ja terveysviranomaisten kanssa. Yhdyskuntaseuraamuksen täytäntöönpanon aikana rangaistusajan suunnitelmaa täsmennetään ja siihen sisällytetään tarvittaessa esimerkiksi työtä tai kuntoutusta. Rikolliseen käyttäytymiseen pyritään vaikuttamaan Rikosseuraamuslaitoksen omilla toimilla, vaikka tuomittu muutoin kuuluu koko rangaistusajan normaalien sote-palveluiden piiriin. Seuraamuksen päättyessä palveluohjaus sekä kuntoutus- ja palvelujatkumoiden varmistaminen ovat tärkeä osa yhteistä suunnittelua muiden toimijoiden kanssa.

Laki yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanosta (400/2015) 11 §: Rangaistusajan suunnitelma

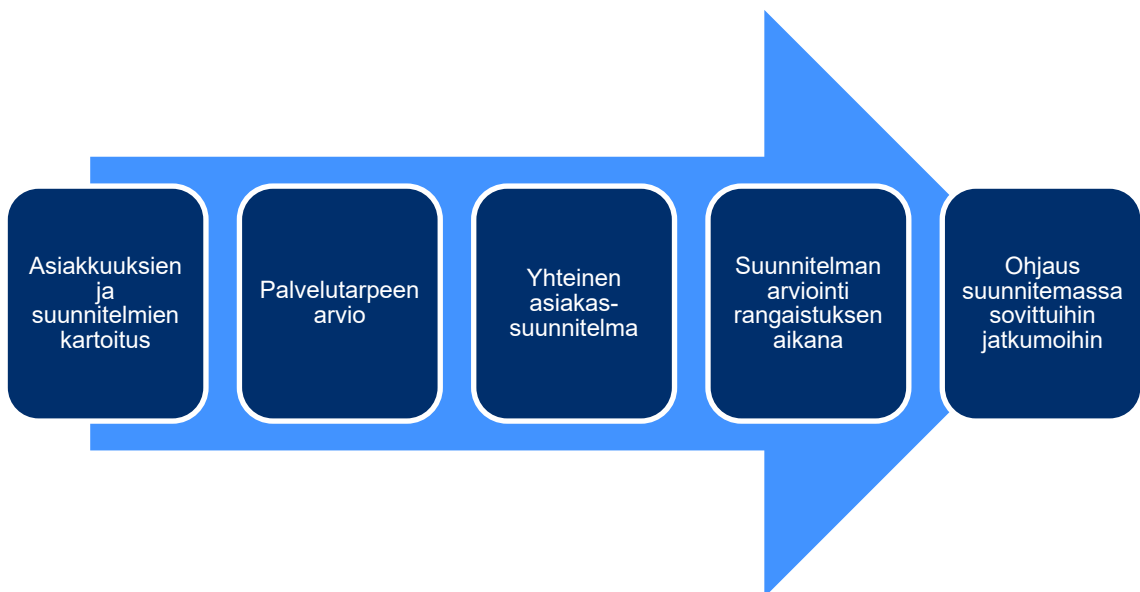
Jos Rikosseuraamuslaitos pitää rikoksesta epäiltyä soveltuvana suorittamaan yhdyskuntapalvelua, valvontarangaistusta, ehdollista vankeutta valvottuna tai nuorisorangaistusta taikka jos syyttäjä tai tuomioistuin sitä erikseen pyytää, seuraamusselvitykseen liitetään rangaistusajan suunnitelma, joka sisältää tiedot kyseisen yhdyskuntaseuraamuksen:

- 1) tuomitun velvollisuuksista;
  - 2) täytäntöönpanoon sisältyvästä työstä, palkattomasta työstä, kuntoutuksesta, koulutuksesta tai muusta toiminnasta sekä valvontatapaamisista;
  - 3) valvontatavoista sekä muista valvontaan liittyvistä yksityiskohdista;
  - 4) täytäntöönpanoon liitettävistä, tuomitun elämäntilannetta ja rangaistuksen suorittamista edistävästä tukitoimenpiteistä.
- Rangaistusajan suunnitelma on laadittava yhteistyössä rikoksesta epäillyn kanssa.

4.2 Viranomaisyhteistyö rangaistusajan suunnitelman prosessissa

Tässä luvussa on kuvattu Rikosseuraamuslaitoksen ja eri viranomaisten välistä yhteistyötä Rikosseuraamuslaitoksen rangaistusajan suunnitelmanprosessissa. Prosessin eri vaiheet on kuvattu kuviossa 4. Prosessi etenee eri asiakkuuksien ja viranomaisten laatimien suunnitelmien kartoittamisesta palvelutarpeen arviointiin sekä yhteisen asiakassuunnitelman laatimiseen. Rangaistuksen suorittamisen aikana suunnitelmaa tulee arvioida niin, että rangaistuksen jälkeen asiakasta voidaan ohjata suunnitelman mukaisiin jatkopalveluihin.

Kuvio 4. Rangaistusajan suunnitelmaprosessi (lähde: Rikosseuraamuslaitos)

4.2.1 Asiakkuuksien ja suunnitelmien kartoitus Rikosseuraamuslaitoksessa

Rangaistusajan suunnitelman valmistelun yhteydessä Rikosseuraamuslaitoksen peruskartoituksen tekijä tai rangaistusajan suunnitelman laatija kartoittaa henkilöltä hänen asiakkuutensa ja suunnitelmansa muiden viranomaisten palveluissa. Sosiaalihuollon erityisen tuen tarpeen asiakkaiden kohdalla kartoitus toteutetaan ensisijaisesti olemalla yhteydessä sosiaalihuollon omatyöntekijään, jolla on tiedossa asiakkaan sosiaali- ja terveystalvelujen kokonaisuus. Mahdollisuuksien mukaan kartoitetaan myös muiden viranomaisten asiakassuunnitelmiin sisältyvät palvelut ja tavoitteet (esimerkiksi asiakkuus TYP-verkostossa, TE-palveluissa tai kunnan työllisyyspalveluissa). Vankeusajan alussa selvitetään rikosseuraamusasiakkaan saamat sosiaalituot, toimeentulotukiasiakkuus sekä kartoitetaan yhteistyössä Kelan ja sosiaalihuollon kanssa mahdollisen siviiliin jääneen perheenjäsenen etuustilanne (ks. luku 4.2.5 mihin etuuksiin vankeus vaikuttaa). Vankilaan tulovaiheessa selvitetään Kela-ilmoituksen tarve yli kolmen kuukauden vankeustuomioisilta.

Olemassa olevan lainsäädännön perusteella Rikosseuraamuslaitos ei saa tietoja asiakkaan terveydentilasta. Tieto siitä, että henkilöllä on säännöllistä terveystalvelujen tarvetta, olisi tarpeellinen asiakkaan sijoittamista mietittäessä, jotta Vankiterveydenhuolto tai terveydenhuolto tiedetään ottaa tarvittaessa mukaan rangaistusajan suunnitelmaa laadittaessa. Asiakkaan tilanteen lisäksi tulee huomioida hänen hoidossaan olevan henkilön, kuten alaikäisten lasten tilanne, ja ottaa tarvittaessa yhteyttä sosiaalihuollosta vastaavaan viranomaiseen tuen tarpeen selvittämiseksi (SHL 44 §).

Sosiaalihuoltolaki (1301/2014) 44 §: Asiakkaan hoidossa olevan henkilön tilanteen selvittäminen

Asiakkaan hoidossa olevan lapsen tai muun henkilön hoidon ja tuen tarve on selvitettävä, kun asiakas:

- 1) saa päihdehuolto- tai mielenterveyspalveluja tai muita sosiaali- ja terveydenhuollon palveluja, joiden aikana tai ennen tarvittavien palvelujen saamista hänen kykynsä täysipainoisesti huolehtia hoidosta tai kasvatuksesta arvioidaan heikentyneen;
- 2) aloittaa tutkintavankeuden tai vankeusrangaistuksen suorittamisen.

Riittävän hoidon ja tuen saaminen on tarvittaessa varmistettava tapaamalla lasta tai muuta hoidettavaa henkilöä. Velvollisuudesta ilmoittaa sosiaalihuollon tarpeesta kunnan sosiaalihuollosta vastaavalle viranomaiselle säädetään 35 §:ssä.

Rangaistusajan suunnitelma laaditaan joko siviilissä tai vangin luvalla tutkintavankilassa ennen rangaistuksen alkamista. Lyhytaikaisia tai sakkovankeja ei usein tavoit-

teta siviiliarvioinnissa, vaan he tulevat poliisin tuomina suoraan suorittamaan rangaistustaan. Heidän osaltaan vanhoista asiakirjoista saadaan taustatietoja rangaistusajan suunnitelmaan. Vanki on mahdollista vankeuslain 8 luvun 9 §:n 2 momentin nojalla sijoittaa määräajaksi ulkopuoliseen laitokseen päihdehuoltoon tai muuhun tavoitteelliseen toimintaan. Lisäksi vanki voidaan sijoittaa päihdekuntoutuslaitokseen valvotun koevapauden ajaksi. Alaikäisten osalta Rikosseuraamuslaitoksen on otettava huomioon mahdollisuus sijoittaa alle 18-vuotias ulkopuoliseen laitokseen mainitun vankeuslain 8 luvun 9 §:n 2 momentin nojalla. Sijoituksen tarpeen arviointiin osallistuu lapsen kotikunnan lastensuojelu. Keskeistä on, että kaikki vankeuden aikainen toiminta toteuttaa lapsen etua.

Alaikäisen sijoituspaikan tulee olla lastensuojelun laitoshuoltoa tai sosiaali- ja terveydenhuollon palveluja tuottava yksikkö. Alaikäisen vangin sijoituksen edellytyksenä on vankeuslain 8 luvun 10 §:n 2 momentin mukaisesti, että vankila, sijoituspaikka, vanki sekä lastensuojelu ovat tehneet kirjallisen sijoitussopimuksen. Vangin sijoittaminen ulkopuoliseen laitokseen edellyttää, että rangaistusajan suunnitelmaan liittyy maininta ulkopuolisesta sijoituksesta. Lasta ei voida pelkän vankeuslain nojalla tehtävän päätöksen nojalla sijoittaa lastensuojelulaitokseen vaan sijoittaminen lastensuojelulaitokseen edellyttää lastensuojelulain mukaista arviointia ja päätöksentekoa. Osana rangaistusajan suunnitelmaa on vapauttamissuunnitelma, jossa arvioidaan tarvittavassa laajuudessa vangin edellytykset selviytyä vapaudessa sekä hänen palvelujen tarpeensa. Sijoituksen valvonnasta vastaa Rikosseuraamuslaitos.

Vankeuslaki (767/2005) 9 §: Toimintaan osallistuminen vankilan ulkopuolella

Vangille voidaan antaa lupa opiskella vankilan ulkopuolella (opintolupa).

Vanki, jolla on päihdeongelma tai jolla arvioidaan olevan erityisiä vaikeuksia selviytyä vapaudessa, voidaan sijoittaa määräajaksi vankilan ulkopuoliseen laitokseen tai vastaavaan yksikköön (sijoituspaikka), jossa hän osallistuu päihdehuoltoon tai hänen selviytymismahdollisuuksiaan parantavaan muuhun tavoitteelliseen toimintaan (sijoitus ulkopuoliseen laitokseen).

Vangille voidaan antaa lupa osallistua vankilan ulkopuolella riittävän valvonnan alaisena vankilan järjestämään tai hyväksymään toimintaan, joka tukee vangin kuntoutumista, yhteyksiä ja sijoittumista yhteiskuntaan (lupa valvottuun ulkopuoliseen toimintaan).

Yhdyskuntaseuraamuksien osalta selvitetään yleensä ennen rangaistukseen tuomitsemista epäillyn edellytykset suoriutua yhdyskuntapalvelusta, valvontarangaistuksesta, nuorisorangaistuksesta tai nuorten ehdollisen vankeuden valvonnasta. Tällöin Rikosseuraamuslaitos laatii syyttäjän pyynnöstä seuraamusselvityksen oikeudenkäyntiä varten. Seuraamusselvityksessä arvioidaan epäillyn edellytyksiä ja valmiuksia suoriutua mahdollisesta yhdyskuntaseuraamuksesta. Selvitystä varten epäilty kutsutaan

haastatteluun. Lisäksi hankitaan selvityksen kannalta tarpeellisia tietoja eri viranomaisilta. Seuraamusselvityksessä kartoitetaan syytetyn elämäntilanne sekä motivaatio yhdyskuntaseuraamuksen suorittamiseen. Tarvittaessa voidaan suunnitella tukipalveluja.

Toimeenpanon alkaessa tuomitulle nimetään valvoja, jonka kanssa tuomittu laatii ja täydentää varsinaisen yhdyskuntaseuraamuksen täsmennetyn rangaistusajan suunnitelman. Rangaistusajan suunnitelma sisältää tiedot rangaistuksen aikataulusta, valvontatapaamisista, suunnitelluista tukitoimista, valvontarangaistuksen ja yhdyskuntapalvelun suorituspaikoista ja näihin liittyvistä työtehtävistä, muun toiminnan sisällöstä sekä muista määräyksistä ja ehdoista. Suunnitelma laaditaan yhteistyössä tuomitun kanssa ja sitä voidaan tarvittaessa päivittää esimerkiksi tuomitun olosuhteiden muuttuessa.

Laki yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanosta (400/2015) 11 §: Seuraamusselvitys

Syyttäjä tai tuomioistuimien pyytää Rikosseuraamuslaitosta laatimaan seuraamusselvityksen, jos rikoksesta epäiltyä syytetään rikoksesta, josta todennäköisesti tuomitaan yhdyskuntapalvelu tai valvontarangaistus. Rikosseuraamuslaitos voi myös rikoksesta epäillyn pyynnöstä laatia seuraamusselvityksen, jos siihen on painava syy.

Seuraamusselvitystä ei kuitenkaan tarvitse pyytää, jos rikoksesta epäilty on ulkomaan kansalainen ja hänen vakituinen asuntonsa on muualla kuin Suomessa ja arvioidaan, ettei yhdyskuntaseuraamukseen tuomitseminen eikä yhdyskuntaseuraamuksen täytäntöönpanon siirto toiseen maahan ole mahdollista.

Seuraamusselvityksessä arvioidaan rikoksesta epäillyn edellytykset ja valmiudet suoriutua yhdyskuntaseuraamuksesta. Selvitystä tehtäessä otetaan huomioon rikoksesta epäillyn aikaisempi rikollisuus, päihteiden käyttö ja muut henkilökohtaiset ja sosiaaliset olosuhteet sekä valvonnan ja rikoksettoman elämän tukemisen tarve. Tässä yhteydessä selvitetään myös, suostuuko rikoksesta epäilty yhdyskuntapalveluun tai valvontarangaistukseen tuomitsemiseen ja sen täytäntöönpanoon. Näiden tietojen perusteella Rikosseuraamuslaitos arvioi, soveltuuko rikoksesta epäilty yhdyskuntapalvelun tai valvontarangaistuksen suorittajaksi.

Jos rikoksesta epäillyn tilanteessa on tapahtunut seuraamusselvityksen laatimisen jälkeen muutos, joka vaikuttaa seuraamusselvityksen sisältöön, Rikosseuraamuslaitoksen tulee tehdä kyseiset muutokset seuraamusselvitykseen.

Nuorisorangaistukseen ja ehdollisen vankeuden tehosteeksi valvontaan tuomitsemista edeltävistä selvitystoimenpiteistä säädetään nuoren rikoksesta epäillyn tilanteen selvittämisestä annetussa laissa (633/2010). Valvontarangaistukseen tuomitsemista edeltävistä selvitystoimenpiteistä säädetään tämän lain 44 §:ssä.

Mikäli työntekijän arvion mukaan sosiaalihuollon palveluiden tarpeessa oleva asiakas ei muista tai tiedä, onko hänellä asiakkuutta, voidaan SHL 35 § 1 momentin perusteella asiakkaan kanssa yhdessä ja hänen suostumuksellaan olla yhteydessä sosiaali-

huoltoon. Vaihtoehtoisesti ohjataan asiakas olemaan itse yhteydessä sosiaalihuoltoon. Näin toimitaan myös tilanteissa, joissa havaitaan uusia tuen tarpeita, joihin asiakkaan kertomat suunnitelmat eivät vastaa. Mikäli nousee huoli asiakkaan kyvystä vastata itse omasta tilanteestaan, voidaan tehdä huoli-ilmoitus (SHL 35 §:n 2 mom.) salassapitosäännösten estämättä.

Jos henkilön sosiaalihuollon tarve on ilmeinen, on sosiaalihuoltolain 35 §: n perusteella Rikosseuraamuslaitoksen palveluksessa olevalla velvollisuus ohjata henkilö hakemaan sosiaalipalveluja tai henkilön antaessa suostumuksensa otettava yhteys kunnallisesta sosiaalihuollosta vastaavaan viranomaiseen. Jos suostumusta ei voida saada ja henkilö on ilmeisen kykenemätön vastaamaan omasta huolenpidostaan, terveydestään tai turvallisuudestaan, tai lapsen etu sitä välttämättä vaatii, on tehtävä viipymättä ilmoitus sosiaalihuollon tarpeesta salassapitosäännösten estämättä.

Säännöksen tavoitteena on ohjata eri viranomaisia toimimaan asiakaslähtöisesti ja kustannustehokkaasti siten, että eri toimipisteissä asioiva henkilö tulisi aikaisempaa paremmin ohjatuksi oikean viranomaisen luo. Asiakkaan kanssa yhdessä yhteyttä ottaen saadaan yhteistyö sosiaalihuollon kanssa käynnistymään, mitä pelkkä tietopyyntö ei tee. Sosiaalihuoltolain mukaisia tuen tarpeita ovat esimerkiksi asumiseen, perhesuhteisiin, sosiaaliseen kuntoutukseen, toimintakykyyn, päihdekuntoutukseen, mielenterveyteen ja toimeentuloon liittyvät asiat.

Sosiaalihuoltolaki (1301/2014) 35 §: Yhteydenotto sosiaalihuoltoon tuen tarpeen arvioimiseksi

Jos terveydenhuollon ammattihenkilöistä annetussa laissa (559/1994) tarkoitettu terveydenhuollon ammattihenkilö, sosiaalikirjuri taikka sosiaalitoimen, opetustoimen, liikuntatoimen, lasten päivähoiton, pelastuslaitoksen, hätäkeskuslaitoksen, Tullin, poliisin, Rikosseuraamuslaitoksen, työ- ja elinkeinoviranomaisen, Kansaneläkelaitoksen tai ulosottoviranomaisen palveluksessa oleva on tehtävässänsä saanut tietää henkilöstä, jonka sosiaalihuollon tarve on ilmeinen, hänen on ohjattava henkilö hakemaan sosiaalipalveluja tai henkilön antaessa suostumuksensa otettava yhteyttä kunnallisesta sosiaalihuollosta vastaavaan viranomaiseen, jotta tuen tarve arvioitaisiin.

Jos suostumusta ei voida saada ja henkilö on ilmeisen kykenemätön vastaamaan omasta huolenpidostaan, terveydestään tai turvallisuudestaan, tai lapsen etu sitä välttämättä vaatii, 1 momentissa tarkoitettujen henkilöiden on tehtävä ilmoitus sosiaalihuollon tarpeesta salassapitosäännösten estämättä viipymättä.

Myös muu kuin 1 momentissa tarkoitettu henkilö voi tehdä ilmoituksen häntä koskevien salassapitosäännösten estämättä.

Lastensuojeluilmoituksen ja ennakkollisen lastensuojeluilmoituksen tekemisestä säädetään lastensuojelulain 25 ja 25 c §:ssä. Jos ilmoitusvelvollinen henkilö on ottanut viipymättä yhteyttä sosiaalihuollosta vastaavaan viranomaiseen siten kuin 1–3 momentissa säädetään ja ilmoittanut yhteydenoton syyt, ei samojen tietojen perusteella tarvitse tehdä lastensuojeluilmoitusta.

lökkään henkilön palvelutarpeesta ilmoittamisessa on lisäksi noudatettava, mitä vanhuspalvelulain 25 §:ssä säädetään.

Sosiaalihuollon asiakkaalle on nimettävä asiakkuuden ajaksi omatyöntekijä (SHL 42 §), ellei hänelle ole nimetty muu palveluista vastaava työntekijä (esimerkiksi lastensuojeluasiakkailla tämä on vastaava sosiaalityöntekijä) tai se on muusta syystä ilmeisen tarpeetonta. Erityistä tukea tarvitsevan henkilön omatyöntekijän tai hänen kanssaan asiakastyötä tekevän työntekijän on oltava sosiaalihuollon ammattihenkilöistä annetussa laissa tarkoitettu sosiaalityöntekijä.

Rikosseuraamusasiakkaat ovat usein erityistä tukea tarvitsevia, sillä heillä on samanaikaisesti useanlaista tuen tarvetta ja vaikeuksia hakea ja saada tarvitsemiaan sosiaali- ja terveystalveta. Rikosseuraamusasiakkaiden erityisen tuen tarpeisiin on kiinnitettävä huomiota erityisesti jatkumoiden turvaamiseksi ja asiakkaan integroimiseksi oikeiden palveluiden piiriin. Sosiaalihuoltolain määrittelyjen mukaan erityistä tukea tarvitseva henkilö on asiakas, jolla on erityisiä vaikeuksia hakea ja saada tarvitsemiaan sosiaali- ja terveystalveta kognitiivisen tai psyykkisen vamman tai sairauden, päiheteiden ongelmakäytön, usean yhtäaikaisen tuen tarpeen tai muun vastaavan synn vuoksi ja jonka tuen tarve ei liity korkeaan ikään (vrt. Laki ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveystalvetaista 980/2012). Erityistä tukea tarvitseva lapsi on alle 18-vuotias henkilö, jonka kasvuolosuhteet vaarantavat tai eivät turvaa lapsen terveyttä tai kehitystä tai, joka itse käyttäytymisellään vaarantaa terveyttään tai kehitystään.

Omatyöntekijän tehtävänä on edistää asiakkaan tarpeiden ja edun mukaista palvelujen järjestämistä asiakkaan kanssa laaditun palvelutarpeen arvion mukaisesti. Jos tuen tarve on tilapäistä, oikea-aikaisilla ja riittäväillä tilapäisillä palveluilla pyritään ehkäisemään pidempiaikaisen tuen tarvetta. Jos tuen tarve on jatkuva tai toistuva, palveluja on järjestettävä niin, että tavoitteena on asiakkaan itsenäinen selviytyminen. Pysyvää tai pitkäaikaista tukea annettaessa, tuki on pyrittävä järjestämään palvelujen jatkuvuus turvaten, ellei sen muuttaminen ole asiakkaan edun mukaista. Palvelutarpeen arviointia on täydennettävä asiakkaalle laadittavalla asiakassuunnitelmalla tai muulla vastaavalla suunnitelmalla, ellei suunnitelman laatiminen ole ilmeisen tarpeetonta. Mikäli esille ei tule ilmeistä estettä, suunnitelma on laadittava yhdessä asiakkaan kanssa.

4.2.2 Rikosseuraamuslaitoksen tiedonvaihto muiden viranomaisten kanssa

Rikosseuraamuslaitoksella on laissa määritelty tiedonsaantioikeus seuraamusselvitystä tehtäessä (Laki yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanosta 400/2015, 31 §). Seuraamusselvitystä tehtäessä tietojenvaihto on tällä hetkellä mahdollista myös ilman suostumusta ja siihen sisältyy yhteistyövelvoite. Laki nuoren rikoksesta epäillyn tilanteen selvittämisestä (633/2010) edellyttää, että Rikosseuraamuslaitos 30 vuorokauden kuluessa syyttäjän pyynnöstä arvioi käytettävissään olevien tietojen perusteella sitä, miten seuraamusvalinnalla ja seuraamuksen täytäntöönpanolla voidaan edistää nuoren rikoksesta epäillyn sosiaalista selviytymistä ja estää hänen syyllistymistään rikoksiin. Tätä varten yhteistyössä sosiaaliviranomaisen kanssa kootaan tietoja nuoren rikoksesta epäillyn elinolosuhteista, erityisesti päihteiden käytöstä, päihdekuntoutuksesta, mielenterveydestä ja mielenterveyspalvelujen käytöstä, muiden palveluiden ja tukitoimien tarpeesta sekä muista olennaisesti hänen sosiaaliseen tilanteeseensa liittyvistä seikoista. Rikosseuraamuslaitos voi hankkia myös muilta viranomaisilta sekä yksityisiltä yhteisöiltä ja henkilöiltä tarpeelliset tiedot epäillyn sosiaalisesta tilanteesta seuraamusselvitystä varten.

Rikosseuraamuslaitoksessa otetaan syksyllä 2021 käyttöön uusi tietojärjestelmä, joka tulee jonkin verran muuttamaan toimintatapoja rikosseuraamusasiakkaiden henkilötietojen käsittelyssä. Tietojen käsittelyä selkeytetään ja yhdenmukaistetaan hallituksen esityksessä eduskunnalle laeiksi henkilötietojen käsittelystä Rikosseuraamuslaitoksessa sekä vankeuslain ja eräiden muiden seuraamusten täytäntöönpanosta annettujen lakien muuttamisesta (HE 246/2020 vp). Ehdotetut lait on tarkoitettu tulemaan voimaan 1.5.2021.

Edellä mainitussa esityksessä rajataan Rikosseuraamuslaitoksen sosiaali- ja terveysviranomaisilta saamien tietojen käsittelyoikeus sosiaalihuollon ammattihenkilöille sekä rikoksesta epäiltyä, tuomittua, vankia, tutkintavankia tai yhdyskuntaseuraamusta suorittavaa koskevan päätöksen esittelijälle ja päätöksentekijälle. Rikosten ennalta estämisen, paljastamisen ja selvittämisen, syyteharkinnan, tuomioistuinkäsittelyn ja seuraamuksen täytäntöönpanon tehtävissä nojaututtaisiin rikosasioiden tietosuojalain mukaiseen, kyseisen lain soveltamisalaan kuuluvien viranomaisten välisen tiedonsaannin turvaamiseen. Muilta osin ehdotettavassa laissa säädettäisiin voimassa olevan lain tavoin yksityiskohtaisesti, mitä tietoja, mille taholle ja mihin käyttötarkoituksiin voidaan luovuttaa. Merkittävä muutos esityksen mukaan on, että Rikosseuraamuslaitoksella olisi jatkossa mahdollisuus saada salassapidon estämättä tietoja muun muassa sosiaaliviranomaisilta myös täytäntöönpanovaiheessa.

Samoin kyseisessä esityksessä ehdotetaan tietojen säilyttämisaikojen lyhentämistä siten, että rikosseuraamuksen täytäntöönpanoa koskevat tiedot tulisi poistaa viimeistään viiden vuoden kuluttua viimeisen seuraamuksen suorittamisen päättymisestä. Kuitenkin niin kutsuttua muodollista täytäntöönpanoa koskevien tietojen enimmäissäilytysaika olisi edelleen kymmenen vuotta.

4.2.3 Palvelutarpeen arvio ja yksilöllisen verkoston kokoaminen asiakkaan tukemiseksi

Tarvittaessa asiakkaan tueksi kootaan hänen yksilöllisistä tarpeistaan lähtien verkosto yhteistyössä asiakkaan ja tarvittaessa hänen omaistensa tai läheistensä kanssa. Sosiaalisten ongelmien hoitamiseksi verkostoon kootaan kunnan sosiaalihuollon toimijat ja tarvittaessa muita viranomaisia sekä järjestötoimijoita. Jos asiakkaan ongelmat liittyvät työllistymiseen, hänen tuekseen on tarkoituksenmukaista kytkeä TYP-verkosto⁵ (ks. lisää myös luvusta 4.2.5). Verkoston kokoamisen yhteydessä on tärkeää sopia vastuu sen vetämisestä.

Sosiaalihuoltolain mukaan palvelutarpeen arviointi on sosiaalihuollossa aloitettava viipymättä. Yhteydenotossa kannattaa mainita asian mahdollinen kiireellisyys (esimerkiksi onko kyseessä lyhyt tuomio ja henkilöllä on paljon palvelujen tarvetta) ja se, miten asia on etenemässä Rikosseuraamuslaitoksessa. Rikosseuraamuslaitoksesta tarjotaan monialaista yhteistyötä palvelutarpeen arvioimiseksi, sillä sosiaalihuollolla on lain mukainen oikeus kokonaisvaltaiseen tietojen kokoamiseen. Sosiaalihuolto kokoaa palvelutarpeen arvioissa yhteenvedon asiakkaan tilanteesta. Tällöin selvinnevät kaikki asiakkaan tiedossa olevat suunnitelmat, joilla on merkitystä myös rangaistusajan suunnitelman sisältöön. Yhteistyön kautta Rikosseuraamuslaitos saa tiedot tarpeellisista toimijoista ja sosiaalipalvelujen edustajista, esimerkiksi päihdetyöstä tai asuntoasioista.

---

⁵ Työllistymistä edistävä monialainen yhteispalvelu (TYP) on yhteistoimintamalli (TYP-laki 1369/2014), jossa TE-toimisto, kunta ja Kela yhdessä arvioivat työttömien palvelutarpeet, suunnittelevat työttömien työllistymisen kannalta tarkoituksenmukaiset palvelukokonaisuudet sekä vastaavat työttömien työllistymisprosessin etenemisestä ja seurannasta. Monialaisen yhteispalvelun tavoitteena on edistää työttömien työllistymistä tarjoamalla heille heidän palvelutarpeensa mukaisia TE-palveluja sekä sosiaali-, terveys- ja kuntoutuspalveluja. Työttömälle laaditaan monialainen työllistymissuunnitelma, johon sovitut palvelut ja palveluprosessi kirjataan. TYP-laki velvoittaa toimintamallissa mukana olevat tahot yhdessä arvioimaan työttömien palvelutarpeet, suunnittelemaan työttömien työllistymisen kannalta tarkoituksenmukaiset palvelukokonaisuudet sekä vastaamaan työttömien työllistymisprosessin etenemisestä ja seurannasta. Käynnissä on isoja rakenteellisia uudistuksia, kokeiluja ja pilotteja monialaisista työllisyyspalveluihin (mm. työllisyyden kuntakokeilut ja työkykyohjelmat) liittyen (ks. lisää: <https://tem.fi/tyollisyyskokeilut>).

Monialaisesta yhteistyöstä (SHL 41 §) puhuttaessa tarkoitetaan sitä, että sosiaalihuoltoa toteutetaan yhteistyössä eri toimijoiden kanssa siten, että sosiaalihuollon ja tarvittaessa muiden hallinnonalojen palvelut muodostavat asiakkaan edun mukaisen kokonaisuuden. Kunnan työllisyysyksiköiden asiakkaat eivät yleensä ole sosiaalihuollon asiakkaita, joten kuntien työllistymistä edistävien palvelujen suunnitelmien yhteensovittaminen seuraamuksen aikaisiin palveluihin ja suunnitelmiin saattaa edellyttää Rikosseuraamuslaitokselta muutakin selvitystä.

Sosiaalihuoltolaki (1301/2014) 36 §: Palvelutarpeen arviointi

Kun kunnallisen sosiaalihuollon palveluksessa oleva on tehtävässään saanut tietää sosiaalihuollon tarpeesta olevasta henkilöstä, hänen on huolehdittava, että henkilön kiireellisen avun tarve arvioidaan välittömästi. Lisäksi henkilöllä on oikeus saada palvelutarpeen arviointi, jollei arvioinnin tekeminen ole ilmeisen tarpeetonta.

Palvelutarpeen arviointi on aloitettava viipymättä ja saatettava loppuun ilman aiheutonta viivytystä. Arvioinnin tekeminen on aloitettava viimeistään seitsemäntenä arkipäivänä siitä, kun asiakas, asiakkaan omainen tai läheinen tai hänen laillinen edustajansa on ottanut yhteyttä sosiaalipalveluista vastaavaan kunnalliseen viranomaiseen palvelujen saamiseksi, jos:

- 1) henkilö on yli 75-vuotias;
- 2) henkilö saa vammaisetuksista annetun lain (570/2007) 9 §:n 3 momentin 3 kohdan mukaista ylintä hoitotukea.

Erityistä tukea tarvitsevan lapsen palvelutarpeen arviointi on aloitettava viimeistään seitsemäntenä arkipäivänä asian vireille tulosta ja arvioinnin on valmistuttava viimeistään kolmen kuukauden kuluessa vireille tulosta.

Arviointi tehdään asiakkaan elämäntilanteen edellyttämässä laajuudessa yhteistyössä asiakkaan ja tarvittaessa hänen omaisensa ja läheisensä sekä muiden toimijoiden kanssa. Arviointia tehtäessä asiakkaalle on selvitettävä hänen yleis- ja erityislainsäädäntöön perustuvat oikeutensa ja velvollisuutensa sekä erilaiset vaihtoehdot palvelujen toteuttamisessa ja niiden vaikutukset samoin kuin muut seikat, joilla on merkitystä hänen asiassaan. Selvitys on annettava siten, että asiakas riittävästi ymmärtää sen sisällön ja merkityksen. Arviointia tehtäessä on kunnioitettava asiakkaan itsemääräämisoikeutta ja otettava huomioon hänen toiveensa, mielipiteensä ja yksilölliset tarpeensa. Erityistä huomiota on kiinnitettävä lasten ja nuorten sekä erityistä tukea tarvitsevien henkilöiden itsemääräämisoikeuden kunnioittamiseen. Ikääntyneen väestön palvelutarpeen selvitystä tehtäessä on lisäksi noudatettava, mitä vanhuspalvelulaissa säädetään. Lastensuojelutarpeen selvittämisestä palvelutarpeen arvioinnin yhteydessä säädetään lastensuojelulaissa.

Palvelutarpeen arvioinnista vastaa palvelutarpeen arvioimisen kannalta tarkoituksenmukainen sosiaalihuollon ammattihenkilöistä annetun lain (817/2015) 3 §:ssä tarkoitettu sosiaalihuollon ammattihenkilö, jollei muualla laissa toisin säädetä. Erityistä tukea tarvitsevien lasten ja muiden erityistä tukea tarvitsevien henkilöiden palvelutarpeen arvioinnin tekemisestä vastaa virkasuhteessa oleva sosiaalioyöntekijä. (22.4.2016/292)

Palvelutarpeen arvio tehdään tuomion alussa riittävässä laajuudessa. Tässä vaiheessa sovitaan myös jatkotyöskentelystä, esimerkiksi yhteisestä suunnitelmasta,

joka seuraamuksen aloitusvaiheessa on suunnitelma seuraamuksen ajaksi. Palvelutarpeen arvioita tarkennetaan tuomion loppuvaiheessa riittävän ajoissa ennen vapautumista, jotta tarvittavat palvelut ehditään järjestää.

Sosiaalihuollolla on sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista annetun lain 20 §:n mukaisesti laaja oikeus saada tietoja muilta toimijoilta ja viranomaisilta. Käytännössä kuitenkin asiakas päättää, mitä tietoa välittää. Rikosseuraamuslaitoksella saattaa olla aiempien tuomioiden tai tutkintavankeuden ajalta asiakkaan tilanteesta tietoa, jota on mahdollista ja hyödyllistä käyttää palvelutarpeen arvioinnissa.

Sosiaalihuoltolaki (1301/2014) 41 § 2 momentti

Sosiaalihuoltoa toteutetaan yhteistyössä eri toimijoiden kanssa siten, että sosiaalihuollon ja tarvittaessa muiden hallinnonalojen palvelut muodostavat asiakkaan edun mukaisen kokonaisuuden. Työntekijän on oltava tarpeen mukaan yhteydessä eri yhteistyötahoihin ja asiantuntijoihin sekä tarvittaessa henkilön omaisiin ja muihin hänelle läheisiin henkilöihin siten kuin tässä laissa tarkemmin säädetään.

4.2.4 Yhteinen asiakassuunnitelma – sosiaalihuollon asiakassuunnitelma ohjaa rangaistusajan suunnitelmaa

Palvelutarpeen arvioinnin jälkeen jatketaan tarvittaessa yhteisen suunnitelman laadintaa ensisijaisesti sosiaalihuollon asiakassuunnitelman osalta, mutta tarvittaessa myös työllistämisen edistämiseksi tehtyjen työllistämisen- ja aktivointisuunnitelmien kanssa. Sosiaalihuollon erityislainsäädännössä, kuten esimerkiksi lastensuojelulaissa, päihdehuoltolaissa, laissa vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista, laissa kehitysvammaisten erityishuollosta ja laissa toimeentulotuesta on määritelty näihin palveluihin tai asiakkuuksiin liittyvistä yksityiskohtaisemmista asiakassuunnitelmista. Mikäli asiakkaalla on jo olemassa oleva asiakassuunnitelma, Rikosseuraamuslaitoksessa laadittavan rangaistusajan suunnitelman vuoksi sosiaalihuollon asiakassuunnitelma tarkistetaan asiakkaan omatyöntekijän kanssa.

Sosiaalihuoltolain 39 §:n mukaan asiakassuunnitelma on tarkistettava tarvittaessa. Suunnitelman sisältö on sovittava yhteen henkilön tarvitsemien muiden hallinnonalojen palvelujen ja tukitoimien kanssa. Velvollisuudesta suunnitelman laatimiseen sekä suunnitelman sisällöstä ja asiaan osallisista on lisäksi voimassa, mitä niistä erikseen säädetään. Sen estämättä, mitä muualla laissa säädetään, voidaan asiakkaan suostumuksella laatia sosiaalihuollon ja muiden hallinnonalojen palveluja ja tukitoimia

koskeva yhteinen suunnitelma, jossa on suunnitelman laatimiseen ja käyttöön nähden tarpeellisia tietoja. Yhteisen suunnitelman laatimisesta ilman asiakkaan suostumusta säädetään erikseen.

Suunnitelmassa sovitaan yhteydenpidosta ja työnjaosta seuraamisen aikana; mitä Rikosseuraamuslaitos tekee ja mitkä sosiaalihuollon palvelut jatkuvat (esimerkiksi jälkihuolto). Suunnitelmasta käy ilmi tyypillisimmät yhteistyötahot ja tieto siitä, mitä tietoa niille voi antaa. Asiakkaan kanssa yhdessä sovitaan, miten yhteinen suunnitelma laaditaan ja miten ja mihin kirjataan. Yhteinen suunnitelma voidaan tallentaa myös Rikosseuraamuslaitoksen asiakastietojärjestelmään. Alustavaan rangaistusajan suunnitelmaan kirjataan, että tukitoimet sovitaan myöhemmin. Suunnitelmien yhteensovittamisen voi tehdä vain sosiaalitoimi.

Rangaistuksen suorittamisen aikana tehdään yhteistyötä Vankiterveydenhuollon yksikön kanssa. Vankiterveydenhuollon yksikkö ei voi luovuttaa tietoja vangin terveydestä, mutta tietoa vangin elämään vaikuttavista terveydellisistä seikoista voidaan vaihtaa.

Sosiaalihuoltolaki (1301/2014) 39 §: Asiakassuunnitelma

Palvelutarpeen arviointia on täydennettävä asiakkaalle laadittavalla asiakassuunnitelmalla tai muulla vastaavalla suunnitelmalla, ellei suunnitelman laatiminen ole ilmeisen tarpeetonta. Suunnitelma on laadittava, ellei siihen ole ilmeistä estettä, yhdessä asiakkaan kanssa siten kuin 36 §:n 4 ja 5 momentissa säädetään.

Asiakassuunnitelma sisältää asiakkaan palvelutarpeen edellyttämässä laajuudessa:

- 1) asiakkaan arvion ja ammatillisen arvion tuen tarpeesta;
- 2) asiakkaan arvion ja ammatillisen arvion tarvittavista palveluista ja toimenpiteistä;
- 3) omatyöntekijän tai muun asiakkaan palveluista vastaavan työntekijän arvio asiakkaan terveyden tai kehityksen kannalta välttämättömistä sosiaalipalveluista sekä niiden alkamisajankohdasta ja kestosta;
- 4) tiedot siitä kuinka usein asiakas ja omatyöntekijä tai muu asiakkaan palveluista vastaava työntekijä tulevat tapaamaan;
- 5) asiakkaan ja työntekijän arvion asiakkaan vahvuuksista ja voimavaroista;
- 6) asiakkaan ja työntekijän yhdessä asettamat tavoitteet, joihin sosiaalihuollon avulla pyritään;
- 7) arvion asiakkuuden kestosta;
- 8) tiedot eri alojen yhteistyötahoista, jotka osallistuvat asiakkaan tarpeisiin vastaamiseen ja vastuiden jakautuminen niiden kesken;
- 9) suunnitelman toteutumisen seuranta, tavoitteiden saavuttamista ja tarpeiden uudelleen arviointia koskevat tiedot.

Asiakassuunnitelma on tarkistettava tarvittaessa. Suunnitelman sisältö on sovitettava yhteen henkilön tarvitsemien muiden hallinnonalojen palvelujen ja tukitoimien kanssa. Velvollisuudesta suunnitelman laatimiseen sekä suunnitelman sisällöstä ja asiaan osallisista on lisäksi voimassa, mitä niistä erikseen säädetään. Sen estämättä, mitä muualla laissa säädetään, voidaan asiakkaan suostumuksella laatia sosiaalihuollon ja muiden hallinnonalojen palveluja ja tukitoimia koskeva yhteinen suunnitelma, jossa on suunnitelman laatimiseen ja käyttöön nähden tarpeellisia tietoja. Yhteisen suunnitelman laatimisesta ilman asiakkaan suostumusta säädetään erikseen.

Jos asiakkaan tukena toimii omaisia tai muita läheisiä henkilöitä, laaditaan heidän tukemiseensa liittyvä suunnitelma tarvittaessa erikseen.

4.2.5 Suunnitelmien toteutumisen arviointi seuraamuksen aikana ja seuraamuksen päättyessä

Sosiaalihuollon suunnitelmien, monialaisen työllistämissuunnitelman ja rangaistusajan suunnitelman yhteisten tavoitteiden toteutumista arvioidaan seuraamuksen aikana, kun siihen on tarvetta ja sen mukaisesti, mitä yhteisessä suunnittelussa on sovittu. Rikosseuraamuslaitoksen ja sosiaalitoimen sekä muiden toimijoiden kesken käydään vuoropuhelua, jonka tavoitteena on, että seuraamuksen jälkeisistä palveluista muodostuu yhteinen kuva. Painopisteet ovat yksiköllisiä asiakkaan tarpeiden mukaan (esimerkiksi päihdehuolto). Lyhytaikaisvankien kohdalla olennaista on palvelujatkumoiden järjestäminen ja kustannuksista sopiminen kuntoutuksen ja laitoshoidon osalta.

Sosiaalitoimella on oikeus kysyä tietoja laajasti, joten sosiaalihuolto voi lähettää spesifejä tietopyyntöjä Rikosseuraamuslaitokselle (esimerkiksi tiedustella, onko vankeus suoritettu suljetuissa tai avoimissa olosuhteissa, päihdekuntoutuksesta, asumisen taidoista, taloustilanteesta ja -taidoista tai työ- ja toimintakyvystä). Yhteistyössä määritetään jatkossa, mikä tieto edistäisi seuraamuksen jälkeisten palvelujen toteutumista parhaiten. Tavoitteena on, että tietopyyntö sosiaalihuollosta päättyisi vastuuvirkamiehelle tai sosiaalityön erityisohjaajalle, jotta vältetään turhalta asiakirjojen siirtelyltä.

Rangaistusajan suunnitelman toteutumista tarkastellaan kolmen kuukauden välein (VN asetus vankeudesta 16 §). Tarvittaessa otetaan yhteyttä sosiaalitoimeen ja todetaan, mitä seuraamuksen aikana on tapahtunut ja onko tarpeen täsmentää tai muuttaa yhteistä suunnitelmaa.

Valtioneuvoston asetus vankeudesta (548/2015) 16 §: Rangaistusajan suunnitelman toteuttaminen ja seuranta

Rangaistusajan suunnitelman täytäntöönpanosta vastaa sijoitusvankila. Sijoitusvankila huolehtii myös niistä valmisteluista, joita vangin päästäminen valvottuun koevapauteen tai ehdonalaiseen vapauteen edellyttävät.

Rangaistusajan suunnitelman tavoitteiden toteutumista on vankilassa seurattava ja se on otettava tarkasteltavaksi vähintään kolme kertaa vuodessa. Jos rangaistusaika on lyhyempi kuin neljä kuukautta, suunnitelma on otettava tarkasteltavaksi hyvissä ajoin ennen vangin vapauttamista.

Jos täytäntöönpanossa todetaan välttämättömäksi poiketa rangaistusajan suunnitelmassa vahvistetuista tavoitteista, vankilan on tehtävä arviointikeskukselle esitys suunnitelman muuttamisesta. Samoin on meneteltävä, jos suunnitelman noudattaminen edellyttää vangin siirtämistä toiseen vankilaan, jollei arviointikeskus ole siirtänyt toimivaltaa asiassa vankilalle.

4.2.6 Ohjaus sovittuihin jatkumoihin yhteisessä suunnitelmassa sovittuun työnjaon mukaisesti

Vankilan tai yhdyskuntaseuraamustoimiston työntekijä ohjaa asiakkaan sovittuihin jatkumoihin. Verkoston ajantasaisuus varmistetaan ja tarvittaessa sitä täydennetään. Jatkon kannalta on tärkeää esimerkiksi asumisen järjestely, jatkohoidon järjestäminen päihde- tai mielenterveyspalveluissa tai työllistymisen tukeminen. Jatko-ohjauksen yhteydessä on tärkeä sopia, kuka vastaa asiakkaan palveluiden koordinoinnista. Vastuu on luontevasti sosiaalihuollon omatyöntekijällä aina, kun se on mahdollista.

Mikäli asiakas ei halua jatkotyöskentelyä, Rikosseuraamuslaitoksessa arvioidaan, onko seuraamuksen päättyessä tehtävä kuitenkin huoli-ilmoitus. Ilmoitus tuen tarpeesta SHL:n 35 §:n mukaisesti tehdään, kun asiakas on esimerkiksi vaikeasti päihdeongelmainen, asunnoton ja ilmeisen kykenemätön huolehtimaan itsestään. Ilmoituksen voi tehdä myös etsivälle nuorisotyölle, jos on uhkana, että nuori asiakas häviää. Etsivään nuorisotyöhön tehty ilmoitus ei kuitenkaan kata lakisääteistä ilmoitusvelvollisuutta sosiaalihuollon viranomaisille.

Asuminen

Asumisen järjestämiseen liittyvällä tuen tarpeella tarkoitetaan sosiaalihuollossa tilanteita, joissa henkilöltä puuttuu asunto tai hän on vaarassa menettää sen taikka hän ei pysty asumaan asunnossaan tai hänen asuinoloissaan on merkittäviä puutteita. Tukea tarvitaan, koska henkilö ei kykene itse tai asumisen järjestämiseen ensi sijassa velvollisten asuntoviranomaisten tuella järjestämään itselleen kohtuullisia asumisololoja

tai korjaamaan asumisoloissaan olevia puutteita. Asunnottomat rikostaustaiset ovatkin usein niin sanottuja piiloasunnottomia, sillä he välttelevät asunnottomille tarkoitettuja hätämajoituspalveluita. Palvelujärjestelmän tiivis yhteistyö ja nopea reagointi erityisesti vankilasta vapautuvien asunnottomuuteen ehkäisisi mahdollisia traumaattisia tapahtumia ja vähentäisi negatiivista syrjäytymisen kierrettä.

Ilman asuntoa jääville sosiaalihuollon tarjoamia palveluvaihtoehtoja ovat tilapäinen asuminen, tuettu asuminen tai palveluasuminen. Tuen tarve ja oikeus sosiaalihuollon asumispalveluihin arvioidaan palvelutarpeen arvioinnin yhteydessä. Lisäksi moni päätyy majoilemaan tuttavien tai sukulaisten luona. Tilapäistä asumista järjestetään henkilöille, jotka tarvitsevat lyhytaikaista, kiireellistä apua. Se voi tarkoittaa niin sanottua hätämajoitusta esimerkiksi ensisuojaissa. Tuettu asuminen taas tarkoittaa asuista tukemista sosiaaliohjauksella ja muilla palveluilla. Se voi tapahtua keskitetyssä asumisyksikössä, jossa on useampia asuntoja ja henkilökuntaa paikan päällä. Vaihtoehtoisesti tuettu asuminen voi tapahtua yksittäisessä eli hajasijoitetussa asunnossa tavallisessa asuintalossa. Tällöin työntekijät toteuttavat asumisen tuen tapaamalla asukasta esimerkiksi tämän kotona. Palveluasuminen on sosiaalipalvelu, johon liittyy asumisen lisäksi kuntoutus- ja terveystalvija. (Ks. tarkemmin: Sosiaalihuoltolaki 1301/2014, 21 §.)

Terveystalvija

Vankiterveydenhuolto ottaa tarvittaessa yhteyttä vangin kotikunnan terveydenhuoltoon, mikäli vangin hoitosuunnitelma edellyttää hoidon jatkumista vapautumisen jälkeen. Kiireetön hoidon tarve tarkoittaa pääasiassa lähetettä tai ajanvarausta, ja hoitoon pääsy perustuu potilaan omaan hakeutumiseen varatulle ajalle. Jatkuva tai välitön hoidon tarve turvataan esimerkiksi sairaalasiirrolla vankisairaalaista kotikunnan sairaalayksikköön vapautumisajankohtana. Vankiterveydenhuolto, erityisesti sairaalayksiköt, järjestelvät tarvittaessa esimerkiksi hoitoon liittyviä maksusitoumusasioita tai asumispalveluihin liittyviä yksityiskohtia sosiaalityöntekijän ja hoitajien avulla.

Toimeentulo ja sosiaalietuudet

Kela-yhteistyön kannalta tärkeäksi ajankohdaksi on todettu lähestyvä vapautuminen. Tällöin on syytä varmistaa etuudet ja mahdollisesti käynnissä olevat palvelut heti vapautumisesta alkaen, jotta vanki ei jää tyhjän päälle. Koko vankeusajan on, vangin itse ollessa siihen halukas, mahdollisuus selvittää varsin perinpohjaisesti myös vangin terveystilannetta. Tämä saattaa johtaa esimerkiksi kuntoutuksen hakemiseen tai eläkeprosessin aloittamiseen.

Olipa kyseessä palvelu tai etuus, keskeistä vangin kannalta on olla tietoinen, mitä hänen tulee hakea ja miten hakeminen tapahtuu (esimerkiksi verkossa, paperilla tai ajanvarauksella Kelasta). Tässä on tärkeässä asemassa Kelan asiantuntijan (palvelu- tai ratkaisuasiantuntija) ja vankilan henkilökunnan yhteistyö. Merkittävää on myös digitaalisten palveluiden käytön mahdollistuminen.

Asiakkaan vankilassaololla on vaikutusta moniin Kelan etuuksiin ja niiden myöntämiseen. Rikosseuraamuslaitoksella ja etuudensaajalla itsellään on velvollisuus ilmoittaa vankilassaolosta Kelaan. Vankilassaolon vaikutus etuuksien myöntämiseen ja maksamiseen vaihtelee rangaistuksesta riippuen. Kun henkilö vapautuu tai pääsee valvotun koevapautteen tai suorittamaan yhdistelmä-rangaistuksen valvonta-aikaa, eivät etuudet pääsääntöisesti joitain poikkeuksia lukuun ottamatta tule maksuun automaattisesti, vaan Kelalle on ilmoitettava vapautumisesta ja etuuksia on haettava uudelleen.

Etuuksien osalta alla olevaan listaan on koottu sääntelyä vankeuden vaikutuksesta etuuksiin:

- Eläketukilaki (ETL 1531/2016 14 §)
- Kansaneläkelaki (KEL 568/2007 66 §, 88 §)
- Laki eläkkeensaajan asumistuesta (EAL 571/2008 27 §, 45 §)
- Laki takuueläkkeestä (TKL 703/2010 17 §, 32 §)
- Laki Kansaneläkelaitoksen kuntoutusetuuksista ja kuntoutusrahaetuuksista, Kelan kuntoutuslaki (KKRL 566/2005 1–3 §)
- Opintotukilaki (OTL 65/1994 6 §)
- Sairausvakuutuslaki (SVL 1224/2004 2 luku 3 §, 8 luku 5 § ja 9 luku 15 §)
- Sotilasavustuslaki (SAL 781/1993 17 §)
- Laki toimeentulotuesta (TOTUL 1412/1997)
- Työttömyysturvalaki (TTL 1290/2002 3 luku 1 §)
- Laki vammaisetuuksista (VTL 579/2007 25 §, 44 §)
- Vuorotteluvapaalaki (VVL 1305/2002 14 §)

Työllistyminen

Rikosseuraamusasiakkaan työllistämisen- ja aktivointisuunnitelmien valmistelu tulee aloittaa hyvissä ajoin ennen vapautumista tai valvotun koevapauden alkamista, ellei sitä ole aloitettu rangaistuksen aloitusvaiheessa. TE-palvelujen tarjoaminen perustuu asiakkaan palvelutarpeeseen. Vapautumassa olevat vangit hyötyvät palvelutarvearvosta, joka tehtäisiin rangaistusajan lopulla yhdessä asiakkaan, Rikosseuraamuslaitoksen, TE-toimiston ja sosiaalitoimen kesken.

Työttömällä työnhakijalla on oikeus työllistymissuunnitelmaan, jossa sovitaan hänen palvelutarpeensa mukaisista TE-palveluista ja muista toimista, joilla työllistymistä edistetään. Työllistymissuunnitelma perustuu työnhakijan omiin työtä tai koulutusta koskeviin tavoitteisiin ja arvioituun palvelutarpeeseen. Jos työnhakijan työttömyys on pitkittynyt, hänen kanssaan tulee laadittavaksi aktivointisuunnitelma tai monialainen työllistymissuunnitelma. Nämä suunnitelmat korvaavat työllistymissuunnitelman.

Aktivointisuunnitelmasta säädetään kuntouttavasta työtoiminnasta annetussa laissa (189/2001). TE-toimisto ja kunta ovat velvolliset laatimaan aktivointisuunnitelman yhteistyössä tietyn ajan työmarkkinatukea tai toimeentulotukea työttömyyden perusteella saaneen henkilön kanssa. Aktivointisuunnittelun käynnistää TE-toimisto, jos henkilölle on maksettu työmarkkinatukea tietty aika ja kunta, jos henkilön toimeentulo on tietyn ajan perustunut toimeentulotukeen. Aktivointisuunnitelmaan voi sisältyä työtarjouksia ja TE-palveluja sekä sosiaalipalveluja, terveys-, kuntoutus- ja koulutuspalveluja. Jos henkilön työ- ja toimintakyvyn rajoitteet eivät mahdollista osallistumista TE-palveluihin, aktivointisuunnitelmaan voi sisältyä kuntouttava työtoiminta, joka sosiaalipalveluna on kunnan järjestämisvastuulla.

Monialainen työllistymissuunnitelma tulee laadittavaksi, jos henkilö täyttää tietyt työttömyyden keston kriteerit ja hänellä on monialaisten palvelujen yhteensovittamisen tarve. Suunnitelmasta säädetään työllistymistä edistävästä monialaisesta yhteispalvelusta annetussa laissa (1369/2014, niin sanottu TYP-laki). Asiakkaan palvelutarpeen arviointiin osallistuvat TE-toimisto, kunta ja Kela. Monialaiseen työllistymissuunnitelmaan sisällytetään asiakkaan tarvitsemat näiden toimijoiden palvelut yhteen sovitettuna kokonaisuutena. Monialainen työllistymissuunnitelma korvaa aktivointisuunnitelman, jos henkilö täyttää TYP-lain mukaiset asiakaskriteerit.

TE-palveluiden käyttöä ei rajoita se, mihin asiakasryhmään henkilö kuuluu. TE-toimistot tarjoavat rikosseuraamusasiakkaille monipuolisesti palveluita, jotka tukevat työllistymistä ja koulutusta ammattiin. Työllistymistä edistäviä palveluja ovat muun muassa työnhakuvalmennus, uravalmennus, koulutuskokeilu, työkokeilu, työvoimakoulutus sekä kunnan järjestämä kuntouttava työtoiminta, joka on myös sosiaalipalvelu. Asiakkaan ammatinvalinta- ja uravaihtoehtojen, osaamisen sekä soveltuvuuden selvittämiseksi ohjauksessa voidaan asiakkaan suostumuksella käyttää asianmukaisia psykologisia arviointimenetelmiä. Vankien kohdalla on TE-palveluja suunniteltaessa ja tarjottaessa otettava huomioon henkilön tosiasiallinen mahdollisuus käyttää palvelua tai osallistua palveluun.

Yhdyskuntaseuraamusta suorittavien työllistymistä voidaan tukea palkkatuella. Palkkatuki on työnantajalle tarkoitettu tuki työttömän työnhakijan työllistymisen edistämiseksi. Palkkatuetun työn tarkoituksena on parantaa työttömän työnhakijan ammatillista osaamista ja edistää työllistymistä avoimille työmarkkinoille.

TE-toimisto, kunta tai Kela ohjaa monialaiseen yhteispalveluun TYP-laissa säädetyt edellytykset täyttävän työttömän, jolla on monialaisen yhteispalvelun tarve. Aloite työttömien monialaiseen yhteispalveluun voi tulla myös työttömältä itseltään tai esimerkiksi palveluntuottajalta. Vapautumassa olevien vankien kohdalla Rikosseuraamuslaitos voi kutsua kunnan sosiaalitoimen ja TE-toimiston edustajat yhteiseen palvelutarvearvioon. Samalla voi nousta esille tarve työllistymistä edistävälle monialaiselle yhteispalvelulle. TE-toimisto, kunta ja Kela arvioivat monialaisen yhteispalvelun asiakkuuskriteerien täyttymisen ennen kuin monialaisen yhteispalvelun asiakkuus voi alkaa.

5 Kuntouttava toiminta uusintarikollisuuden vähentämisessä

Vankeuslain 1 §:n mukaan vankilan järjestämän tai hyväksymän toiminnan tarkoituksena on edistää vangin sijoittumista yhteiskuntaan vahvistamalla vangin valmiuksia rikoksettomaan elämäntapaan, ylläpitämällä ja parantamalla vangin ammattitaitoa ja osaamista sekä työ- ja toimintakykyä ja tukemalla vangin päihteetöntä elämäntapaa. Toiminta sisältää työtä, koulutusta tai muita vangin valmiuksia edistäviä toimintoja.

Laissa yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanosta (2 §) todetaan niin ikään, että yhdyskuntaseuraamuksen tavoitteena on rangaistuksen täytäntöönpanon aikana tukea tuomittua hänen sosiaalisen selviytymisensä edistämiseksi sekä lisätä hänen valmiuksiaan elää rikoksetonta elämää. Yhdyskuntaseuraamuksen tulee sisältää tuomitun valvontaa, velvollisuuksia, kieltoja ja muita ehtoja sekä toimintaa, joka määrittellään tuomitun tarpeiden ja olosuhteiden sekä yhteiskunnan turvallisuuden edellyttämällä tavalla.

Rikosseuraamuslaitoksen palvelut on palvelukartassa kuvattu seitsemän teeman avulla (kuvio 5). Vankiloiden mahdollisuudet tarjota teemoihin sisältyviä toimintoja ja palveluja vaihtelevat, samoin vankien mahdollisuudet osallistua niihin esimerkiksi osastosijoitusten vuoksi. Avovankilasta on mahdollista osallistua toimintaan laajemmin myös vankilan ulkopuolella. Palvelukarttoihin on sisällytetty vakiintuneimmat ulkopuolisen toiminnan mahdollisuudet kuten työ tai työharjoittelu ja opiskelu vankilan ulkopuolella sekä yhteistyökumppaneiden tuottamia palveluja. Yhdyskuntaseuraamuksia suorittavat ovat yhteiskunnan normaalipalveluiden piirissä, minkä takia palvelukartassa korostuu yhdyskuntaseuraamusten osalta palveluohjaus. Tässä luvussa esitellään näiden teema-alueiden mukaisesti raportin kannalta olennaista kuntouttavaa toimintaa.

Kuvio 5. Rikosseuraamuslaitoksen palvelukartan teemat (TA = työskentelyalue, V = vain vankiloissa, Y = vain yhdyskuntaseuraamuksissa) (lähde: Rikosseuraamuslaitos)

TA 1: Päihteet ja riippuvuudet	TA 2: Arvot, ajattelu ja toiminta	TA 3: Arkielämän taidot	TA 4: Koulutus ja työelämäntaidot	TA 5: Terveys ja hyvinvointi	TA 6: Lapset, vanhemmuus ja ihmissuhteet	TA 7: Yhteiskuntaan kiinnittyminen ja rikoksettomuus
Yksilöpäihdetyö Päihdehoito Päihdekuntoutus Muita riippuvuuksia käsittelevä yksilötyö Muiden riippuvuuksien hoito ja kuntoutus	Yksilötyö Psykologiset ja psykoterapia-palvelut (V) Hengelliset palvelut (V) Motivointiohjelmat Vaikuttavuusohjelmat Muu kuntoutus	Asiointi viranomais- ja muissa palveluissa Kotitalouden hoidon ja asumisen taidot Talouden ja rahan käytön taidot Sähköisen asioinnin taidot Vapaa-ajan- ja harraste-toiminnot	Koulutus ja opiskelu Vankilan työtoiminta (V) Avolaitostyö (V) Kuntouttava työtoiminta (V) Ansiotyö (V) Yhdyskuntaseuraamuksiin sisältyvä työ (Y) Työllistymisen tukipalvelut Kirjastopalvelut (V) Taide- ja kulttuuritoiminta	Terveystuho Terveysneuvonta Hyvinvointipalvelut Liikunta-palvelut Mielenterveyttä tukevat palvelut	Lapsi- ja perhetyö Erimuotoiset tapaamiset Vanhemmuutta tukevat ryhmät ja päivät (V) Perhetyö ja lastenhoito perheosastolla (V) Läheisten leirit (V)	Yksilötyö, palveluohjaus ja verkostotyö Sosiaalinen kuntoutus (V) Vertaistuki- ja kokemusasiantuntijapalvelut

Arvioiva ja suunnitelmallinen ransutyö. Turvallinen ja kuntouttava toimintaympäristö. Ammattimainen ja ihmisarvoa kunnioittava vuorovaikutus.

5.1 Päihteet ja riippuvuus

Seuraamuksen alussa kartoitetaan asiakkaan päihteiden käyttöä ja tarvittaessa aloitetaan lääkkeellinen vieroitushoito (vankilassa tai päihdehuollossa), annetaan tietoja päihteiden vaikutuksista ja niiden käyttöön liittyvistä terveysriskeistä sekä kerrotaan vankilassa ja vapaudessa tarjolla olevasta päihdekuntoutuksesta. Vankilassa tarjotaan päihdeneuvontaa ja päihteiden haittoja koskevia tiedotustilaisuuksia ja päihteiden käytön vähentämiseen tarkoitettua neuvontaa. Tiedotustilaisuuksissa käsitellään erilaisia päihdeteemoja, kuten esimerkiksi päihdekuntoutusta vankilassa, päihderiippuvuutta, retkahtamista, päihdesairauksia. Infoissa jaetaan usein materiaalia käsiteltävästä aihealueesta. Niin vankiloissa kuin yhdyskuntaseuraamuksissa käytetään lyhyitä motivointiohjelmiä, joiden tavoitteena on jakaa tietoa ja motivoida muutokseen. Tällaisia ovat esimerkiksi Päihteiden käytön puheeksi otto ja retkahduksen käsittelyn malli (positiivisen päihdetestin jälkeen käytettävä menetelmä) ja Antiriippuvuudet® [(AR) lyhytkestoinen motivointiohjelma päihdeongelmiin].

Pidemmät ryhmämuotoiset ohjelmat perustuvat useimmiten kognitiiviseen käyttäytymisterapiaan sisältäen rikoksetonta ja päihteetöntä elämäntapaa tukevia tehtäviä ja keskusteluja, kuten Kalterit taakse® (KT): pitkäkestoinen vaikuttavuusohjelma päihdeongelmiin ja Vankiloiden yhteisökuntoutus: yhteisössä toteutettava pitkäkestoinen vaikuttavuusohjelma päihdeongelmiin. Ryhmämuotoisen kuntoutuksen lisäksi toteutetaan päihdekuntoutusta yksilötyönä, sillä kaikki rikosseuraamusasiakkaat eivät halua tai sovellu ryhmämuotoiseen toimintaan. Yksilökeskusteluja käydään myös motivoitessa ryhmämuotoiseen päihdekuntoutukseen sekä monien ryhmämuotoisten ohjelmien oheis- tai jatkohoitona. Lisäksi vangeilla on useissa vankiloissa mahdollisuus osallistua vertaisryhmätoimintaan, kuten AA-, NA-, A-kilta- tai Kris-toimintaan. Vapautumisvaiheessa tarjotaan muun muassa tietoa siviiliin päihdehoitomahdollisuuksista.

Vankiterveydenhuollon yksikön toteuttama päihdehoito käsittää muun muassa päihdearvion, vieroitushoidon, päihdehaittojen vähentämistyön, päihdepsykiatrisen hoidon sekä opioidiriippuvaisten korvaus- ja ylläpito-hoidon. Katkaisu- ja vieroitushoidolla tarkoitetaan hoitajaksoa, jonka tavoitteena on päihteidenkäytön katkaiseminen. Päihteiden käytön lopettamiseen liittyvät vieroitusoireet hoidetaan vankilan lääkärin ohjeiden mukaan. Vaikeissa vieroitusoireissa vanki voidaan lähettää myös vankisairaalaan tai ulkopuoliseen sairaalahoitoon. Hoitoajat vaihtelevat muutamasta vuorokaudesta 1–2 viikkoon (lääke-/huumevieroituksessa 1–4 viikkoa). Katkaisuhoidon aikana laaditaan jatkohoitosuunnitelma ja luodaan pohjaa myöhemmälle päihdeongelman hoidolle.

5.2 Arvot, ajattelu ja toiminta

Psykososiaalinen kuntoutus perustuu pitkälti kognitiiviseen malliin, jossa yksilön ajatus- ja käyttäytymismalleja muokataan yhteistyössä hänen kanssaan päihteetöntä ja rikoksetonta elämää tukevaan suuntaan. Rikoksen uusimisriskiin vaikuttavan yksilövastaanottotyön lisäksi psykologit voivat tehdä ryhmäinterventioita, mikä tarkoittaa tavallisimmin työparityöskentelyä Rikosseuraamuslaitoksen ohjelmatyössä. Lisäksi psykologin työhön kuuluu mielenterveyttä ja psyykkistä hyvinvointia edistävää työtä, missä yhteistyö Vankiterveydenhuollon kanssa on keskeistä. Vangeilla ns. kaksoisdiagnoosit ovat yleisiä, mikä tarkoittaa päihdeongelmaa yhdistyneenä persoonallisuushäiriöihin.

Vangit hakeutuvat psykologin vastaanotolle oma-aloitteisesti asiointilomakkeella tai asiakasohjauksena muilta työntekijäryhmiltä kuten Vankiterveydenhuollon tai vankilan työntekijän kautta. Vangin oma-aloitteinen hakeutuminen voi perustua sijoittelussa tehdyn rangaistusajan suunnitelman tavoitteiden toteuttamiseen tai omaan koettuun keskustelutarpeeseen.

Vankeuslaki (767/2005) 10 luku, 5 §

Vangille on mahdollisuuksien mukaan varattava tilaisuus psykologin antamaan ja muuhun vastaavaan neuvontaan, tukeen ja hoitoon.

Rikosseuraamusalalla on käytössä ohjelmamuotoista toimintaa uusintarikollisuuden ehkäisemiseksi. Ohjelmat voivat olla erimuotoisia ja eri tarkoituksiin ja ongelmiin keskittyviä kuntouttavia ohjelmia. Yksi tapa luokitella ohjelmia on jakaa ne motivointi- ja vaikuttavuusohjelmiin. **Motivointiohjelmat** ovat yleensä lyhytkestoisia ja niillä pyritään motivoimaan asiakasta muutokseen. Motivointiohjelmien tavoite on, että asiakas tunnistaa käyttöksensä ongelmallisuuden, kyseenalaistaa vallitsevan tilanteen ja valmistee itseään muutospäätökseen. Motivointiohjelmia ovat esimerkiksi Viisi keskustelua muutoksesta -ohjelma (VKM), Lähisuhdeväkivallan puheeksiotto -ohjelma (MOVE!) sekä Motivointi- ja keskusteluohjelma naisille (VINN).

Rikosperustaiset ohjelmat ovat pidempikestoisia ja useat niistä ovat myös intensiivisiä. Ne on suunnattu asiakkaille, joiden rikoksen uusimisriski on korkea tai keskikorkea, kuten seksuaali- ja väkivaltarikoksiin syyllistyneille. Ohjelmilla pyritään vaikuttamaan taustalla oleviin ajattelu- ja käyttäytymismalleihin ja kehittämään niiden tilalle rikoksetonta elämäntapaa tukevia toimintamalleja. Ohjelman onnistumisen kannalta on tärkeää arvioida ohjelmaan valittavien asiakkaiden uusimisriskiä ja motivaatiota, sillä ohjelman keskeyttäminen lisää tutkimustiedon mukaan uusimisriskiä. Rikostaustaisia

ohjelmia ovat esimerkiksi seksuaalirikoksesta tuomittujen kuntouttamiseen suunnatut vaikuttavuus ohjelmat (Uusi suunta ja STEP). Väkivaltarikoksiin syyllistyneille on Suuttumuksen hallinta -ohjelma (SUHA), joka on lyhytkestoinen vaikuttavuusohjelma impulsiiviseen väkivaltaan sekä Omaehtoisen muutoksen ohjelma (OMA), joka on pitkäkestoinen vaikuttavuusohjelma vakavaan ja harkittuun väkivaltaan.⁶

5.3 Arkielämän taidot

Vankiloissa ja yhdyskuntaseuraamustoimistoissa järjestetään toimintaa, jonka tavoitteena on lisätä seuraamusta suorittavan arkielämän taitoja ja sosiaalisia taitoja, auttaa häntä ohjautumaan ammatillisiin opintoihin tai työelämään tai muuten valmistautumaan vapautumista varten. Toiminta tukee myös päihdeettömän ja rikoksettoman elämäntavan omaksumista ja sitä järjestetäänkin usein kiinteästi päihdekuntoutukseen liittyen tai päihdekuntoutuksen jälkeen.

Elämänhallintaa lisääviä ja vapauteen valmentavia ohjelmia järjestetään useassa vankilassa. Vapautumiseen valmentavissa ryhmissä annetaan tietoa vapautuessa tarpeellisista asioista, kuten asunnon hankinnasta, koulutuksesta ja työelämästä, asioinnista eri viranomaisissa, päihdekuntoutuksesta ja vertaistoiminnasta. Arkielämän perustaitojen kohentaminen käsittää ruoanlaittoon, vaatehuoltoon, omasta hyvinvoinnista ja kodista huolehtimiseen, taloussuunnitteluun sekä erilaisten asioiden hoitoon liittyviä kysymyksiä. Arkielämän taitoja voidaan opettaa eri yhteyksissä kuntouttavilla osastoilla, erillisinä kursseina tai taloushuollon yhteydessä. Kurssien pituus vaihtelee viikosta useisiin kuukausiin, lisäksi toiminta voi olla jatkuvaluonteista esimerkiksi kuntoutusosastolla tapahtuvaa.

Vankiloissa järjestetään toimintakykyä ylläpitävää toimintaa lähinnä niiden vankien aktivoimiseksi, joita on vaikea sijoittaa muuhun toimintaan. Toiminta voi sisältää esimerkiksi pienimuotoista puu- ja metallityötä sekä työpaja- ja askartelutoimintaa. Lisäksi vankeja voidaan sijoittaa rangaistuksen loppuvaiheessa kuntoutukseen esimerkiksi Silta-Valmennusyhdistykseen. Siellä järjestettävän kuntoutuksen avulla työstetään vangin elämänmuutosprosessia, tarjotaan välineitä elämänhallinnan ja toimintakyvyn lisäämiseen sekä päihdeiden käytön vähentämiseen.

---

⁶ Ohjelmista lisää: <https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/taytantonpano/toiminnot.html>

5.4 Koulutus ja työelämän taidot

Vankeusrangaistukseen tuomituilla on sama oikeus koulutukseen kuin yhteiskunnan muillakin kansalaisilla. Vankiloissa järjestetään yhteistyössä lähiseudun oppilaitosten kanssa sekä yleissivistävää että ammatillista koulutusta. Vangit saavat opintotodistuksensa oppilaitokselta, eikä niistä ilmene, että opinnot on suoritettu vankilassa. Rangaistusajana on mahdollista suorittaa perusopetuksen tai lukion oppimäärä tai osia siitä sekä lisätä ammatillisia valmiuksia suorittamalla ammatillisten tutkintojen osia tai koko tutkinnon. Vankiloissa järjestetään runsaasti ammatilliseen koulutukseen valmistavaa koulutusta (Valma). Vankien opiskeluvaihtoimet ovat usein heikot johtuen muun muassa lisääntyneistä päihde- ja mielenterveysongelmista. Tietyin edellytyksin vangille voidaan antaa lupa opiskella rangaistuslaitoksen ulkopuolella.

Työtoiminnan tavoitteena on tukea vankeja rikoksettomaan elämään ylläpitämällä ja edistämällä työllistymisedellytyksiä ja työllistymistä tarjoamalla mielekästä työtä, opettamalla taitoja ja tukemalla työ- ja toimintakykyä sekä työllistymissuunnitelmia. Näin parannetaan vangin mahdollisuuksia työelämään kiinnittymiseen ja toimeentuloon vapautumisen jälkeen. Rikosseuraamuslaitoksessa pyritään kehittämään vankien työ- ja toimintakyvyn arviointia ja yhteistyöprosesseja, jotka edistävät vangin siirtymistä hänelle soveltuvien palveluiden piiriin vapautumisvaiheessa. Vangit tekevät työtä vankiloiden taloushuollossa, eri työalojen työpajoissa sekä kiinteistöjen ja pihajen hoidossa ja kunnossapidossa sekä ulkopuolisten kumppaneiden työkohteissa, kuten kulttuurihistoriallisesti arvokkaiden rakennusten huollossa ja ympäristön hoidossa. Avolaitoksesta käsin vanki voi tehdä siviilityöluvalla töitä vankilan ulkopuolella. Tietyillä rajoituksilla on mahdollisuus tehdä myös omaa työtä.

5.5 Terveys ja hyvinvointi

Rikosseuraamuslaitoksen tekemän rangaistusajan suunnitelmatyön ja Vankiterveydenhuollon potilastyön saumaton yhteistyö on edellytys tuloksellisuudelle. Vankiterveydenhuollon yksikkö (VTH) vastaa vankien lääketieteellisten tarpeiden mukaisen terveyden- ja sairaanhoidon sekä lääkinnällisen kuntoutuksen järjestämisestä. Vankiterveydenhuollon yksiköllä on sairaaloita ja poliklinikoita, joilla on toimipaikkoja Rikosseuraamuslaitoksen yksiköissä. (Laki vankiterveydenhuollon yksiköstä, Vankeuslaki 10 luku, Tutkintavankeuslaki 6 luku.) VTH toimii Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen alaisena yksikkönä. Toiminnan periaatteena on tuottaa saman tasoiset terveyspalvelut kuin muuallakin yhteiskunnassa niin sanotun normaalisuusperiaatteen mukaisesti. VTH toimii alansa asiantuntijana ja antaa tarvittaessa ohjeistuksia ja konsultaatioapua Rikosseuraamuslaitokselle liittyen esimerkiksi tartuntatautilanteisiin.

Vankiterveydenhuollon poliklinikoilla tuotetaan vankien perusterveydenhuolto. Poliklinikoilla tehtävän työn tarkoituksena on edistää, tukea ja ylläpitää vankien terveyttä, hyvinvointia ja toimintakykyä tarjoamalla terveyden- ja sairaanhoidon palveluita. Suun terveydenhuollon yksiköissä hoidetaan vankien ensiapuluonteiset hammashoidon palvelut sekä kokonaisuhoito sisältäen ennaltaehkäisyä.

Vankisairaala on valtakunnallinen vankipotilaita hoitava yleislääkärijohtoinen somaattinen sairaala Hämeenlinnassa. Toimintaan kuuluu monialainen somaattisten sairauksien hoito ja kuntoutus. Osastoilla hoidetaan lisäksi sairaalahoitoa vaativia vieroitusoireisia potilaita ja päihderiippuvaisia raskaana olevia naisvankeja. Naispotilaille järjestetään lisäksi päiväsairaala- ja jälkipoliklininista toimintaa. Vankisairaalassa on mahdollisuus erikoislääkärikonsultaatioihin.

Psykiatrinen vankisairaala on erikoissairaanhoidon yksikkö, joka toimii Turun ja Vantaan vankiloiden yhteydessä. Yksiköissä tutkitaan ja hoidetaan psykiatrista sairaalahoitoa vaativia moniongelmaisia potilaita. Turun yksikkö toimii päivystävänä yksikkönä ja tarjoaa tarvittaessa myös tahdosta riippumatonta sairaalahoitoa. Psykiatrinen vankisairaala tarjoaa etäkonsultaatioita vankiloiden poliklinikoille. Oma toimintana tuotetaan vaativia diagnostisia arvioita, kuten kehityksellisten neuropsykiatristen häiriöiden (ADD, ADHD ym.) ja opiaattikorvaushoitojen arviointeja. Muu vaativa erikoissairaanhoido sekä päivystyspalvelut ostetaan ulkopuolisilta palveluntuottajilta.

5.6 Yhteiskuntaan kiinnittyminen ja rikoksettomuus

Vankeuslaki (767/2005) 6 §: Sosiaalinen kuntoutus

Vankia on tuettava sosiaalisessa kuntoutumisessa ja suhteiden ylläpitämisessä hänen lähiomaisiinsa tai muihin läheisiin sekä asumiseen, työhön, toimeentuloon, sosiaalietuuksiin ja sosiaalipalveluihin liittyvien asioiden hoitamisessa.

Sosiaalisen kuntoutuksen järjestämisessä noudatetaan lisäksi soveltuvin osin, mitä sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista (812/2000) annetussa laissa säädetään.

Sosiaalisella kuntoutuksella vahvistetaan rikosseuraamusasiakkaan kykyä selviytyä arkipäivän toiminnoista, vuorovaikutussuhteista ja oman toimintaympäristönsä rooleista. Kun rikosseuraamusasiakkaan tarvetta sosiaaliseen kuntoutukseen arvioidaan, on olennaista selvittää aina myös hänen tarpeensa ja mahdollisuutensa saada kun-

toutusta sosiaali- ja terveystalvelujärjestelmässä, työ- ja elinkeinohallinnossa, opetus- hallinnossa, eläke- ja sosiaalivakuutusjärjestelmässä, tapaturma- ja liikennevakuutus- sessa, veteraanien kuntoutuksessa tai järjestöjen kuntoutus- ja sopeutusvalmen- nustoiminnassa. Sosiaalisen kuntoutuksen kokonaisuuteen yhdistetään tarvittaessa päihde- ja/tai mielenterveyshoito sekä muut tarvittavat palvelut ja tukitoimet yli sektori- rajojen.

Rikosseuraamusasiakkaat ohjataan Kelan järjestämään kuntoutukseen joko Rikos- seuraamuslaitoksesta vankiterveydenhuollon ohjaamana tai TYP:n kautta. Kelan jär- jestämä lääkinällinen tai ammatillinen kuntoutus voi auttaa, jos sairaus tai vamma vaikeuttaa opiskelua, työllistymistä tai itsenäistä selviytymistä vankilasta vapautuessa. Asiakkaalle laaditaan terveydenhuollossa yksilöllinen ja tavoitteellinen suunnitelma (lääkärinlausunto B), jossa on arvioitu kuntoutustarve ja suositus ajankohtaisista kun- toutuspalveluista.

Nuoren ammatillinen kuntoutus voi tulla kyseeseen, jos 16–29-vuotiaan nuoren toi- mintakyky on olennaisesti heikentynyt ja nuori tarvitsee tukea tulevaisuutensa suun- nitteluun. Nuoren ammatilliseen kuntoutuksen hakeutumiseen ei tarvita lääkinlau- suntoa. Ammatillisen kuntoutuksen ja nuoren ammatillisen kuntoutuksen palvelut voi- vat käynnistyä jo ennen asiakkaan vapautumista. Näissä tilanteissa kuntoutuksen to- teutuksesta sovitaan yhdessä Kelan kanssa.

Esimerkkejä Kelan järjestämistä kuntoutuspalveluista:

- eri sairausryhmille kohdennettuja sopeutusvalmennus- ja kuntoutus- kursseja tai moniammatillista yksilöllistä kuntoutusta tilanteissa, joissa asiakas sopeutuu elämään sairauden tai vamman kanssa tai on pidem- pään sairastanut
- kuntoutuspsykoterapia asiakkaille, joilla mielenterveydenhäiriö uhkaa esim. työelämään tai opintoihin siirtymistä
- ammatillinen kuntoutusselvitys, kun asiakkaan ammatillinen tilanne on epäselvä ja hän tarvitsee moniammatillisesti laadittua ammatillista suun- nitelmaa
- NUOTTI-valmennus on tarpeen, kun nuorella ei ole opiskelu- tai työpaik- kaa, ja hän tarvitsee henkilökohtaista valmennusta ammatilliselle polulle suuntaamiseen

Kunnan sosiaalihuollon kautta saatava sosiaalihuoltolain mukainen sosiaalinen kun- toutus perustuu aina asiakkaan toimintakyvyn ja kuntoutustarpeen kokonaisvaltaiseen selvittämiseen. Kuntoutuksessa yksilöllinen tuki yhdistyy toiminnallisuuteen. Tavoite määrittelee missä, miten ja kuka sosiaalisen kuntoutuksen toiminnallista osuutta to- teuttaa. Tavoite voi olla arkielämän taitojen oppimista, pähteettömän arjen hallintaa,

koulutukseen tai työhön tarvittavien asioiden harjoittelua tahi tukea ryhmässä toimimiseen. Sosiaalisen kuntoutuksen välineitä voivat olla yksilöllinen psykososiaalinen tuki ja lähityö (kotikäynnit, mukana kulkeminen, kasvatuksellinen tuki omien asioiden hoitamiseen), erilaiset toiminnalliset ryhmät, vertaistuki, osallistuminen vapaaehtoismintaan, työtoiminta sekä kaikki asiakkaalle tarjottavat palvelut ja tukitoimet osana sovitun suunnitelmaa. Sosiaalisen kuntoutuksen palvelu edellyttää hallintopäätöstä.

Sosiaalihuoltolaki (1301/2014) 17 §: Sosiaalinen kuntoutus

Sosiaalisella kuntoutuksella tarkoitetaan sosiaalityön ja sosiaaliohjauksen keinoin annettavaa tehostettua tukea sosiaalisen toimintakyvyn vahvistamiseksi, syrjäytymisen torjumiseksi ja osallisuuden edistämiseksi. Sosiaaliseen kuntoutukseen kuuluu:

- 1) sosiaalisen toimintakyvyn ja kuntoutustarpeen selvittäminen;
- 2) kuntoutusneuvonta ja -ohjaus sekä tarvittaessa kuntoutuspalvelujen yhteensovittaminen;
- 3) valmennus arkipäivän toiminnoista suoriutumiseen ja elämänhallintaan;
- 4) ryhmätoiminta ja tuki sosiaalisiin vuorovaikutussuhteisiin;
- 5) muut tarvittavat sosiaalista kuntoutumista edistävät toimenpiteet.

Nuorten sosiaalisella kuntoutuksella tuetaan nuorten sijoittumista työ-, työkokeilu-, opiskelu-, työpaja- tai kuntoutuspaikkaan sekä ehkäistään näiden keskeyttämistä.

6 Esimerkkejä hyvistä yhteistoimintamalleista

Tähän lukuun on koottu esimerkkejä Rikosseuraamuslaitoksen ja muiden viranomaispalveluiden välisistä yhteistyökäytännöistä. Esitellyt toimintamallit ovat esimerkkejä toimivista ja hyviksi todetuista käytännöistä, jotka tekevät rikostaustaisten kanssa työskentelevien viranomaisten välisestä yhteistyöstä sujuvampaa ja tehokkaampaa. Huomionarvoista on lisäksi, että näiden verkostomaisten työtapojen keskiössä on aina asianomainen vanki tai yhdyskuntaseuraamusasiakas ja työtä tehdään hänen yksilöllisistä lähtökohdistaan käsin.

6.1 Vantaan kaupungin vankisosaalityön malli

Vantaan kaupungilla käytössä oleva vankisosaalityön malli on Suomessa ainutlaatuinen. Malli on syntynyt pitkäaikaisen kehittämistyön tuloksena. Vantaalaisten asunnottomana vapautuvien vankien sosiaalityö aloitettiin erillisenä työnä syyskuussa 2009 osana laajaa, valtakunnallista asunnottomuusohjelmaa. Vankien sosiaalityön tiimi koostuu sosiaalityöntekijä ja sosiaaliohjaaja -työparista sekä johtavasta sosiaalityöntekijästä. Kun kaupunki saa tiedon Vantaalle vankilasta vapautumassa olevasta yli kahdeksan kuukauden tuomiota suorittavasta asunnottomasta kuntalaisesta, yhteistyö vankilan ja kunnan sosiaalitoimen välillä etenee seuraavasti:

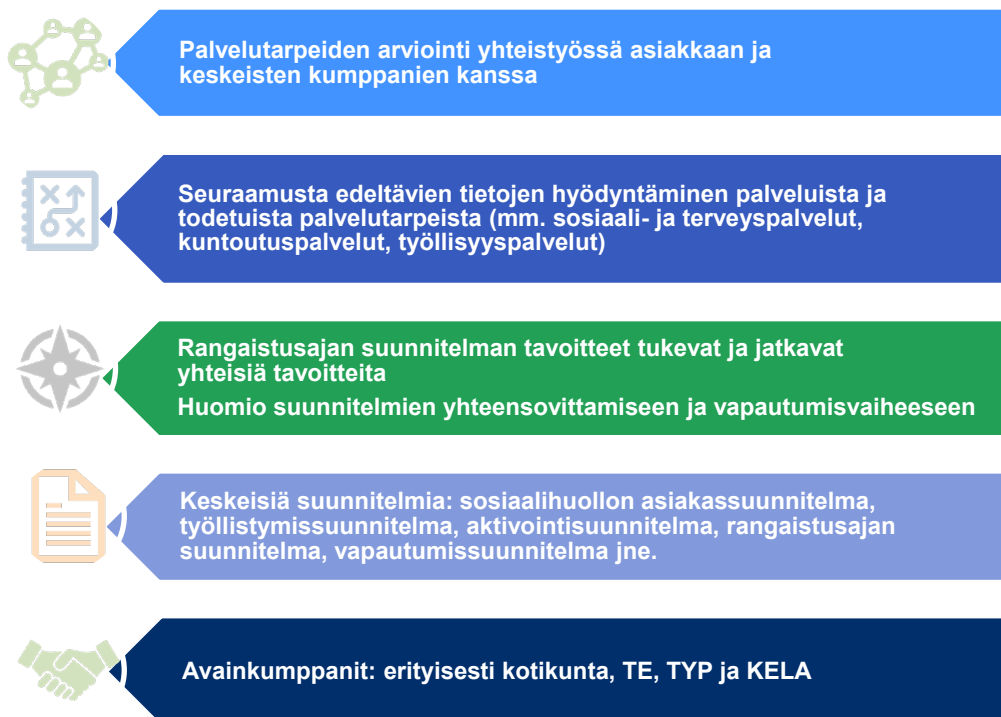
1. Vankilan työntekijä on yhteydessä vankisosaalityön tiimiin: varmistetaan vangin kuntalaisuus ja sovitaan haastattelu.
2. Haastattelu toteutetaan yleensä vankilassa ja sen pohjalta sovitaan jatkotyöskentelystä ja yhteistyöstä vangin kanssa.
3. Vapautumisen suunnittelu aloitetaan verkostoyhteistyössä.

6.2 Verkostoasiakkuuksia koskeva yhteistyömalli

Länsi-Suomen rikosseuraamusalueen verkostoyhteistyömallin (kuvio 6) pohjana toimii valtioneuvoston julkaisema, Sosiaali- ja terveysministeriön, Oikeusministeriön ja Suomen Kuntaliiton selvitys 2006:6 Rikoksista rangaistujen tuen tarve – suositukset yhteistoiminnalle. Prosessimuotoon kirjatussa yhteistyömallissa on pyritty huomioimaan Rikosseuraamuslaitoksen täytäntöönpanoprosessin vaiheistus, mutta myös sosiaalihuoltolain sisältöjä. Malli vastaa tässä raportissa esitettyä kuvausta viranomaisyhteistyöstä rangaistusajan suunnitelman prosessissa. Tavoitteena on siirtyä organisaatioiden tarpeista lähtevästä työstä vahvemmin asiakkaan palvelutarpeita korostavaan yhteistyössä toteutettavaan monialaiseen työhön, jossa

- viedään (verkosto)yhteistyö rakenteisiin sekä kuvataan vastuut ja roolit prosessin eri vaiheissa,
- siirrytään omista prosesseista yhteiseen asiakasprosessiin,
- luovutaan sattumanvaraisuudesta,
- otetaan kumppanien resurssit ja osaaminen hyötykäyttöön ja
- juurrutetaan verkostoyhteistyö osaksi perustyötä.

Kuvio 6. Asiakassuunnitelmien yhdensuuntaisuus ja yhteensovittaminen (lähde: Katja Reiman, Rikosseuraamuslaitos)

6.3 Nopean reagoinnin malli

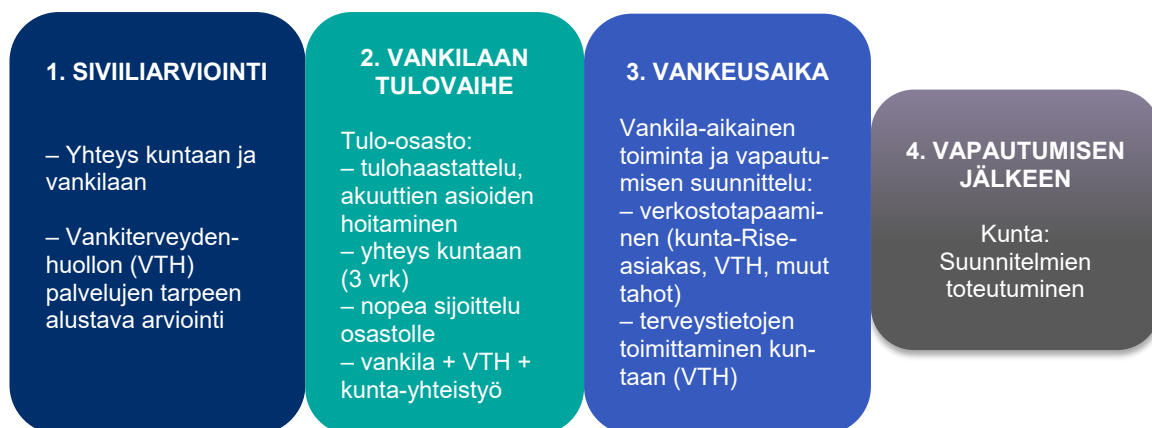
Etelä-Suomen rikosseuraamusalueen SikSak-projektissa on kehitetty vuosina 2019–2020 kuntien ja Rikosseuraamuslaitoksen välistä niin sanottua nopean reagoinnin mallia. Projekti on suunnattu lyhyitä vankeustuomioita tai sakon muutorangaistusta suorittaville rikosseuraamusasiakkaille. Kaksi projektin tavoitteista kohdistui erityisesti toimintojen ja yhteistyön kehittämiseen:

- Verkostomaisella toimintamallilla varmistetaan, että asiakas kiinnittyy paremmin sekä Risen että verkostotahojen palveluihin, jotta asiakkaan palvelupolku ja tuomioiden välivaihe on suunnitellumpi. Tavoitteena on, että verkostotahojen yhteistyö toimii nivelvaiheissa ja vankeuden aikana.
- Etelä-Suomen rikosseuraamusalueen yksiköiden prosessit tehostuvat ja selkeytyvät vankilaan tulovaiheessa, vankilassa olon aikana ja vapautumisvaiheessa.

Projektin aikana ehdittiin toteuttaa toimintamallin lyhyt pilotointi, jossa tavoitteena oli luoda ja vakiinnuttaa nopean toiminnan työskentelymalli juuri projektin kohderyhmälle. Toimintamallin jatkokehittäminen ja laajentaminen jatkuvat edelleen projektin jälkeen.

SikSak-prosessia ja eri toimijoiden välistä yhteistyötä on kuvattu tarkemmin kuviossa 7. Eri nivelvaiheet on kytketty tiiviisti toisiinsa, jotta varmistetaan palveluiden saumaton jatkuminen lyhytaikais- ja sakkovankien osalta. Rikosseuraamuslaitoksen työntekijä ottaa jo siviiliarviointivaiheessa yhteyttä niin asiakkaan kotikuntaan kuin vankilaan ja vankiterveydenhuoltoon palvelutarpeen arviointia varten. Yhteistyötä jatketaan vankilaan saavuttaessa, läpi koko vankeusajan ja aina vapautumisen jälkeiseen aikaan saakka, minkä jälkeen vangin kotikunta vastaa suunnitelmien toteutumisesta.

Kuvio 7. SikSak-projektin prosessikuvaus (lähde: Rikosseuraamuslaitos)

Ennen vankeutta (lyhytaikaiset): Yhdyskuntaseuraamustoimistossa (siviiliarviointi) haastatellaan asiakas ja tehdään rangaistusajan suunnitelma. Suostumuksen antaneiden asiakkaiden kohdalla tehdään ilmoitus kuntaan sovitulla tavalla sekä vankilan tulo-osastolle vankilaan passituspäivästä. Siviiliarviointivaiheessa voidaan tarvittaessa tehdä laajempaa verkostoyhteistyötä. Asiakkaista, joita siviiliarviointi ei tavoita, mutta työntekijällä herää huoli asiakkaan elämäntilanteesta olemassa olevan tiedon perusteella, tehdään SHL 35 §:n mukainen huoli-ilmoitus asiakkaan kotikunnan sosiaalitoimeen. Rangaistusajan suunnitelmaan kirjataan SHL:n mukainen ilmoitus sekä mahdollinen vankiterveydenhuollon tarve.

Vankila (lyhytaikaiset): Tulo-osastolla tehdään tulohaastattelu ja ilmoitus kuntaan asiakkaan saapumisesta (3 arkipäivää). Tulo-osastolla hoidetaan akuutit asiat ja otetaan yhteys vankiterveydenhuoltoon tarvittaessa. Sijoitteluosaston erityisohjaaja ja kunta järjestävät asiakkaan verkoston vankeusaikana. Verkostoon kutsutaan tarvittaessa myös vankiterveydenhuolto.

Vankila (sakkovangit): Vangit tulevat suoraan sakko-osastolle. Erityisohjaaja tekee tulohaastattelun ja yhteydenoton kuntaan (3 arkipäivää), ottaa tarvittaessa yhteyttä vankiterveydenhuoltoon ja järjestää verkoston vankeusaikana. Verkoston kanssa tehdään vapautumisen jälkeistä suunnitelmaa.

Vankiterveydenhuolto: Vankiterveydenhuolto tekee tulotarkastuksen kaikille vangeille, osallistuu tarvittaessa verkostotapaamiseen ja toimittaa asiakkaan suostumuksella kuntaan keskeiset terveystiedot.

Kunta: Kuntien kanssa on sovittu yhteydenottotavoista, jotka vaihtelevat kunnittain (yhdyshenkilöt/ koordinaattorit, erillinen SikSak-sähköposti, asiakasohjausyksikkö, SHL 35 §:n mukainen ilmoitus). Yhdyshenkilöt ohjaavat omalle työntekijälle ja ilmoittavat nopean reagoinnin tarpeesta. Ilmoituksen jälkeen kunta valmistautuu passituspäivän jälkeisen ajan yhteistyöhön ja verkostotapaamiseen. Vapautumisen jälkeistä suunnitelmaa toteutetaan yhdessä asiakkaan ja muun verkoston kanssa.

6.4 Kansaneläkelaitoksen ja Rikosseuraamuslaitoksen yhteistyö

Kansaneläkelaitos ja Rikosseuraamuslaitos tekevät etuuskohtaista yhteistyötä usean etuuden osalta säännöllisesti. Kelan ja Rikosseuraamuslaitoksen kumppanuustyön organisoimiseksi on perustettu myös Kelan sisäinen RISE-verkosto. Kelan yksiköt ovat nimenneet edustajansa verkostoon, jonka tarkoituksena on muodostaa kokonaiskuva ja koordinoida Kelan ja Rikosseuraamuslaitoksen välistä yhteistyötä. Verkostosta valittu pienryhmä käy keskusteluja Rikosseuraamuslaitoksen kanssa säännöllisesti yhdessä kehitettävistä asioista.

Valtakunnallinen yhteistyötä koskeva päävastuu on Kelassa valtakunnallisilla osaamiskeskuksilla. Yhtenä keskeisenä Kelan myöntämänä tukena näyttäytyy vuoden 2017 alusta lukien Kelan toimeenpantavaksi siirtynyt perustoimeentulotuki, jolla on liittymäpintaa myös kunnan sosiaalityöhön, sosiaaliseen kuntoutukseen ja muihin sosiaalihuollon palveluihin sekä kunnan myöntämään täydentävään ja ehkäisevään toimeentulotukeen. Esimerkiksi perustoimeentulotuen osalta Kelan toimeentuloturva-etuuksien osaamiskeskus on tehnyt säännöllistä yhteistyötä Rikosseuraamuslaitoksen kanssa. Tapaamissa on käyty läpi ajankohtaisia yhteistyöhön liittyviä haasteelliseksi koettuja tulkintatilanteita, jotka liittyvät vankien perustoimeentulotukeen. Yhteistyötä on tehty muun muassa vankeja koskevien valtakunnallisten perustoimeentulotuen etuusohjeiden laatimisessa. Vuoden 2020 aikana Kela on tehnyt yhteistyötä Kriminaalihuollon tukisäätiön kanssa.

Toisena esimerkkinä Kela-etuuksien ja Rikosseuraamuslaitoksen yhteistyöstä on kuntoutus, jonka osalta Kela ja Rikosseuraamuslaitos ovat järjestäneet syksystä 2019 alkaen valtakunnallisia yhteistyöpalavereja, joihin on osallistunut Kelan työ- ja toimintakykyetuksien osaamiskeskuksen edustajia. Kelan arvion mukaan olisi tärkeää, jos vankilassa oloaika voitaisiin hyödyntää siten, että vapautuessa vangin työkyky on selvitetty ja arvioitu. Sen myötä Kelan ammatilliset kuntoutuspalvelut olisi mahdollista käynnistää jo vankeusajan loppupuolella. Tämä edellyttää yhdessä hyvin suunniteltua yhteistyötä ja työnjakoa sosiaalisen kuntoutuksen, Kelan ammatillisen kuntoutuksen ja TE-palveluiden työllistämistä edistävien palvelujen kesken. Esimerkkinä tällaisesta

kuntouksesta on AKO-hanke, jossa on kehitetty vangin ammatillisen kuntoutuksen ohjausta.

Keravan vankilassa on kokeiltu Kelan PopUp-palvelua, jonka tavoitteena on ollut saada vangin Kela-asiat vireille ja saada päätökset erillisistä etuuksista jo ennen vangin siirtymistä siviiliin. Etuusasioiden ennakkollinen hoitaminen auttaa varmistamaan vangin taloudellista tilannetta vapautuessa. Palveluasiantuntija ohjaa ja neuvoo asiakkaita kaikissa Kelan etuuksissa. Vankilan yhdyshenkilö ja ohjaajat varaavat ajat asiakkaille etukäteen ja vankeja informoidaan myös yleisesti Kelan palveluista. Vangin suostumus tietojen luovuttamiseen ja vangin yhteystiedot toimitetaan Kelan yhdyshenkilölle ennen tapaamista, jotta palveluasiantuntija pystyy perehtymään asiakkaan tilanteeseen etukäteen.

Kela tekee tiivistä yhteistyötä muiden vankeihin liittyvien sidosryhmien kanssa tarpeen mukaan. Asiakas voi käydä esimerkiksi TE-hallinnon PopUp-palvelussa, jolloin voidaan edistää myös työttömyysturvan prosessia. Koska asiakasryhmä on vankilassa heterogeeninen ja asiointikyvyssä on vaihtelua, palvelu ja neuvonta toteutetaan asiakkaan palvelutarpeen ja asiointikyvyn mukaan. Palvelun tavoitteena on omalta osaltaan osallistaa asiakasta omien asioidensa hoitoon ja vahvistaa asiakkaan elämänhallintaa. Samalla viranomaistoiminta näyttäytyy vangeille läpinäkyvämpänä.

6.5 TE-toimistojen ja Rikosseuraamuslaitoksen välinen yhteistyö

Etelä-Suomen rikosseuraamusalueella on päivitetty TE-yhdyshenkilöiden lista niistä henkilöistä, joihin rikosseuraamuslaitoksen työntekijät voivat olla yhteydessä vankien työnhakuun liittyvissä asioissa. Näin on voitu tehdä hyvissä ajoin ennen vapautumista yhdessä TE-toimiston kanssa työllistymissuunnitelma esimerkiksi valvotun koevapauden aikaista omaehtoista opiskelua, työkokeilua tai kuntouttavaa työtoimintaa varten. Yhteyden ottaminen yhdyshenkilöön on ollut helppoa, koska hän on selvittänyt TE-puolelta oikeat työntekijät mukaan työskentelyyn ja vastuu asiakkaan työhausta on siirtynyt sinne.

Tämän lisäksi vankiloissa on ollut jo useamman vuoden ajan TE-toimistojen pitämiä vastaanottoja. Vastaanottoja on järjestetty noin kerran kuukaudessa. Tämä on lisännyt työntekijöiden välistä yhteistyötä ja tietoa toistensa toimintatavoista sekä mahdollistanut vangeille TE-toimiston palveluiden entistä sujuvamman käyttämisen. Myös vankien viranomaisvastaisuus on vähentynyt, kun he ovat saaneet kasvatustien tavata

työntekijän, jolla on aikaa kuunnella sekä selvittää tilannetta. Lyhytaikaisvankien osalta mahdollisuus vastaanotolla käymiseen on edistänyt heidän tilanteensa selvittelyä lyhyestä tuomiosta huolimatta.

Helsingin yhdyskuntaseuraamustoimiston puolella on niin ikään sovittu yhteyden ottamisesta TE-toimistojen yhdyshenkilöihin matalalla kynnyksellä. Tämä on ollut erityisen tärkeää silloin, kun asiakkaalla on ollut epäselvää, mikä tilanne oman työnhaun suhteen on tai työnhaun vireille laittamisessa on ollut ongelmia. Rohkeasti on kokeiltu uusia toimintatapoja, kuten edistetty työkokeilua yhdyskuntapalvelun jatkosuunnitelmana tai toteutettu TE-toimiston kustantama uraohjausta etäyhteyksillä osana valvontarangaistuksen viikko-ohjelmaa. Kaikki yhteistyötoimet tukevat työllistymistä ja edesauttavat rikosseuraamusasiakkaiden pääsyä työmarkkinoille.

Lähteet

Huhta, Helena 2012. Maahanmuuttajana suomalaisessa vankilassa Etnografinen tutkimus vankila-arjesta. Rikosseuraamuslaitoksen monisteita 5/2012.

Hypén, Kimmo 2004. Vankilasta vuosina 1993–2001 vapautuneet ja vankilaan uudelleen palanneet. Rikosseuraamusviraston julkaisu 1/2004.

Joukamaa, Matti ja työryhmä 2010. Rikosseuraamusasiakkaiden terveys, työkyky ja hoidontarve. Rikosseuraamuslaitoksen julkaisu 1/2010.

Laurila, Tuomas; Linderborg, Henrik; Tyni, Sasu; Aaltonen, Olli-Pekka ja Lähteenmäki, Noora 2021. Sakon muuntorangaistuksen kuntoutukselliset mahdollisuudet. Tutkimus sakkovangeista ja sakon muuntorangaistuksesta 2010-luvulla. Yhteiskuntapolitiikka 2/2021. Tulossa.

Pajuoja, Jussi 2019. Rikosseuraamuslaitoksen toiminta- ja asiakasprosessien tulevaisuus. Oikeusministeriön julkaisu, Selvityksiä ja ohjeita 2019:15.

Rikosseuraamuslaitos 2020. Rikosseuraamusasiakkaat 1.5.2020. Rikosseuraamuslaitoksen monisteita 2/2020.

Rikosseuraamuslaitos 2019. Lapsi- ja perhetyön linjaukset. Rikosseuraamuslaitoksen julkaisu 2019.

Sosiaali- ja terveysministeriö 2006. Rikoksista rangaistujen tuen tarve. Suositukset yhteistoiminnalle. Vankien jälkihuoltotyöryhmän raportti. Sosiaali- ja terveysministeriö, Oikeusministeriö, Suomen Kuntaliitto. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2006:6.

Tyni, Sasu 2015. Vankeinhoidon vaikuttavuus. Onko kuntoutukselle tilastollisia perusteita. Rikosseuraamuslaitoksen julkaisu 1/2015.

Työ- ja elinkeinoministeriö 2013. Linjaukset työ- ja elinkeinohallinnon ja Rikosseuraamuslaitoksen yhteistyöstä rangaistuksia suorittavien ja vankilasta vapautuneiden työvoima- ja yrityspalveluiden järjestämiseksi. TEM:n Dnro TEM/1015/02.03.02/2013. RISE:n Dnro 13/296/2013.

Lait ja asetukset

Eläketukilaki (1531/2016)

HE 246/2020 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi henkilötietojen käsittelystä Rikosseuraamuslaitoksessa sekä vankeuslain ja eräiden muiden seuraamusten täytäntöönpanosta annettujen lakien muuttamisesta.

Kansaneläkelaki (568/2007)

Lastensuojelulaki (417/2007)

Laki eläkkeensaajan asumistuesta (571/2008)

Laki ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveyspalveluista (980/2012)

Laki julkisesta työvoima- ja yrityspalvelusta (916/2014)

Laki Kansaneläkelaitoksen kuntoutusetuuksista ja kuntoutusrahaetuksista, Kelan kuntoutuslaki (566/2005)

Laki kotoutumisen edistämisestä (1386/2010)

Laki kuntouttavasta työtoiminnasta (189/2001)

Laki nuoren rikoksesta epäillyn tilanteen selvittämisestä (633/2010)

Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista (2000/812)

Laki toimeentulotuesta (1412/1997)

Laki työllisyyttä edistävästä monialaisesta yhteispalvelusta (1369/2014)

Laki vammaisuuksista (579/2007)

Laki vankiterveydenhuollon yksiköstä (1635/2015)

Laki yhdyskuntaseuraamusten täytäntöönpanosta annetun lain muuttamisesta (273/2019)

Laki takuueläkkeestä (703/2010)

Opintotukilaki (65/1994)

Sairausvakuutuslaki (1224/2004)

Sosiaalihuoltolaki (1301/2014)

Sosiaali- ja terveysministeriön asetus opioidiriippuvaisten vieroitus- ja korvaushoidosta eräillä lääkkeillä 33/2008.

Sotilasavustuslaki (781/1993)

Terveys- ja huoltolaki (1326/2010)

Tutkintavankeuslaki (768/2005)

Työttömyysturvalaki (1290/2002)

Valtioneuvoston asetus vankeudesta (548/2015)

Vankeuslaki (767/2005)

Vuorotteluvapaalaki (1305/2002)

Liite 1: Rikosseuraamuslaitoksen täytäntöönpanemat rikosoikeudelliset seuraamukset

Vankeus

Vankeudella tarkoitetaan tuomioistuimen antamia määräaikaisia tai elinkautisia tuomioita. Vankeus voidaan tuomita joko ehdollisena tai ehdottomana. Rikoksentehtäjä määrätään vankilaan vain ehdottoman vankeuden yhteydessä. Tutkintavankeus tarkoittaa epäillyn eristämistä rikoksen tutkinnan aikana.

Tutkintavankeus

Tutkintavankeus on esitutkinnan ja oikeudenkäynnin aikana toteutettava pakkokeino. Kun henkilöä epäillään vakavasta rikoksesta ja poliisi haluaa pitää epäillyn kiinni yli neljä päivää, epäilty pitää vangita käräjäoikeuden päätöksellä. Usein tämä tehdään poliisi tutkinnan turvaamiseksi tai siksi, että epäilty ei pääsisi pakenemaan. Tutkintavankeuden toimeenpanosta vastaa Rikosseuraamuslaitos ja poliisi.

Vuoden 2019 alusta otettiin käyttöön tutkintavankeuden vaihtoehtoina tehostettu matkustuskielto ja tutkinta-aresti. Tuomioistuin voi määrätä rikoksesta epäillyn teknisin välinein valvottuun tehostettuun matkustuskieltoon ennen rangaistuksen tuomitsemista. Poliisi vastaa tehostetun matkustuskiellon toimeenpanosta ja Rikosseuraamuslaitoksen vastuulla on ainoastaan tekninen valvonta.

Tuomioistuin voi määrätä ehdottomaan vankeusrangaistukseen tuomitun vangitsemisen tai vangittuna pitämisen sijasta teknisin välinein valvottuun tutkinta-arestiin, jos tuomittu rangaistus on vähemmän kuin kaksi vuotta vankeutta. Tutkinta-arestin toimeenpanosta ja valvonnasta vastaa Rikosseuraamuslaitos.

Vankeusrangaistus

Vankeusrangaistus tuomitaan joko määräaikaisena tai elinkautisena. Määräajaksi tuomittu vankeusrangaistus voi olla vähintään 14 päivää ja enintään 12 vuotta. Yhteistä rangaistusta määrättäessä enimmäisaika on 15 vuotta. Vankeusrangaistusten yhteenlaskettu aika ei saa olla pitempi kuin 20 vuotta.

Elinkautinen on mahdollista tuomita vain harvoista rikoksista ja siitä voi vapautua aikaisintaan, kun vankilassa oloaika on kertynyt 12 vuotta. Kahtakymmentäyhtä vuotta

nuorempana tehdystä rikoksesta elinkautiseen vankeuteen tuomittu vanki voidaan päästää ehdonalaiseen vapauteen aikaisintaan, kun vankilassa oloaikaa on kertynyt 10 vuotta. Ehdonalaista vapauttamista koskeva asia käsitellään Helsingin hovioikeudessa. Ennen kuin elinkautiseen vankeuteen tuomittu päästetään ehdonalaiseen vapauteen, hänet voidaan määrätä valvottuun koevapauteen. Elinkautisesta voi vapautua myös tasavallan presidentin armahduksella.

Ehdollinen vankeus

Enintään kahden vuoden pituinen vankeusrangaistus voidaan määrätä ehdolliseksi. Sen ohessa voidaan tuomita sakkoa tai, jos ehdollinen vankeus on pituudeltaan kahdeksan kuukautta tai enemmän, 14–120 tuntia yhdyskuntapalvelua. Vaihtoehtona yhdyskuntapalvelulle rikoksen tehnyt voidaan tuomita ehdollisen vankeuden tehosteeksi valvontaan. Valvonnan järjestämisestä vastaa Rikosseuraamuslaitos

Ehdollisen vankeuden täytäntöönpano lykkäytyy koeajaksi, joka on vähintään vuosi ja enintään kolme vuotta. Jos tuomittu koeaikana tekee uuden rikoksen, josta olisi tuomittava ehdotonta vankeutta, voi tuomioistuimien määrätä ehdollisen rangaistuksen pantavaksi täytäntöön. Tuomioistuimien voi myös määrätä ehdollisen täytäntöön pantavaksi vain osaksi, jolloin rangaistus jää muulta osin ehdolliseksi entisiin koeajoin.

Yhdyskuntaseuraamukset

Vapaudessa suoritettavat yhdyskuntaseuraamukset ovat merkittävä osa rangaistusten täytäntöönpanojärjestelmää. Yhdyskuntaseuraamuksia ovat yhdyskuntapalvelu, aikuisten ehdollisen vankeuden valvonta, nuorten ehdollisen vankeuden valvonta, nuorisorangaistus, ehdonalaisten vapauden valvonta sekä valvontarangaistus.

Yhdyskuntapalvelu

Yhdyskuntapalvelu on rangaistus, johon voidaan tuomita enintään kahdeksan kuukauden ehdottoman vankeusrangaistuksen sijasta ja sitä voidaan tuomita vähintään 14 ja enintään 240 tuntia. Yhdyskuntapalvelua voidaan määrätä myös ehdollisen vankeusrangaistuksen oheisrangaistuksena, jos ehdollinen vankeus on kahdeksan kuukautta tai sitä pidempi. Tällöin yhdyskuntapalvelun pituus on enintään 120 tuntia. Yhdyskuntapalvelu on valvonnan alaisena tehtävää palkatonta työtä.

Rikosseuraamuslaitos laatii syyttäjän pyynnöstä seuraamusselvityksen oikeudenkäyntiä varten. Seuraamusselvityksessä arvioidaan henkilön edellytykset suoriutua yhdyskuntapalvelusta.

Yhdyskuntapalvelua voidaan tuomita,

- jos rikoksesta tuomitaan enintään kahdeksan kuukauden ehdoton vankeusrangaistus,
- syytetty suostuu yhdyskuntapalveluun ja
- syytetyn oletetaan suoriutuvan yhdyskuntapalvelusta.

Yhdyskuntapalvelussa tuomittu tekee yleishyödyllistä työtä vapaa-aikanaan. Kunkin yhdyskuntapalvelurangaistuksen toimeenpanoa varten laaditaan rangaistusajan suunnitelma. Rangaistusajan suunnitelma sisältää tiedot palvelupaikasta, suorittamisen aikataulun ja suorittamisedot, joita palveluun tuomitun on noudatettava. Tuomion määräämisen jälkeen Rikosseuraamuslaitos hankkii palvelupaikan ja valvoo yhdyskuntapalvelun suorittamista. Yhdyskuntapalvelu on rangaistusajan suunnitelman mukaan tehtävää yleishyödyllistä työtä. Suunnitelman rikkomisesta seuraa rangaistus.

Palvelupaikan järjestäjänä voi olla julkisyhteisö (valtio, kunta, kuntayhtymä, seurakunta) tai julkisoikeudellinen yhdistys tai muu voittoa tavoittelematon yhteisö (järjestö, urheiluseura, säätiö). Palvelupaikan järjestäjänä voi lisäksi olla sellainen yhteisö tai säätiö, joka julkisen valvonnan alaisena tuottaa palveluja julkisyhteisölle, vaikka yhteisö tai säätiö tavoittelisi voittoa. Palvelupaikan järjestäjänä voi olla myös sosiaalisista yrityksistä annetussa laissa tarkoitettu elinkeinonharjoittaja. Rangaistuksen suorittamisen ajan tuomittu asuu kotonaan ja käy normaalisti koulussa tai työssä. Työtön yhdyskuntapalvelun suorittaja voi olla työnhakijana ja säilyttää oikeutensa työttömyys-turvaan.

Enintään 30 tuntia rangaistuksesta voidaan suorittaa osallistumalla päihdeongelmien vähentämiseen tähtääviin tai muihin uusintarikollisuutta ehkäiseviin toimintaohjelmiin. Päihdejaksot järjestetään yleensä yhteistyössä paikallisten A-klinikoiden kanssa. Toistuvasti törkeisiin rattijuopumuksiin syyllistyneille on suunniteltu liikenneturvajakso, joka toteutetaan yhteistyössä Liikenneturvan kanssa.

Valvontarangaistus

Valvontarangaistuksella korvataan osa lyhyistä, ehdottomista vankeusrangaistuksista ja se voidaan tuomita enintään kuuden kuukauden mittaisena. Valvontarangaistus voidaan määrätä, mikäli sen voidaan katsoa edistävän rikoksentehtäjän sosiaalista selviytymistä ja edesauttavan uusien rikosten ehkäisemistä. Mahdolliset aikaisemmat ehdottomat vankeusrangaistukset ja rikoksen laatu saattavat olla este valvontarangaistuksen tuomitsemiselle. Valvontarangaistus edellyttää lisäksi tuomitun asunnon soveltuvuutta rangaistuksen täytäntöönpanoon sekä samassa asunnossa asuvien suostumusta.

Valvontarangaistukseen tuomittu on velvollinen noudattamaan hänelle toimeenpanosuunnitelmassa vahvistettua päiväohjelmaa. Se voi koostua suunnitelman mukaisesti työstä, koulutuksesta, kuntoutukselta, toimintaohjelmista tai muusta tuomitun tilanetta edistävästä toiminnasta. Tuomitun tulee pysytellä asunnossaan aina silloin, kun hänellä ei ole suunnitelmassa hyväksytyä syytä poistua sieltä. Tuomittu saa liikkua asuntonsa ulkopuolella vain määrättyllä alueella.

Valvontarangaistus edellyttää tuomitulta myös ehdotonta päihteettömyyttä. Teknisen valvonnan lisäksi viranomaiset valvovat rangaistuksen suorittamista ennalta ilmoittamattomin valvontakäynnin tuomitun asuntoon ja työpaikalle. Päihteettömyyttä valvotaan tarvittaessa puhalluskokein ja huumetestein. Valvontarangaistuksen ehtojen tois-
tuva tai vakava rikkominen johtaa rangaistuksen muuntamiseen ehdottomaksi vankeudeksi.

Ehdonalaisen vapauden valvonta

Ehdonalainen vapauttaminen tarkoittaa ehdottomaan vankeusrangaistukseen tuomitun vangin päästämistä suorittamaan loppuosa rangaistuksesta vapaudessa. Rangaistuksesta suoritetaan vankilassa määräosa ja loppuosa vapaudessa joko valvonnassa tai ilman valvontaa.

Ehdonalaista vapautettava vanki määrätään valvontaan, jos

- vankeudesta suorittamatta jäävä osa on pidempi kuin yksi vuosi,
- rikos on tehty kahtakymmentäyhtä vuotta nuorempana tai
- hän sitä itse pyytää tai
- vanki vapautuu valvotun koevapauden kautta ja on sitoutunut seksuaalirikosten uusimisen ehkäisemiseen tarkoitettuun lääkehoitoon tai
- murhasta, taposta tai murhan yrityksestä tuomitun vangin riski syyllistyä uuteen väkivaltarikokseen arvioidaan korkeaksi tai
- väkivalta- tai seksuaalirikoksesta vankeusrangaistusta suorittavan ja aikaisemmin vastaavanlaisesta rikoksesta vankeusrangaistukseen tuomitun vangin riski syyllistyä uuteen väkivalta- tai seksuaalirikokseen arvioidaan korkeaksi.

Valvonnan järjestämisestä ja toteuttamisesta vastaa Rikosseuraamuslaitos. Valvojana toimii Rikosseuraamuslaitoksen virkamies yhdyskuntaseuraamustoimistossa. Hänen avukseen voidaan määrätä yksityishenkilö (apuvalvoja), jolla on tehtävään soveltuvaa koulutusta ja työkokemusta.

Valvonnan tavoitteena on ennaltaehkäistä uusintarikollisuutta lisäämällä vapautetun valmiuksia rikoksettomaan elämäntapaan. Tätä varten hänen kanssaan laaditaan yksilöllinen rangaistusajan suunnitelma, jonka tavoitteena on sosiaalisen selviytymisen tukeminen. Rangaistusajan suunnitelma sovitetaan yhteen vankilassa laaditun suunnitelman ja muualla, esimerkiksi sosiaalitoimessa laaditun suunnitelman kanssa. Rangaistusajan suunnitelman laatiminen aloitetaan hyvissä ajoin ennen vapauttamista niin, että se voidaan ottaa käyttöön valvonnan alkaessa. Valvonta kestää koeajan, joka on pisimmillään kolme vuotta. Perustellusta syystä valvoja voi esittää valvonnan lakkauttamista jo aiemmin.

Aikuisten ehdollisen vankeuden valvonta

Vähintään 21 vuotta täyttäneelle tai vanhemmalle rikoksenteikijälle voidaan tuomita ehdollisen vankeuden oheisseuraamuksena valvonta, jos se on tarpeen uusien rikosten ehkäisemiseksi tai jos ehdollista vankeutta yksinään pidetään riittämättömänä rangaistuksena rikoksesta. Rikosseuraamuslaitoksen yhdyskuntaseuraamustoimistot vastaavat valvontojen järjestämisestä koko maassa. Rikosseuraamuslaitoksen virkamiesten lisäksi valvojina toimii myös apuvalvoja, jotka Rikosseuraamuslaitoksen ohjauksessa hoitavat osan ehdollisesti rangaistujen valvonnoista.

Valvonnan alkaessa arvioidaan tarkemmin riskejä, tarpeita ja voimavaroja, joita valvottavalla on sen hetkisessä elämäntilanteessaan. Arvioinnin pohjalta laaditaan yhdessä valvottavan kanssa yksilöllinen rangaistusajan suunnitelma, jossa määritellään valvonnan sisältö, tavoitteet ja keinot. Valvonnassa käsitellään erilaisia teemoja esimerkiksi keskusteluiden, tehtävien ja ohjelmien avulla. Valvontaan voi kuulua myös 30 tuntia osallistumista kuntoutukseen tai avohoitoon. Siihen voi kuulua myös yhteistyö sekä valvottavan läheisten että eri viranomaisten kanssa. Valvonnan tavoitteena on tukea valvottavaa hänen elämäntilanteessaan.

Nuorten ehdollisen vankeuden valvonta

Rikoksen alle 21-vuotiaana tehnyt voidaan tuomita ehdollisen vankeuden tehosteeksi valvontaan. Valvontaan määrätään, jos sen katsotaan edistävän tekijän sosiaalista selviytymistä ja ehkäisevän uusia rikoksia. Rikosseuraamuslaitoksen yhdyskuntaseuraamustoimistot vastaavat valvontojen järjestämisestä koko maassa.

Nuorella rikoksenteikijällä tarkoitetaan henkilöä, joka tehdessään rangaistavan teon on ollut 15–20-vuotias. Tämän ikäisistä rikokseen syyllistyneistä laaditaan seuraamusselvitys, jollei rikoksesta ilmeisesti seuraa sakkorangaistus. Seuraamusselvityksellä karotetaan nuoren elämäntilannetta ja otetaan kantaa ehdolliseen rangaistukseen liitettävään valvontaan. Lisäksi siinä arvioidaan eri seuraamusvaihtoehtojen vaikutusta

nuoren tilanteeseen. Ehdoton vankeusrangaistus tuomitaan alle 18-vuotiaalle vain painavista syistä.

Valvonnan alkaessa arvioidaan riskejä, tarpeita ja voimavaroja, joita valvottavalla on sen hetkessä elämäntilanteessaan. Arvioinnin pohjalta laaditaan yhdessä nuoren kanssa yksilöllinen rangaistusajan suunnitelma, jossa määritellään valvonta-ajan tavoitteet ja keinot. Valvontakäynneillä käsitellään suunnitelman mukaisesti erilaisia teemoja esimerkiksi keskusteluiden, tehtävien ja harjoitusten avulla. Myös erilaiset yhteistyöhankkeet, ryhmät ja kurssit ovat valvonta-aikana mahdollisia. Valvonta tukee valvottavaa hänen omissa muutospyrkimyksissään. Valvontaan voi sisältyä yhteistyötä sekä valvottavan läheisten että eri viranomaisten kanssa.

Nuorisorangaistus

Nuorisorangaistukseen voidaan tuomita 15–17-vuotiaana rikokseen syyllistynyt nuori, jos sakko katsotaan riittämättömäksi ja ehdoton vankeus liian ankaraksi rangaistukseksi. Tuomioistuimien voi tuomita nuorisorangaistusta neljästä kuukaudesta yhteen vuoteen. Nuorisorangaistus koostuu valvonnasta, sosiaalista toimintakykyä edistävästä tehtävistä ja ohjelmista sekä työelämään että työhön perehtymisestä. Nuorisorangaistuksen toimeenpanee Rikosseuraamuslaitos. Nuoren valvojana toimii Rikosseuraamuslaitoksen virkamies.

Nuorisorangaistukseen on mahdollista tuomita, jos

- rikoksesta syytetty on rikoksen tekohetkellä ollut 15–17-vuotias,
- tuomioistuin pitää sakkoa riittämättömänä, mutta ehdotonta vankeutta liian ankarana rangaistuksena nuoren teosta (nuorisorangaistus rinnastuu ankaruudeltaan ehdolliseen vankeuteen) ja
- nuorisorangaistuksella voidaan edistää nuoren sosiaalista selviytymistä ja ehkäistä hänen syyllistymistään uusiin rikoksiin.

Nuorisorangaistus koostuu valvontatapaamisista, valvonnassa suoritettavista tehtävistä ja ohjelmista sekä työelämään ja työhön perehtymisestä. Yksittäisen nuorisorangaistuksen sisältö määritellään tuomioistuimen vahvistamassa rangaistusajan suunnitelmassa. Nuorisorangaistusta suoritetaan laaditun aikataulun mukaisesti enintään kahdeksan tuntia viikossa. Nuorelle korvataan nuorisorangaistuksen suorittamisesta aiheutuvat kohtuulliset matkakustannukset.

Jokainen nuori käy valvojansa kanssa läpi rikoskeskusteluja koskevan työskentelyohjelman. Nuorisorangaistus voi sisältää myös päihteitä, ongelmanratkaisua, sosiaalisia taitoja, suuttumuksen hallintaa, yhteiskuntatietoutta ja liikennekäyttäytymistä koskevia työskentelyohjelmia nuoren tarpeiden mukaan.

Varsinainen työhön perehtyminen suoritetaan erillisessä perehtymispaikassa. Perehtymispaikka valitaan siten, että siellä työskentely tukee mahdollisimman hyvin nuoren mahdollisia opinto- tai urasuunnitelmia. Rikosseuraamuslaitos tekee sopimuksen perehtymispaikan kanssa. Työelämään perehtyminen voi koostua esimerkiksi koulutusmahdollisuuksien selvittämisestä, opiskelupaikan hakemisesta tai työelämän pelisääntöjen läpikäymisestä valvojan kanssa.

Yhdistelmärangaistus

Yhdistelmärangaistus on rikoslakiin sisältyvä rangaistus, joka koostuu vankeusajasta ja yhden vuoden mittaisesta valvonta-ajasta. Yhdistelmärangaistus voidaan tuomita vakavan rikoksen uusijalle, jota on pidettävä erittäin vaarallisena toisen hengelle, terveydelle tai vapaudelle.

Yhdistelmärangaistukseen kuuluvan valvonta-ajan täytäntöönpanosta vastaa Rikosseuraamuslaitos. Valvonta-aika alkaa välittömästi vankilassa suoritettua rangaistuksen jälkeen. Valvonta-ajan sisältö määritellään muun muassa vangin yksilöllisen riskiarvion perusteella. Valvottavan keskeisimmät velvollisuudet ovat asunnossa pysyminen määrättyinä aikoina, päihteettömyys valvonta-aikaan liittyvissä tilaisuuksissa, osallistuminen kuntoutukseen tai muuhun toimintaan sekä sitoutuminen sähköiseen valvontaan esimerkiksi jalkapannan avulla.

Valvonnalla pyritään vähentämään vakavien rikosten uusimisen riskiä. Asteittainen vapauttaminen ja sen yhteydessä annettava tuki auttavat tuomittua sijoittumaan yhteiskuntaan rangaistusajan päätyttyä. Valvontavelvollisuuksien törkeästä rikkomisesta voidaan tuomita jäljellä oleva valvonta-aika suoritettavaksi ehdottomana vankeutena. Yhdistelmärangaistukseen kuuluvasta valvonta-ajasta johtuu, ettei rangaistusta suoritettavalla ole mahdollisuutta päästä ehdonalaiseen vapauteen tai valvottuun koevapauteen.

Oikeusministeriö
PL 25
00023 Valtioneuvosto
www.oikeusministerio.fi

Justitieministeriet
PB 25
00023 Statsrådet
www.justitieministeriet.fi

ISSN 2490-1172 (PDF)
ISBN 978-952-259-844-8 (PDF)